

Maiju Monto

VAPAAN SIVISTYSTYÖN TUNTIOPETTAJIEN NÄKÖKULMIA TYÖN DIGITALISOITUMISEEN

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2024

TIIVISTELMÄ

Maiju Monto: Vapaan sivistystyön tuntiopettajien näkökulmia työn digitalisoitumiseen
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatuksen ja yhteiskunnan tutkimuksen maisteriohjelma
Maaliskuu 2024

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä vapaan sivistystyön tuntiopettajien työn digitalisoitumisesta. Tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisia suhtautumistapoja tuntiopettajilla on työn digitalisoitumista kohtaan, miten digitalisaatio näkyy tuntiopettajien työn arjessa, sekä millaisia mahdollisuuksia, haasteita ja kehittämistarpeita digitalisoitumiseen liittyy. Käsitteellisessä viitekehyksessä tarkasteltiin työn digitalisaatiota ilmiönä ja digitalisaation vaikutuksia opetustyössä. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä *Digitalisaation hyödyntäminen vapaassa sivistystyössä* –kehittämishankkeen kanssa ja tutkimuksen lähtökohtana oli tuntiopettajien näkökulmien selvittäminen vapaan sivistystyön digitalisaatioon liittyvän kehittämistyön tueksi.

Aineisto kerättiin verkkokyselynä huhtikuussa 2020. Tutkimukseen otettiin mukaan 33:n tuntiopettajan avoimiin kysymyksiin kirjoitetut vastaukset. Tutkimuskysymyksiin vastattiin analysoimalla aineistoa aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimus osoitti ensiksikin tuntiopettajien suhtautuvan eri tavoin työn digitalisoitumiseen. Tuntiopettajien työn arjessa digitalisoituminen näkyy sekä itse opetustyössä, että sen ulkopuolisissa työprosesseissa digitaalisten välineiden hyödyntämisenä, etätöiden ja yhteydenpidon lisääntymisenä, sekä muutoksina kurssien sisällöissä. Toiseksi tuntiopettajien työn digitalisoitumisen mahdollisuuksia jäsennettiin neljän teeman avulla, joita olivat opetuksen rikastuminen, työtehtävien helpottuminen ja nopeutuminen, opetukseen osallistumisen esteiden väheneminen ja oma oppiminen. Digitalisoitumisen nähtiin tuovan työhön myös lukuisia haasteita, jotka liittyvät puutteisiin työvälineissä ja osaamisen kehittämisen tuessa, opiskelijoiden erilaisiin digitaitoihin, välineisiin ja toiveisiin, oman työn pysyvyyteen sekä psyykkiseen kuormituksen lisääntymiseen. Osa tuntiopettajista liitti digitalisoitumisen haasteet nimenomaan tuntiopettajan erityiseen asemaan. Kolmanneksi kehittämistarpeiden tarkastelu osoitti, että tuntiopettajat kaipaavat työnsä tueksi toimivia välineitä, tukea osaamisensa kehittämiseen ja laitteiden käyttöön, sekä yhteisiä toimintatapoja.

Lisäksi tutkimuksessa ilmeni, että kaikki tuntiopettajat eivät ole voineet hyödyntää toivomallaan tavalla digitalisaation mahdollisuuksia opetuksessaan, vaikka kokisivat sen itse innostavana ja oppimista edesauttavana asiana. Tulosten perusteella voidaan todeta, että tuntiopettajien tarpeet ja olemassa olevat resurssit eivät välttämättä kohtaa. Tutkimus tuo digitalisaatiokeskusteluun vahvasti mukaan tuntiopettajien näkökulmia, jotka jäävät usein selvittämättä.

Avainsanat: vapaa sivistystyö, tuntiopettajat, digitalisaatio, työn digitalisoituminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

ABSTRACT

Maiju Monto: Liberal adult education teachers' perspectives on the digitalisation of work.
Master's thesis
Tampere University
Faculty of Education and Culture
February 2024

The aim of this study was to gain a deeper understanding of digitalisation of work from the perspective of part-time teachers in liberal adult education in Finland. The study examined the attitudes of part-time teachers towards the digitalisation of work, how digitalisation is reflected in their everyday work, and what opportunities, challenges and development needs are associated to digitalisation. Theoretical background examined digitalisation of work as a phenomenon and the effects of digitalisation in teaching. The study was carried out in cooperation with the project *Digitalisaation hyödyntäminen vapaassa sivistystyössä* and was based on the aim to find out the perspectives of part-time teachers in order to support the development of digitalisation in liberal adult education.

The data was collected through an online survey in April 2020. Answers to open-ended questions from 33 teachers were included in the study. The research questions were answered by analyzing the data using data-driven content analysis.

According to the results, teachers have different attitudes towards the digitalisation of work. In their everyday work, digitalisation is reflected both in their teaching work itself and in their external work processes as the use of digital tools, increased teleworking and communication, and in course offerings. Secondly, the opportunities for the digitalization of work of part-time teachers were structured through four themes: enrichment of teaching, facilitating of work tasks, teleworking and learning. Digitalisation was also seen as bringing a number of challenges to the work, related to students' various digital skills, tools and wishes, lack of tools and support for competence development, job stability and increased psychological stress. Some of the teachers specifically linked the challenges of digitalisation to the special position of the part-time teacher. Thirdly, the analysis of development needs showed that teachers need tools to support their work, support for competence development and the use of equipment, and common practices.

The study also revealed that not all teachers have been able to use the potential of digitalisation in their teaching, even though they find it inspiring and conducive to learning. Based on the results, it can be concluded that the needs and existing resources of part-time teachers do not necessarily meet. Overall, the survey suggests that digitalisation of work presents a wide range of opportunities, challenges and development needs from the point of view of part-time teachers. The study brings to the digitalisation debate the perspectives of part-time teachers that are often left unexplored.

Keywords: digitalisation, digitalisation of work, part-time teachers, liberal adult education

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	DIGITALISAATIO YHTEISKUNNAN, TYÖN JA OPETUKSEN MUUTTAJANA	8
2.1	Digitalisaatio ja lähikäsitteet	8
2.2	Työn digitalisoituminen	10
2.2.1	<i>”Katoavat ja muuttuvat työt” eli miten työ muuttuu digitalisaation seurauksena</i>	11
2.2.2	<i>Työn digitalisaatio, oppiminen ja osaamisen kehittäminen</i>	15
2.3	Digitalisaatio opetustyössä	16
2.3.1	<i>Digitalisaation vaikutuksia koulutuksessa ja opetuksessa</i>	17
2.3.2	<i>Opettajien kokemuksia digitaalisten välineiden hyödyntämisestä ja siihen liittyvästä osaamisen kehittämisestä</i>	20
2.3.3	<i>Digitalisaatioon liittyvät asenteet</i>	22
2.3.4	<i>Opetuksen digitalisaation kestävä edistäminen</i>	24
3	TUTKIMUSKOHTTEEN KUVAUS: VAPAAN SIVISTYSTYÖN TUNTIOPETTAJAT	26
3.1	Vapaan sivistystyön tarkoitus, tavoite ja oppilaitosrakenne	26
3.2	Vapaan sivistystyön tuntiopettajat	28
3.2.1	<i>Tuntiopettajien asemaan liitetyt haasteet</i>	30
3.2.2	<i>Tuntiopettajien osaamisen kehittämisen haasteet</i>	31
3.3	Digitalisaatio vapaassa sivistystyössä	33
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	37
4.1	Tutkimuksen lähtökohdat ja kohderyhmä	37
4.2	Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	40
4.3	Laadullinen tutkimusote	41
4.4	Aineistonkeruu ja aineisto	43
4.5	Analyysimenetelmä	46
4.6	Analyysin kulku	48
5	TULOKSET	53
5.1	Miten tuntiopettajat suhtautuvat digitalisaatioon ja miten digitalisaatio näkyy tuntiopettajien työn arjessa? (Tutkimuskysymys 1)	53
5.1.1	<i>Suhtautuminen</i>	53
5.1.2	<i>Digitalisaatio työn arjessa</i>	55
5.2	Minkälaisia mahdollisuuksia ja haasteita liittyy tuntiopettajien työn digitalisoitumiseen? (Tutkimuskysymys 2)	59
5.2.1	<i>Työn digitalisoitumisen mahdollisuudet</i>	59
5.2.2	<i>Työn digitalisoitumiseen liittyvät haasteet</i>	61
5.3	Millaisia kehittämistarpeita tuntiopettajat näkevät vapaan sivistystyön digitalisaatiossa? (Tutkimuskysymys 3)	68
6	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	71
6.1	Tulokset suhteessa aiempiin tutkimuksiin	71
6.2	Digitalisaation kokemusten ja vaikutusten moninaisuus.....	78
6.3	Tutkimuksen arviointi	79
6.4	Jatkotutkimusehdotukset.....	86
LÄHTEET	88

1 JOHDANTO

Tämä tutkimus on pro gradu -opinnäyte, jossa selvitetään vapaan sivistystyön tuntiopettajien näkemyksiä työn digitalisoitumisesta. Digitalisaatio on yksi aikamme keskeisimmistä ilmiöistä, jonka nähdään muuttavan maailmaa, yhteiskuntaa ja arkeammekin monin tavoin (Zierer, 2019). Se on läpäissyt myös koko suomalaisen työelämän (Suomen virallinen tilasto, 2019). Kovalaisen, Poutasen ja von Bonsdorffin (2018) mukaan meneillään oleva digitalisaatiokehitys muuttaa niin työn tekemisen tapoja, sisältöjä, järjestämistä kuin työmarkkinoidenkin toimintaa. Heidän mukaansa kysymykset muun muassa teknologian tuottamista muutoksista työssä ja työtehtävissä ovatkin nyt entistä keskeisempiä. Tutkimustiedon erityisesti työntekijäkokemusten näkökulmasta nähdään kuitenkin olevan toistaiseksi pirstaleista; työntekijäkokemusten ja digitalisaation vaikutusten tutkiminen nähdään tärkeänä (Alasoini, 2019; Parkatti & Tammelin, 2020). Suomessa onkin tarvetta kartoittaa muun muassa sitä, miten digitalisaatio näkyy työn arjessa (Sutela ym., 2019). Tässä tutkimuksessa pyritään lähestymään työn digitalisaatiota vapaan sivistystyön tuntiopettajan näkökulmasta.

Digitalisaatiokehitys vaikuttaa myös laajasti suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja siellä työskentelevien opettajien työssä. Tämä tutkimus liittyy vapaan sivistystyön kontekstiin ja on osa *Digitalisaatio vapaassa sivistystyössä* –hanketta, joka toimi vuosina 2017–2021. Hankkeen taustalla oli ajatus siitä, että myös vapaan sivistystyön on täytynyt reagoida vallitsevaan digitalisaatiokehitykseen. Näkökulmana oli, ettei vapaa sivistystyö voi jättäytyä digitalisaation ulkopuolelle ja oppilaitosten digitalisaatioon liittyvää osaamista on syytä vahvistaa (Vapaa sivistystyö ry, 2021). Tässä tutkimuksessa pyrittiin tavoittamaan vapaan sivistystyön tuntiopettajien näkökulmia digitalisaatiokehitykseen, sillä he jäävät usein tutkimusten ja tilastointien ulkopuolelle (mm. Lang ym., 2019). Kuitenkin suurena henkilöstöryhmänä he ovat hyvin oleellinen osa vapaata sivistystyötä ja siten keskeisessä asemassa

myös digitalisaatioon liittyvässä kehityksessä. Lisäksi hankkeessa oli arveltu opettajien asenteiden haastavan vapaan sivistystyön digitalisaatiokehitystä ja oli havaittu, että tuntiopettajat eivät juuri osallistuneet hankkeen digiosaamisen kehittämiseen liittyvään toimintaan. Aiempien osaamisen kehittämiseen liittyvien tutkimusten mukaan näytti kuitenkin kiinnostavasti siltä, että tuntiopettajilla ei ole työssään juuri mahdollisuuksia osaamisen kehittämiseen työajalla (Hämäläinen & Kangasniemi, 2013; Lang ym. 2019; Poikela ym. 2009). Tutkimuksessa päädyttiinkin tarkastelemaan tuntiopettajien kokemuksia ja näkemyksiä työn digitalisoitumisesta ja siihen liittyvästä kehittämisestä. Tavoitteena oli, että tutkimus toisi syvempää ymmärrystä tuntiopettajien työn arjesta digitalisoitumisen näkökulmasta ja toisi siten uusia näkökulmia myös kehittämistyöhön.

Kaikkiaan vapaa sivistystyö jää usein tutkimus- ja kehittämistoiminnan katveeseen. Vapaa sivistystyö näyttäytyy marginaalisena toimijana opetus- ja koulutusosalalla eikä vapaan sivistystyön henkilöstö juuri näy tilastollisissa tutkimuksissa ja opetus- ja koulutusalojen tilastoissa (Lang ym., 2019). Digitalisaatioon liittyvä tutkimus vapaassa sivistystyössä on ollut toistaiseksi vähäistä. Lisäksi usein digitalisaatioon liittyvässä opetusalan tutkimuksissa on keskitytty tarkastelemaan teknologian hyödyntämistä opetuksessa ja oppimisessa eikä laajasti siitä näkökulmasta, miten se muuttaa koko työn arkea. Esimerkiksi opetusteknologian potentiaalia onkin tutkittu jo paljon, mutta on esitetty, että lisätutkimusta tarvitaan muistakin näkökulmista, jotta koulutuksen digitalisaation moninaisia vaikutuksia voidaan ymmärtää paremmin (Teräs, 2020). Tutkimus vastaa osaltaan myös näihin tarpeisiin.

Tutkimuksesta tuli entistäkin ajankohtaisempi maailmanlaajuisen COVID19-pandemian myötä. Tutkimuksen aineisto kerättiin hyvin poikkeukselliseen aikaan huhtikuussa 2020, jolloin Suomessa vallitsi globaalin pandemian vuoksi poikkeusolot. Lyhyessä ajassa monilla toimialoilla tehtiin ennennäkemättömän laaja digiloikka, kun toimintoja muutettiin verkkovälitteiseksi ja työntekijät siirtyivät etätöihin. Poikkeusolojen vuoksi myös vapaassa sivistystyössä jouduttiin reagoimaan ja osa kursseista muutettiin verkko-opetuksiksi. 18.3-13.5.2020 vapaata sivistystyötä koskevien rajoitusten myötä oppilaitoksissa ei järjestetty lähiopetusta ja 14.5.2020 alkaen oppilaitoksissa oli mahdollista palata lähiopetukseen hallitusti ja porrastetusti,

mutta Valtioneuvosto suositteli etäopetuksen jatkamista edelleen (Opetushallitus, 2020a). Tutkimuksesta muodostuikin kiinnostavasti eräänlainen kertomus työn digitalisoitumisesta erityisenä ajankohtana, keväällä 2020, vapaan sivistystyön tuntiopettajien näkökulmasta.

Tämä tutkimusraportti koostuu kuudesta luvusta. Johdannon jälkeen esitellään tutkimuksen teoriatausta ja keskeisimpiä aiempia tutkimuksia keskittyen erityisesti työn digitalisoitumiseen ja digitalisaatioon opetustyössä. Kolmannessa luvussa tuodaan esiin tutkimuksen konteksti ja kohderyhmä eli perehdytään vapaaseen sivistystyöhön ja siellä työskenteleviin tuntiopettajiin. Neljännessä luvussa esitellään tutkimuksen lähtökohdat, tutkimuskysymykset, käytetyt menetelmät ja kuvataan tutkimuksen eteneminen suunnittelusta analyysivaiheeseen saakka. Seuraava, viides luku, rakentuu tutkimuskysymyksittäin esitellyistä tuloksista. Viimeisessä luvussa pohditaan saatuja tuloksia suhteessa aiempiin tutkimuksiin, esitellään tuloksiin ja tutkimuksen kulkuun olennaisesti vaikuttaneita tekijöitä ja tuodaan esiin jatkotutkimusehdotukset.

2 DIGITALISAATIO YHTEISKUNNAN, TYÖN JA OPETUKSEN MUUTTAJANA

Digitalisaatio on käsitteenä laaja (mm. Ilmarinen & Koskela, 2015; Koistinen-Jokiniemi ym., 2017; Kovalainen, Poutanen & von Bonsdorff, 2018; Parkatti & Tammelin, 2020). Lisäksi akateemisessa kirjallisuudessa digitalisaation käsittely on ollut usein jäsentymätöntä (Ruohonen, Mäkipää & Ingalsuo, 2017). Tässä luvussa pyrkimyksenä on kuitenkin luoda ymmärrystä digitalisaation ilmiöstä ja tuoda esiin tutkimuksen kannalta keskeisiä siihen liittyviä käsitteitä ja tutkimustuloksia. Aluksi käydään läpi digitalisaatiota ja sen lähikäsitteitä, minkä jälkeen keskitytään erityisesti työn digitalisaatioon tarkastelemalla erityisesti sen vaikutuksia, mahdollisuuksia ja haasteita työntekijän näkökulmasta. Luvun lopuksi tarkastelu fokusoidaan työn digitalisaation vaikutuksiin opetuksen ja oppimisen näkökulmasta ja pyritään hahmottamaan digitalisaatiota opettajan työssä. Tämän teoriakatsauksen voidaan kuvata toimivan ikään kuin ajatuspohjana (Eskola & Suoranta, 2014) tai toisaalta silmälasina, joiden kautta sekä aineistoa että koko tutkimusta tarkastellaan (ks. Puusa & Juuti, 2020a).

2.1 Digitalisaatio ja lähikäsitteet

Digitoinnilla tarkoitetaan lyhyesti informaation muuntamista digitaaliseen muotoon (Alasoini, 2015; Parviainen ym., 2017a). Se on siis tekninen prosessi (Tilson, Lyytinen & Sørensen, 2010). Tässä tutkimuksessa omaksutun määritelmän mukaan digitalisaatioon liittyy digitointia perustavanlaatuisempi yhteiskunnallinen muutosprosessi, jossa digitaalitekniikan hyödyntäminen on laajamittaisempaa ja erilaisia digitaalisia ratkaisuja hyödynnetään niin yksilöiden, organisaatioiden kuin yhteiskunnankin tasolla (Parviainen ym., 2017a; Parviainen ym., 2017b; Tritin-Ulbrich ym., 2021). Siinä on kyse teknologian kehityksen

tuomien uusien mahdollisuuksien hyödyntämisestä ja se tarkoittaakin digitaalitekniikan integrointia elämän jokapäiväisiin toimintoihin kokonaisvaltaisesti digitoinnin mahdollisuuksia hyödyntäen (Alasoini, 2015; Alasoini, 2019). Määritelmä on suhteellisen yhdenmukainen myös Valtionkonttorin (2015) ja Koramon ym. (2018) määritelmien kanssa, joissa sen kuvataan liittyvän toimintatapojen uudistamiseen, joka sisältää myös digitaalitekniikan käyttöönottoa. Käytännössä digitalisaatio näyttäytyy kasvavana teknologian käyttönä kaikilla elämän alueilla (Cijan ym., 2019).

Digitalisaatiota käsittelevässä kirjallisuudessa käytetään lukuisia erilaisia käsitteitä kuvaamaan samoja asioita ja esimerkiksi teknologisiin välineisiin liittyy kirjavia joukko käsitteitä, joita ei useinkaan niitä käytettäessä määritellä. Digitalisaation yhteydessä kirjoitetaankin niin digitaalitekniikasta, digitaalitekniikasta, digitaalisista teknologioista, tieto- ja viestintäteknologiasta ja -tekniikasta, kuin pelkästä teknologiasta ja tekniikastakin. Tässä tutkimuksessa digitaalitekniikalla ja -tekniikalla tarkoitetaan laajasti erilaisten teknologisten välineiden kokonaisuutta, johon kuuluvat muun muassa tietokoneet, mobiililaitteet, sovellukset, ohjelmistot, sosiaalinen media (ks. Abbott, 2007) sekä esimerkiksi pilvipalvelut ja robotiikka (Valtionkonttori, 2015). Sen alle voidaan katsoa kuuluvaksi esimerkiksi tieto- ja viestintäteknologiset välineet, joista usein puhutaan oppimisen ja opetuksen yhteydessä.

Vaikka digitalisaatiosta on puhuttu viime vuosina paljon, ei se kuitenkaan ole uusi ilmiö. Digitalisaation alun voidaan todeta tapahtuneen jo vuosikymmeniä sitten, viimeistään 1970-luvulla (Cijan ym. 2019; Kauhanen ym., 2015). Alasoinin mukaan Suomessa digitalisaatio sai vauhtia 1980-luvulla henkilökohtaisten tietokoneiden yleistymisen myötä ja vauhdittui edelleen seuraavina vuosikymmeninä muun muassa mobiiliin internetin ja sosiaalisen median käytön yleistymisen myötä (Alasoini, 2019). Tuomivaara ja Alasoini (2020) ovat jakaneet digitalisaation kehitystä kahteen aaltoon, joista elämme nyt jälkimmäistä, varsinaista digitalisaation aaltoa. Heidän mukaansa uuden teknologian ensimmäisen aallon vaikutuksia oli suhteellisen helppoa havaita, mutta nyt se on vaikeampaa, sillä monet nykyiset vaikutukset ovat hitaita, läpitunkevia ja mullistavia, mutta samaan aikaan vaikeasti havaittavia. Tällä hetkellä digitalisaatio onkin suurempi osa elämäämme kuin koskaan aiemmin (Zierer, 2019). Vallitsevaa digitaalista murrosta kuvataankin valtaisan ja sitä on verrattu

teolliseen vallankumoukseen (Bjynjolfsson & McAfee, 2014; World Economic Forum, 2016).

Digitalisaatiota on pidetty merkittävimpänä yhteiskuntaa muovaavista muutosvoimista (Ilmarinen & Koskela, 2015). Se on ollut myös Suomen hallituksen strategian läpileikkaava teema. Suomi halutaan tuntea digitalisaation edelläkävijänä ja digitalisaation on uskottu johtavan Suomen kilpailukyvyn huomattavaan paranemiseen (Tervasmäki & Tomperi, 2018; Valtioneuvosto, 2020). Vastikään päättyi esimerkiksi valtakunnallinen Digitalisaation edistämisen ohjelma, jonka toimenpiteisiin liittyi muun muassa julkisen hallinnon digitalisaation edistäminen ja julkisten palveluiden kehittäminen digitaalisiksi (Valtiovarainministeriö, 2023). On selvää, että yhteiskunnan digitalisoituminen koskettaakin kaikkia kansalaisia. Yhteiskunnan kannalta voidaankin pitää tärkeänä, että kaikilla sen jäsenillä on valmiudet toimia digitalisoituvassa yhteiskunnassa. Digitaidot ovatkin nimetty jopa uusiksi kansalaistaidoiksi (Valtiovarainministeriö, 2020).

2.2 Työn digitalisoituminen

Digitalisaation kuvataan muuttavan kiivaalla tahdilla työelämää maailmanlaajuisesti (Cijan ym. 2019; European Agency for Safety and Health at Work, 2023). Sen kuvataan läpäisseen myös suomalaisen työelämän (Suomen virallinen tilasto, 2019) ja se koskettaakin nykyään käytännössä jo kaikkia toimialoja (Selander & Alasoini, 2022). Vaikka työelämään kohdistuu useita muitakin muutoksia, kirjoittavat Ilmarinen ja Koskela (2015) digitalisaation olevan niistä jopa mullistavin. Työn digitalisaatiosta ja digitalisoitumisesta onkin keskusteltu viime aikoina huomattavan paljon (mm. Harteis, Goller & Caruso, 2020) ja se oli esimerkiksi Tilastokeskuksen vuoden 2018 työolotutkimuksen läpileikkaava teema (Sutela ym., 2019).

Jo 1980-luvulta saakka on tutkittu tieto- ja viestintäteknologian vaikutuksia työssä ja työn digitalisaation käsite on jatkoa tuolloin alkaneelle tietotekniselle kehitykselle (Sutela ym., 2019). Parkattin ja Tammelinin tutkimuksessa (työn) digitalisaation käsitteellä viitataan Brynjolfssonin & McAfeen (2014, 2017) näkemysten mukaisesti digitaalisiin teknologioihin, jotka vaikuttavat niin tapoihin tehdä työtä kuin työn sisältöön ja vuorovaikutukseenkin

organisaatiossa. Parkattin ja Tammelinin (2020) mukaan työssä digitalisaatio näkyykin siinä, mitä työhön kuuluu ja millaisilla välineillä työtä tehdään. Työn digitalisaatio johtaa muutokseen niin työtehtävissä kuin työvälineissäkin (Harteis ym., 2020). Ilmarinen ja Koskela (2015) kuvaavat, että digitalisaatio työssä liittyy esimerkiksi siihen, että digitaalisuuden avulla uudistetaan toimintamalleja ja strategiaa. Usealle toimijalle digitalisaatio tarkoittaa sitä, että toimintaa uudistetaan teknologian tarjoamien mahdollisuuksien rajoissa. Monilla toimialoilla se tarkoittaa muutosta, jossa on samanaikaisesti luovuttava vanhasta, että opittava ja rakennettava jotakin täysin uutta. Se läpäisee kaikki toimialat ja vaikuttaa niin yksittäisiin työntekijöihin, kuin markkinoihin, palveluiden tuottamiseen ja johtamiseenkin (Ilmarinen & Koskela, 2015).

2.2.1 "Katoavat ja muuttuvat työt" eli miten työ muuttuu digitalisaation seurauksena

Työn digitalisoitumista käsittelevässä kirjallisuudessa on käyty paljon keskustelua siitä, missä määrin teknologinen kehitys tuhoaa työpaikkoja ja kuinka suuresti se vaikuttaa eri työtehtäviin. Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen tutkijoiden Kauhasen ja kumppaneiden (2015) mukaan teknologinen kehitys on mahdollistanut muun muassa sen, että monia rutiininomaisia töitä on voitu automatisoida. Tieto- ja viestintäteknologinen murros erityisesti 1990-luvulta alkaen onkin tuhonnut työpaikkoja, mutta vaikutukset ovat riippuneet työtehtävien luonteesta. Esimerkiksi kognitiiviset ja manuaaliset rutiinitehtävät ovat korvattavissa lähes kokonaan, mutta monimutkaista kommunikointia ja asiantuntija-ajattelua sisältävät tehtävät eivät ole niin helposti korvattavissa, vaikka teknologia voi tukeakin tehtävien hoitamista. Useampien tutkijoiden mukaan manuaalisiin ei-rutiinitehtäviin vaikutus on ollut vähäisempää (Brynjolfsson & McAfee, 2014; Kauhanen ym., 2015).

Kauhasen ja kollegoiden mukaan digimurros on liittynyt siihen, että se täydentää ja korvaa myös ihmistyötä enenevässä määrin. Murrosta vievät eteenpäin digitaalisuuden edistysaskeleet, joiden myötä myös aivotyötä vaativia tehtäviä voidaan korvata. Samalla uutta työtä ja uusia ammatteja syntyy. Suuri osa muutoksesta on kuitenkin sitä, että vanha ammattinimike saa uutta sisältöä. Esimerkiksi opetuksen osalta on oletettavaa, että toisen ihmisen rooli säilynee

jollakin tasolla ja lopulta tekninen kehitys pikemminkin täydentää kuin korvaa ihmistyötä (Kauhanen ym., 2015). Tietoa pursuavan ja automatisoidunkin maailman uskotaan tarvitsevan edelleen myös ihmistä (Bjynjolfsson & McAfee, 2014; Huttula, 2018). Alasoini (2015) esittääkin kysymyksen siitä, kuinka digitalisaation edetessä löydetään ratkaisuja, joissa teknologia ja ihmisten kyvyt täydentävät toisiaan parhain mahdollisin tavoin.

Tilastokeskuksen työolotutkimuksen mukaan tieto- ja viestintäteknologian käytöstä on tullut kiinteä osa suomalaisten työpaikkojen arkea ja jopa 90 % suomalaisista palkansaajista hyödyntää työssään digitaalisia sovelluksia (Sutela ym., 2019). Suurella osalla työntekijöistä kyse onkin siitä, että jatkuvasti kehittyvä digitaalitekniikka muuttaa työtä monella tapaa. Yksi suuri muutos on se, että digitaalitekniikan kehittyminen on tuonut mukanaan uusia työnteon tapoja: työtä on mahdollista tehdä erilaisissa paikoissa, eri aikoina entistä moninaisemmin ja hajautetummin ja tämä on vaikuttanut aiempien työaika- ja työpaikkakäsitysten murtumiseen (Alasoini, 2015). Teknologian kehittymisen myötä yhä useampi voikin tehdä työtä vaihtelevissa työympäristöissä melkein missä ja milloin vain, mutta työn aika- ja paikkasidonnaisuuden väheneminen ei kuitenkaan kosketa samalla tavalla kaikkia aloja (Anttila ym., 2018). Harteisin mukaan työntekijänäkökulmasta kehitys voi tarkoittaa esimerkiksi joustavuutta työajoissa ja tehtävissä, jolloin työn ja vapaa-ajan sovittaminen omien tarpeiden mukaan mahdollistuu. Toisaalta Harteis kysyy, vaatiiko joustavuus työntekijältä jatkuvaa valmiutta ja käytettävyyttä (Harteis, 2017). Näin työntekijän näkökulmasta digitalisaatiokehitys voi lisätä vapautta, mutta samalla työ voi tunkeutua myös vapaa-ajalle ja aiheuttaa haittoja sitä kautta hyvinvoinnille (Okkonen ym. 2019).

Vaikka digitaalitekniikan kehitys on vaikuttanut jo lähes kaikkien työhön, on vaikutusten merkittävyudessa, luonteessa ja nopeudessa huomattavia eroja eri toimialojen ja organisaatioiden välillä (Selander & Alasoini, 2022; Tuomivaara & Alasoini, 2020). Eri ammateissa digitalisaatio voikin tarkoittaa eri asioita: esimerkiksi kaupan kassalle se voi tarkoittaa itsepalvelukassojen seuraamista ja kuljettajille GPS-laitteita ja ajopiirtureita (Sutela ym., 2019). Työsuojelupaneelin tutkimuksen mukaan esimerkiksi kaupan alalla se voi tarkoittaa verkkokauppaa, itsepalvelukassoja ja logistiikkarobotteja, sosiaali- ja terveysalalla sähköisiä asiointi- ja hoitopalveluita, hoitorobotteja ja etävastaanottoja. Opetusalalla digitalisaation vaikutukset taas liittyvät tieto- ja viestintäteknologian käyttöön,

sähköisiin oppimateriaaleihin, verkko- ja etäopetukseen ja opiskeluun (Työturvallisuuskeskus, 2018). Digitalisaation vaikutuksesta eri aloilla kasvokkainen tai puhelimen välityksellä aiemmin toteutunut asiakastyö on siirtynyt verkkoon ja erilaiset chat-robotit ja etäyhteydet ovat korvanneet sitä (Sutela ym. 2019). Monilla aloilla työn digitalisaatioon voi liittyä esimerkiksi sähköpostin käyttäminen työssä perinteisen postin sijaan tai videoneuvottelujen käyttäminen tapaamisten mahdollistamiseksi (Okkonen ym., 2019).

Kaikkiaan digitalisaatiokehityksen vaikutukset voivat olla moninaisia. Usein työpaikoilla digitaaliteknologioita halutaan lisätä työssä, koska niiden oletetaan lisäävän tehokkuutta ja pitkällä aikavälillä tuottavuutta sekä taloudellista hyvinvointia (Okkonen ym., 2019; Tuomivaara & Alasoini, 2020). Toisaalta murrosvaiheet voivat kuitenkin synnyttää myös ristiriitoja (Tuomivaara & Alasoini, 2020). Parkattin & Tammelinin mukaan digitalisaatio voi tehostaa viestintää ja voi nopeuttaa ongelmien ratkaisua organisaatiossa. Esimerkiksi digitaalisilla alustoilla tieto on yhtä aikaa työyhteisön saatavilla, jolloin se demokratisoi tiedonsaannin. Digitalisaatio voi myös kohentaa työelämän laatua esimerkiksi rutiineja vähentäen, mutta heikentää sitä seurantaan ja kontrolliin valjastettuna (Parkatti & Tammelin, 2020).

Vuoden 2018 työolotutkimuksen mukaan digitalisaatio voi vaikuttaa ainakin työn tempoon, sosiaalisiin suhteisiin, sekä työn seurantaan, kontrolliin ja läpinäkyvyyteen, mutta vaikutukset koetaan eri tavoin. Suomalaisista palkansaajista suuri osa digitaalisia laitteita ja sovelluksia käyttäneistä koki digitalisaation kasvattaneen työn nopeatempoisuutta, läpinäkyvyyttä ja lisänneen työn tehokkuutta, mutta osa vastanneista koki päinvastoin vähentäneen työn tehokkuutta ja nopeatempoisuutta. Samoin 35 % koki työn lisänneen kuormittavuutta, mutta toisaalta 17 % kertoi kuormittavuuden vähentyneen. Tiedonkulun osalta valtaosa palkansaajista koki sujuvuuden lisääntyneen, mutta toisaalta osa myös koki väärinkäsitysten määrän lisääntyneen tiedonkulussa digitalisaation myötä (Sutela ym. 2019). Myös Keyriläisen ja Sutelan suomalaisten palkansaajien työn digitalisaatioon liittyvien kokemusten ja käsitysten tarkastelussa digitalisaation vaikutukset työhön nähtiin moninaisina ja osittain ristiriitaisina. Digitalisaation nähtiin toisaalta nopeuttaneen, tehostaneen ja mahdollistaneen asioita, toisaalta ilmiössä koettiin myös kuormittavuutta ja rasittavuutta ja se korosti omaa vastuuta. Myös etätyön teon kokemuksissa oli

eroja: osalle etätöön tekeminen oli ilo ja toiset taas halusivat sitä välttää oman kuormittumisensa vuoksi. Tulokset olivat toisistaan eroavia myös viestinnän suhteen: digitalisaation mahdollistama sähköinen viestintä oli tuonut työhön nopeutta ja näppäryyttä, mutta samalla kasvokkaisen kohtaamisen merkitys työntekijöille oli kuitenkin kasvanut (Keyriläinen & Sutela, 2018). Vastaavia havaintoja muutosten erilaisesta kokemisesta tehtiin myös Okkosen ym. (2019) tutkimuksessa: toiselle työntekijälle digitalisaatioon liittyvä tekijä voi olla myönteinen ja toinen työntekijä kokea sen haittana.

Työterveyslaitoksen julkaisemassa tutkimuksessa havaittiin myös erilaisia kokemuksia digitalisaatioon liittyvistä haasteista. Tutkimuksen mukaan noin 50 %:lle suomalaisista digivälineitä käyttävistä digityö näyttöytyy kuormittavana, ja he kokevat siihen liittyviä käyttötapa-haasteita. ”Intensiivisillä käyttäjillä” digitalisaatio asettaa osaamisen ja oppimisen haasteita, vaikka välineiden käyttö olisikin motivoitunutta. He kokevat kuormitusta digivälineiden käytöstä ja heitä haastaa jatkuva uusien järjestelmien opettelu ja kokemus siitä, ettei hallitse niitä riittävän hyvin. Haasteet liittyvät lähinnä työn hallintaan ja työssä jaksamiseen. ”Rutiinikäyttäjien” kuvataan olevan digimurroksen ulkokehällä. Heillä keskeisimmät haasteet liittyvät työtehtävien korvautumiseen automaatiolla, jolloin työtehtävien säilyminen voi olla uhattuna. ”Pärjäävillä sinnittelijöillä” digiosaamisen puute hidastaa työtä ja digivälineiden käyttö on lisännyt kuormitusta. ”Huolestuneet käyttäjät” työskentelevät tehtävissä, joissa keskeistä on inhimillinen vuorovaikutus ja joissa ihmistä ei helposti pystytä korvaamaan. Heillä digilaitteiden käyttö oli lisännyt merkittävästi kuormitusta ja vaikutusmahdollisuudet olivat vähäisiä. Haasteet ovat heidän kohdallaan moninaisia ja liittyvät työn arvostukseen, mielekkyyteen, työssä jaksamiseen ja ammatillisen osaamisen kehittämiseen laajemmin (Tuomivaara & Alasoini, 2020).

Kaikkiaan digitalisaatiokehitys voi vaikuttaa työntekijöihin monella tavoin. Kuten Harteis ym. (2020) kuvaavat, työntekijöiden on aina täytynyt sopeutua muuttuviin tilanteisiin työssä, mutta digitalisaation vaikutuksesta nousee haasteita, jotka ovat aiempaa huomattavasti suurempia. Muuttuneet työtehtävät ja käytännöt vaikuttavat kognitiivisesti, motivationaalisesti ja emotionaalisesti työntekijään. Työntekijöiden täytyy sopeutua pysyviin muutoksiin työkaluissa, tekniikoissa ja tehtävissä ja he saattavat joutua myös muodostamaan uuden

käsityksen työstään ja kehittämään uusia taitoja (Harteis ym., 2020). Se, miten muutosprosessit vaikuttavat yksilöön, on myös kasvatustieteellisesti kiinnostava kysymys (Harteis, 2017). Digitalisaatiolla on myös vaikutuksensa vaatimuksiin ja toiveisiin, joita työntekijää kohtaan osoitetaan. Tässä ajassa työntekijän on entistä oleellisempaa esimerkiksi osata johtaa itseään, priorisoida työtehtäviä, oppia nopeasti ja omaksua yrittäjähenkisyyden asennetta (Andersson, ym. 2016; Parviainen ym., 2017b).

2.2.2 Työn digitalisaatio, oppiminen ja osaamisen kehittäminen

Digitalisaatio kytkeytyy kiinnostavasti monilla tavoin työssä tapahtuvaan oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen. Digitalisaatio tuo mukanaan monenlaisia uusia oppimistarpeita (Leppisaari, 2020) ja työn digitalisaatio haastaa kaikkiaan ihmisiä monitasoiseen ja jatkuvaan uuden opetteluun ja osaamisen kehittämiseen (Anttila ym., 2018; Keyriläinen & Sutela, 2018). Eri alojen organisaatiot ja niissä työskentelevät ihmiset ovat joutuneet viime vuosina tasapainoilemaan lisääntyvien oppimisvaatimusten kanssa (Mauno ym., 2019). Työntekijänäkökulmasta työn digitalisaatioon liittyykin keskeisesti jatkuva uuden oppimisen tarve. Kun työprosessit muuttuvat, työntekijöiltä odotetaan sopeutumista ja oppimista (Harteis, 2017). Ylipäätään digiajan välineiden hyödyntämiseksi työntekijällä tulee olla siihen riittävää digitaalista osaamista (Sutela ym., 2019).

Viime vuosina tutkimuksellinen kiinnostus työn digitalisaatioon liittyvää oppimista kohtaan onkin kasvanut. Esimerkiksi Maarit Laiho ja Maija Vähämäki (2021) tarkastelivat tutkimuksessaan työntekijän kokemuksia työn digitalisaation tuottamista paineista suhteessa oppimiseen ja sopeutumiseen. He loivat aineistonsa perusteella kiinnostavasti kaksi erilaista, yksilön mahdollista työn digitalisaatioon liittyvää kokemusta kuvaavaa oppimisspiraalia. Myönteinen spiraali liikkuu kohti kertautuvaa oppimisen ja kehittymisen iloa ja kielteinen kohti oppimistressiä. Erilaiset spiraalit havainnollistavat sitä, kuinka samassa ympäristössä eri yksilöt voivat kokea erilaista oppimisen kierrettä. Laihon ja Vähämäen tutkimuksessa kielteiseen kierteeseen ajautuneet kokivat olevansa muutoksen kohteita, eikä heillä ollut juurikaan vaikutusmahdollisuuksia muutoksen suunnittelun ja toteutuksen suhteen. Myönteiseen kierteeseen liittyi

taas into opetella uutta ja muun muassa vapaaehtoisia koulutuksia. Työntekijöiden näkökulmasta jatkuva työssä oppiminen voidaan kokea ihanana mahdollisuutena, mutta myös vaateena kehittää itseään jatkuvasti lisää (Collin, 2007). Huolta onkin esitetty työntekijöiden psyykkisestä kuormittumisesta ajassa, jossa osaamista tulisi päivittää aktiivisesti ja työntekijöihin kohdistuu paljon kehittymisodotuksia (Väänänen ym. 2020).

Selvää on, että työn digitalisaation kiihtyessä työssä tarvitaan aiempaa enemmän tukea erilaisten teknologioiden hyödyntämisessä. Väänänen ym. (2020) mukaan työttömyyden ja psyykkisen kuormituksen ehkäisemiseksi tarvitaan joustavia tukirakenteita ja toimintamalleja. Monille työpaikoille onkin luotu esimerkiksi digitutor-malleja, joissa työpaikkojen omia työntekijöitä tai jopa opiskelijoita on koulutettu avustamaan digitaalisten sovellusten ja laitteiden käytössä ja arjen digipulmissa (mm. Opetushallitus, 2020b). Suomalaisten palkansaajien työn digitalisaatiota tutkineiden Keyriläisen & Sutelan (2018) tutkimukseen osallistuneet eri alojen työntekijät kokivat, että koulutuksen saaminen uuden tekniikan ja järjestelmien käyttöön on kuitenkin hyvin vaihtelevaa. Osa tutkimukseen osallistuneista koki, että digitalisaation myötä oman osaamisen ylläpito korostui ja opettelikin käyttöä vapaa-ajallaan pärjätäkseen työssään.

Digitaalitekniikan kehitys vaikuttaa myös osaamisen kehittämiseen. Alasoinin (2019) mukaan digitalisaatio vaikuttaa esimerkiksi osaamisen sisältöihin korostamalla muun muassa digitaalisen lukutaidon merkitystä. Lisäksi se vaikuttaa osaamisen kehittämisen tapoihin mahdollistamalla uusia, muun muassa pelillisyyttä hyödyntäviä oppimisen tapoja. Se antaa myös yrityksille mahdollisuuden hankkia osaamista maantieteellisesti laajalta alueelta.

2.3 Digitalisaatio opetustyössä

Digitalisaatio etenee myös kasvatuksen ja koulutuksen alueella (OAJ, 2019; Vuorio, 2020) ja se näkyykin vahvasti suomalaisessa koulutusjärjestelmässä digitaalisten välineiden hyödyntämisellä opetuksessa varhaiskasvatuksesta aikuiskoulutukseen. Opetustyön digitalisaatioon liittyvää kasvatustieteellistä tutkimusta onkin viime vuosikymmeninä tehty runsaasti esimerkiksi keskittyen verkko-opetukseen ja tieto- ja viestintätekniikan hyödyntämiseen opetuksessa.

Vaikka erilaisten teknologioiden integroiminen opetukseen ei ole siis uutta, tämänhetkinen teknologisen kehityksen huomattava nopeus kuitenkin on (Schmidt & Tang, 2020), mikä tekee aiheen tutkimisesta edelleen ajankohtaista. Digitaalitekniologioiden uskotaankin muuttavan yhä edelleen merkittävästi opetus- ja oppimisprosesseja oppilaitoksissa maailmanlaajuisesti (Frolova, Rogach & Ryabova, 2020). Tässä alaluvussa käsitellään digitalisaatiota opetustyössä ja esitellään muun muassa digitaalitekniologian käytön hyötyjä ja haittoja, opettajien kokemuksia digitaalitekniologian käytöstä ja digitalisaation kestävästä kehittämisestä koulutuksessa. Osiossa esitellään digitalisaatioon liittyviä tutkimustuloksia ja selvityksiä laajasti koulutuksen kentältä, koska vapaan sivistystyön digitalisaation tutkimus on ollut vähäistä.

2.3.1 Digitalisaation vaikutuksia koulutuksessa ja opetuksessa

Mutkan ja kumppaneiden raportin mukaan opettamisen ja oppimisen näkökulmasta digitalisoituminen tarkoittaa erilaisten teknologioiden mukaantuloa kaikkeen oppimiseen. Laitteiden ja ohjelmien kehittyessä ja opetuksen uusien mahdollisuuksien lisääntyessä verkko- ja mobiilioppiminen yleistyy. Digitalisoituminen uudistaakin monin niin oppimisen tapoja, opetusmenetelmiä, oppimisympäristöjä kuin työvälineitäkin (Mutka ym., 2015). Esimerkiksi robotteja, sosiaalista mediaa, sovelluksia, suoritusten seuranta ja automatisoituja arviointeja käytetään jo monin tavoin opetuksessa ympäri maailman (Selwyn, 2019).

Niin kansainvälisissä kuin kansallisissakin tutkimuksissa on nostettu esiin digitaalitekniologian hyödyntämisen lukuisia vaikutuksia, mahdollisuuksia ja haasteita koulutuksen kentällä. Yleisesti ottaen digitaalitekniologioiden kehittyminen vuosien varrella on mahdollistanut ihmisten kohtaamisen ajasta ja paikasta riippumatta (Trittin-Ulbrich ym., 2021). Kehitys on esimerkiksi mahdollistanut kaikille ihmisille pääsyn korkealaatuisten koulutuspalveluiden pariin riippumatta ajasta ja paikasta ja on siten mahdollistanut muun muassa kaikille avointen, laadukkaiden verkkokurssien synnyn (Kalliala, 2014). Kokonaisuudessaan digitaalinen muutos onkin avannut kokonaan uusia paikkoja ja tiloja oppimiselle (Wildemeersch & Jütte, 2017), mikä toisaalta voi myös

haastaa perinteisen koulutuksen järjestäjiä, kun laadukasta opetusta voidaan tarjota verkkovälitteisesti oppijalle edullisesti.

Digitaalitekniikoiden hyödyntäminen voi olla oppijan näkökulmasta hyvä asia: niiden on havaittu parhaassa tapauksessa tukevan oppimista (Glover, 2016) sekä parantavan oppimiskykyä ja akateemista suoriutumista ja olevan yhteydessä luovuuteen korkeakoulutasolla (Paul & Lal, 2018). Lisäksi esimerkiksi teknologioiden mahdollistama pelillistäminen voi tehdä oppimisesta nautinnollisempaa (Wildemeersch & Jütte, 2017). Oppijat voivat myös oppia personoidummin ja joustavimmin tavoin (Selwyn, 2019). Digitalisaatio mahdollistaa oppimisen ja arvioinnin monipuolisemman eriyttämisen oppijoiden tason mukaan, mikä taas voi kasvattaa sitoutumista oppimistilanteeseen (Oinas ym., 2023). Lisäksi oppilaille voidaan tarjota oppimisprosessia tukevaa yksilöllistä palautetta paremmin (Oinas ym., 2023). Digitaalisuuden uskotaan kaikkiaan mahdollistavan uudenlaisia tapoja oppia ja opettaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2014).

Digitaalitekniikoiden nähdään opetuksessa helpottavan niin tietoon pääsyä, sen jakamista, viestintää kuin yhteistyötäkin. Digitaalitekniikoiden käyttöönoton myötä eri tieteenalojen, organisoiden, maiden ja kulttuurien väliset rajat voivat ylittyä. Opetuksessa erilaisia teknologioita voidaan hyödyntää monipuolisen oppimiskokemuksen luomiseksi ja esimerkiksi monimutkaisia ilmiöitä voidaan havainnollistaa ja tietoa voidaan yhdistää aiempaa paremmin. Lisäksi teknologia voi tarjota alustan verkkoyhteisöjen muodostumiselle oppijoiden ja asiantuntijoiden välille. Teknologian avulla voidaan tukea myös kiinnostusta ja oppimiseen sitoutumista ja huomioida erilaisia oppijoita ja vaihtelevia tarpeita (Kumpulainen & Mikkola, 2015; Savolainen ym., 2017).

Toisaalta on myös esitetty, etteivät digitaalitekniikat automaattisesti ilman tarkoituksenmukaista käyttöä innosta tai motivoi ihmisiä (Kumpulainen & Mikkola, 2015). On myös esitetty, että jos digitalisaatio ei pohjautu pedagogisiin päämääriin ja työtapoihin, se ei välttämättä edistä oppimista (Glover, 2016). Digitalisaatio mahdollistaa myös tietojen keräämisen eettisesti kestävämmiin tarkoituksiin (Savolainen ym., 2017; Tritin-Ulbrich, 2021). Varsinaisiksi digitalisaation riskeiksi koulutuksessa on ehdotettu muun muassa harjoittelun määrän väheneminen, koulutuksen fundamentaalisen muodon katoaminen, kasvokkaisten kohtaamisten väheneminen ja informaatiotulva (Strekalova,

2019). Kasvavan informaatiotulvan esitetään aiheuttavan ahdistusta ja multitaskaus voi haitata keskittymistä (Wildemeersch & Jütte, 2017).

Lisäksi verkko-opetus tuo niin opettajille kuin opiskelijoille uusia vaatimuksia: opettajalta verkko-opetuksen kerrotaan vaativan mahdollisesti aiempaa enemmän ajankäytön suunnittelua ja opiskelijoilta taas kykyä itseohjautuvuuteen, itsenäiseen tiedonhankintaan ja vastuun ottamiseen omasta opiskelusta. Uudenlaiset oppimisympäristöt edellyttävät myös erilaista oppimisen ohjausta sekä välineiden, ohjelmien ja palveluista perillä olemista ja niiden kehityksen seuraamista (Kinnunen & Tervo, 2012). Digitalisaatiokehitys tuo myös huolia opettajille. OAJ:n selvityksessä opettajia kaikilla koulutusasteilla huolestutti muun muassa se, mikä vaikutus digitalisaatiokehityksellä on vuorovaikutustaidoille ja sosiaalisille taidoille, kun vuorovaikutus tapahtuu verkon kautta. Myös eriarvoistuminen ja erilaiset varustetasot huolestuttivat (Hietikko ym., 2016). Digitaalisten teknologisojen integrointi kouluihin onkin nähty toisinaan monimutkaisena (Hauge, 2014).

Monashin yliopiston kasvatustieteen tiedekunnan professori Neil Selwyn (2019) tarkastelee teoksessaan opettajuutta digitalisoituvassa maailmassa. Selwyn mukaan on selvää, että opetustyökin muuttuu, mutta ihmisellä opettajana on suuria etuja, ”laatuja”, joita ei voida tavoittaa esimerkiksi korvaamalla hänet robotilla. Kasvatuksellisesta näkökulmasta opettajuudessa ja korkealaatuisessa koulutuksessa onkin monia tärkeitä ominaisuuksia, joihin tarvitaan keskeisesti ihmistä opettajana. Opetustyössä itsessään on kuitenkin paljon rutiinitehtäviä, jotka laitteet voisivat ehdottomasti hoitaa paremmin kuin ihminen. Hänen mukaansa teknologioita ei tulisi automaattisesti hyväksyä tai hylätä, mutta tärkeää on, että opettajat saavat työskennellä koneiden kanssa omilla ehdoillaan. Tarvitaankin teknologian puolen edustajien lisäksi muun muassa opettajien ääntä koulutuksen tulevaisuudesta, jotta ihmisen arvo ymmärretään.

Koulutuksen digitalisaatiota kohtaan onkin esitetty niin puoltavia kuin kriittisiäkin näkemyksiä sekä opettajien että tutkijoiden tahoilta. Kun koulutuksen digitalisaatioon liittyvä pedagoginen muutos nähdään lähtökohtaisesti myönteisenä ja laadulta hyvänä, voidaan puhua tekno-optimismista (Mertala, 2019; Wallin & Kujala, 2016). Mertalan (2019) mukaan muutos ei välttämättä tarkoita pedagogisesta näkökulmasta laadukkuutta, vaan digitalisaatio voi johtaa myös pedagogisen laadun heikkenemiseen. Viime aikoina kasvatustieteissä

onkin tehty tutkimusta muun muassa digipedagogiikasta. Digipedagogiikka voidaan ymmärtää opettajan ”opettajan tiedolliseen ja kokemukselliseen osaamiseen perustuvaksi taitotiedoksi, jonka ytimessä on teknologian käyttö oppilaiden oppimista edistävällä tavalla opetuksen suunnittelussa, toteuttamisessa ja oppimisen arvioinnissa” (Kyllönen 2020, s. 22). Monet tutkijat ja asiantuntijat ovatkin sitä mieltä, että digitalisaatioon liittyvän opetuksen kehittämisen keskiössä tulisi olla nimenomaan oppiminen ja sen edistäminen. Esimerkiksi oppimisen ja teknologian suhdetta tutkineen Ziererin mukaan teknologian pitää olla palvelemassa ihmisiä eikä toisinpäin. Pedagogiikka tulisi asettaa teknologian edelle ja teknologian pitäisi olla mukana merkityksellisellä tavalla, ei ilman syytä (Zierer, 2019). Schmidt ja Tang (2020) jatkavatkin, että digitaalitekniikoita on syytä integroida koulutuksen alueella, mutta sen ei tulisi korvata perinteisiä tapoja, vaan digitaalista ja perinteistä pedagogiikkaa tulisi yhdistää sopivasti keskenään. Tanhua-Piironen ym. selvityksen mukaan digitaalisuuden ei tulisi olla itseisarvo, vaan sen sijaan koulutuksen kehittämisen väline (Tanhua-Piironen ym., 2016).

Tervasmäen ja Tomperin (2018) mukaan koulujen digitalisaatioon nojautuvan kehittämisen varjopuolista ei ole käyty riittävää keskustelua. Myös teknologiatutkija Jaana Parviainen mukaan systemaattinen ja kriittinen teknologian tutkimus on ollut Suomessa ainakin 2010-luvun alussa marginaalista ja usein tutkimushankkeissa on päädytty opetusteknologian kannalta rohkaiseviin tuloksiin. Parviainen kehottaa pohtimaan kriittisesti teknologian hyödyllisyyttä opetuksen kannalta ja samalla tilaa tulisi antaa enemmän opettajien pedagogisille näkökulmille oppilaitosten teknologisoitumisessa (Parviainen, 2015).

2.3.2 Opettajien kokemuksia digitaalisten välineiden hyödyntämisestä ja siihen liittyvästä osaamisen kehittämisestä

Suomalaiseen koulutusjärjestelmään liittyy keskeisesti opettajien korkea autonomisuus ja suomalaisella opettajalla onkin ollut yleensä vapaus päättää, millaisia välineitä opetuksessaan hyödyntää (Kyllönen, 2020). On kuitenkin esitetty, että ainakin peruskouluissa tilanne olisi jokseenkin muuttunut, ja opettajiin on kohdistunut monelta suunnalta esimerkiksi painetta ottaa käyttöön

uusien laitteiden ja sovellusten opetuksessa (Tanhua-Piironen ym., 2016). Pekka Mertalan (2019) mukaan esimerkiksi ylhäältä päin asetettu vaatimus digiopetuksen määrästä olisi radikaalia ja se voitaisiin tulkita loukkauksena opettajan autonomiaa kohtaan. Mirjamaija Mikkilä-Erdmann (2017) onkin esittänyt, että suomalaisella opettajalla onkin usein hyvä perustelu esimerkiksi digitaalisten materiaalien käytölle tai vastaavasti käyttämättömyydelle.

Digitaalisten välineiden hyödyntämiseen vaikuttaa merkittävästi käytössä olevat laitteet (Koramo, Brauer & Jauhola, 2018) ja opetustyöhön liittyvissä tutkimuksissa onkin tarkasteltu muun muassa laitteiden saatavuutta ja toimivuutta. Hietikko ym. (2016) ovat esittäneet, että riittävä välineistö on välttämätön edellytys koulutuksen digitalisaatiossa ja opettajilla olisi oltava digitaalisten työvälineiden. Laitteiden toimivuuteen tulisi myös kiinnittää huomiota, sillä laitteiden toimimattomuus tuo haittaa teknologian mielekkäälle käytölle ja opiskelulle (Hietikko ym., 2016).

OAJ (2019) kartoitti suomalaisten perusopetuksen ja lukion opettajilta ja rehtoreilta digitaalisten työvälineiden käyttöön liittyviä kokemuksia. Kyselyn mukaan 93 % opettajista ja rehtoreista käytti päivittäin digitaalisia laitteita ja ohjelmia työssään niin opetustilanteessa kuin sen ulkopuolellakin työtehtävien hoidossa. Joka seitsemännellä peruskoulun opettajalla ja joka kymmenennellä lukion opettajalla ei kuitenkaan ollut vuonna 2019 käytössään digitaalisia työvälineitä työnantajan tarjoamina, vaan osa käytti työtehtävien hoidossa omia laitteita. Tilanne on kuitenkin parantunut huomattavasti viime vuosien aikana. OAJ:n kyselyssä digitaalisten työvälineiden vaikutuksista kysyttäessä 63 % koki digitaalisten työvälineiden käytön parantaneen opetuksen pedagogista laatua, 71 % kertoi digitaalisten työvälineiden lisänneen työn tehokkuutta, 66 % koki niiden lisänneen työn määrää, 75 % työhön kuluvaan aikaan ja 74 % kuormittavuutta työssä.

Opettajien digitaalisten työvälineiden käyttö edellyttää osaamista niiden käyttöön. Opetustyön digitalisaatioon liittyvissä tutkimuksissa onkin tutkittu myös opettajien kokemuksia osaamisen kehittämisestä ja laitteiden käyttöön liittyvästä tuesta. OAJ:n kyselyn mukaan suurin osa peruskoulujen ja lukioiden opettajista oli saanut tieto- ja viestintäteknologiaan liittyvää täydennyskoulutusta, suurimmaksi osaksi työajalla. Pääosin koulutus oli toteutettu työnantajan

kustannuksella, mutta 15 % ilmoitti koulutuksen aiheuttaneen myös heille itselleen kustannuksia. Suuri osa piti koulutusta riittämättömänä (OAJ, 2019).

Opettajien digitalisaatioon liittyvää osaamista on pyritty vahvistamaan hankkeiden ja ohjelmien kautta. Esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriön Osaava-ohjelmassa vuosina 2010–2016 tarkoituksena oli kehittää opetustoimen henkilöstön osaamista. Digitaalinen osaaminen oli ohjelmassa erityisenä kehittämisalueena (Kangasoja, 2017). Digiajan peruskoulu II-hankkeen mukaan esimerkiksi tutortoiminta on jo vakiintunutta toimintaa koulujen digitalisaation kehittämisessä ja se on nykyään tärkeä osa opettajien osaamisen vahvistamista. Vertaisoppimisen muotojen hyödyt koetaan selvityksessä myös täydennyskoulutusta suuremmiksi. Tutortoiminnan jatkuvuus olisikin tärkeää taata tulevaisuudessa, sillä sen kerrotaan tuottaneen hyviä tuloksia ja toimineen hyvin (Tanhua- Piironen ym., 2020).

Teknologinen kehitys on myös mahdollistanut opettajalle aiempaa monimuotoisemman osaamisen kehittymisen esimerkiksi sosiaalisten medioiden ryhmien ja erilaisten verkkopalveluiden avulla (Kyllönen, 2020). Näin ollen digitaalinen teknologia voi olla tukena myös opettajien osaamisen ja asiantuntemuksen rakentumiselle ja olla keskeinen jatkuvan oppimisen mahdollistava resurssi myös opettajille.

2.3.3 Digitalisaatioon liittyvät asenteet

Digitaalisessa muutoksessa työntekijöiden merkitystä ei voi liikaa korostaa (Westerman, Bonnet & McAfee, 2014). Cijan ym. (2019) kuvaavatkin, että digitalisaatiossa johtamisen näkökulmasta on oleellista tietää, mitä työntekijät ajattelevat digitalisaatiosta. On myös esitetty, että digitaalitekнологiaan ja muuhunkin teknologiaan liittyvä kielteinen asennoituminen, ajattelu tai käyttäytyminen voi vaikuttaa kielteisesti niin työsuoriutumiseen, terveyteen, työtyytyväisyyteen kuin sitoutumiseenkin (Tuomivaara & Alasoini, 2020). Myös koulutuksen alueella on todettu, että yksi tärkeimmistä asioista menestykselliseen digitaalitekнологioiden käyttöön liittyykin opettajien motivaatioon ja haluun ottaa mukaan digitaalitekнологioita mukaan opetukseen. (Schmidt & Tang, 2020). Kehittämistyön näkökulmasta ei ole siis yhdentekevää,

miten digitaaliteknologian käyttöön asennoidutaan ja millaisia ajatuksia siihen liittyy.

Aiemmissa tutkimuksissa suomalaisten opettajien on havaittu suhtautuvan teknologian hyödyntämiseen pääosin myönteisesti (Tanhua-Piironen ym. 2016; Hietikko ym. 2016; OAJ 2019). Esimerkiksi Tanhua-Piironen ym. (2016) tutkimuksessa 75 % suomalaisista opettajista suhtautui myönteisesti tieto- ja viestintäteknologian lisäämiseen omassa työssä. OAJ:n Askelmerkit digiloikkaan-selvityksen mukaan yli puolet opettajista kertoi digitalisaation innostavan (Hietikko ym. 2016). Vuoden 2019 OAJ:n (2019) selvityksen mukaan jopa yli 90 % tutkimukseen osallistuneista peruskoulun ja lukioiden opettajista ja rehtoreista kertoi suhtautumisensa digitaalisia työvälineitä kohtaan olevan myönteinen.

Maunon ja kollegoiden (2019) tutkimuksessa ilmeni viitteitä siitä, että osa opettajista koki tehostumiseen tähtäävän digiloikan kuormittavana, sillä sen koettiin vievän aikaa sekä ydintyöltä että kohtaamisilta oppilaiden kanssa. Mäkinien ja kumppaneiden (2017) suomalaisiin opettajiin kohdistuneessa tutkimuksessa taas havaittiin, että jos teknologian käyttö koetaan kuormittavaksi ja työntekoa vaikeuttavaksi, voidaan kokea hyvinvoinnin kannalta haitallista teknostressiä. Toisaalta, jos se koetaan työntekoa helpottavaksi, voidaan kokea hyödyllistä teknoimua. Mäkinien ym. mukaan tyypillistä on, että työssä tapahtuvat muutokset nähdään usein ensisijaisesti kuormittavina. Teknologian käyttö opettajan työssä voi kuitenkin olla myös innostavaa, kuten Mäkinien ym. tutkimuksesta ilmenee.

Kyllönen (2020) kuitenkin korostaa, että opettajien osalta tyypillistä on, että opettajat haluavat käyttää teknologioita nimenomaan pedagogisesti tarkoituksenmukaisesti. Lisäksi OAJ:n (2019) selvityksen vastauksissa opettajat kritisoivat digitalisaation kehittämisen liian suurta painoarvoa. Pekka Mertala (2019) myös havainnollistaa, että suomalainen opettaja voi myös sekä puoltaa digitalisaatiota että olla sitä vastaan. Opettaja saattaa esimerkiksi ajatella digitaalisen teknologien hyödyttävän oppimista, mutta huolehtia samalla teknologioiden lisääntyneen käytön hyvinvointivaikutuksista. Näin ollen opettajan asennoituminen digitalisaatioon ei välttämättä ole yksiselitteisesti joko myönteistä tai kielteistä.

2.3.4 Opetuksen digitalisaation kestävä edistäminen

Aholan ym. (2018) mukaan yleisesti ottaen teknologisen muutoksen johtamisessa on huomioitava tiettyjä periaatteita koskien oppimista ja osaamisen kehittämistä työssä. Tärkeää olisi varmistaa tarvittava osaaminen muuttuvaan työhön. Koska työntekijöiden lähtökohdat tietojen, taitojen ja jopa asenteiden osalta ovat erilaisia, on hyvä tarjota useita erilaisia tapoja oppia. Olisi myös tärkeää varmistaa työntekijöille riittävästi aikaa oppia yhdessä ja sopeuttaa teknologia omaan työhön. Lisäksi olisi varmistettava, että saatavilla on käyttäjän tarpeita ymmärtävää tukea (Ahola ym., 2018). Onkin esitetty, että digitaalista muutosta tulisikin johtaa aktiivisesti (Ahola ym., 2018; Ilmarinen & Koskela 2015).

Tutkimuksissa on pyritty myös hahmottamaan sitä, miten digitalisaatiota voitaisiin edistää opettajien näkökulmasta kestäväällä tavalla. Mutkan ym. mukaan digitaalitekniikan opetusikäyttö edellyttää osaamisen systemaattista kehittämistä ja arviointia siitä, millaisilla toimintatavoilla meneillään olevaa muutosprosessia olisi mahdollista tukea ja edistää. Digitalisoituminen haastaa niin rakenteita, toimintatapoja, välineitä, perinteisiä ammattirakenteita kuin tehtävänjakojakin. Digitalisoituminen onkin suuri haaste koko organisaatiolle (Mutka ym., 2015).

Mäkinien ym. (2017) mukaan kestävässä kehitystyössä opetustekniikan käyttötapa kehittyä tai sen käyttö lisääntyy niin, etteivät opettajat kuitenkaan kuormitu liikaa. Opettajia voi erityisesti kuormittaa puutteet tarvittavissa laitteissa ja tiloissa, laitteiden ja ohjelmien toiminta- ja käytettävyysongelmat, sekä muun muassa oma ja oppilaiden osaamattomuus, jatkuva uuden oppiminen ja myös teknologian puute. Johtopäätösten mukaan olisi tärkeää huolehtia opettajien mahdollisuuksista osallistua teknologiavalintoihin ja käyttää heidän opetustyyliinsä sopivaa teknologiaa, sekä sosiaalisesta ja teknisestä tuesta. Yksi konkreettinen keino tukea digitalisaatiokehitystä tukemalla samalla hyvinvointia on panostaa teknologian saatavuuteen ja toimivuuteen ja kehittämällä oppilaiden taitoja ja osaamista.

Myös Kumpulainen ja Mikkola nostavat esiin, että opettajilla tulisi olla pääsy oppimista ja opetusta tukeviin välineisiin, jotta he voisivat tukea opiskelijoiden oppimista. Opettajilla tulisi olla käytössä sekä tarvittavat resurssit että

asiantuntemus, jotta voivat antaa opiskelijoille mielekkäitä oppimiskokemuksia ja parantaa esimerkiksi omia opetuskäytäntöjä (Kumpulainen & Mikkola, 2015). OAJ peräänkuuluttaakin koulutuksen järjestäjien vastuuta siitä, että opettajilla on riittävästi valmiuksia hyödyntää opetuksessaan digitalisaation mahdollisuuksia (OAJ 2020). Myös Kyllönen (2020) jäsenteli tulostensa perusteella teknologian viisaan pedagogisen käytön edellytyksiä, joissa painottuu muun muassa käyttöä tukevien resurssien mahdollistaminen. Esimerkiksi laitteiden määrä, toimintavarmuus ja saatavuus, työnantajan ja työyhteisön tuki sekä osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen korostuivat.

Tässä osiossa on käyty läpi digitalisaatiota ilmiönä ja tuotu esiin selvityksiä ja tutkimuksia työn digitalisoitumisesta yleisesti ja opetuslalla. Osion tavoitteena on ollut luoda lukijalle taustaymmärrystä ajankohtaisesta keskustelusta ja digitalisaatioon liittyvistä tutkimuksista, jotka ovat oleellisia tämän tutkimuksen kannalta. Teoriatausta toimii ajatuspohjana, jonka avulla aineistoa ja koko tutkimusta tarkastellaan. Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan tutkimuksen kannalta keskeistä vapaan sivistystyön kontekstia ja siellä työskenteleviä tuntiopettajia, joiden näkökulman tavoittamiseen koko tutkimus pohjautuu.

3 TUTKIMUSKOHTTEEN KUVAUS: VAPAAN SIVISTYSTYÖN TUNTIOPETTAJAT

Tässä tutkimuksessa keskeistä on sen sijoittuminen vapaan sivistystyön kontekstiin ja siellä työskentelevien tuntiopettajien kokemuksiin ja näkemyksiin työn digitalisoitumisesta. Tässä luvussa taustoitetaan lyhyesti vapaan sivistystyön tarkoitusta ja tavoitteita, minkä jälkeen keskitytään tarkastelemaan vapaan sivistystyön tuntiopettajien työn luonnetta aiempien tutkimusten ja kirjoitusten pohjalta. Lopuksi esitellään aikaisempia tutkimuksia, jotka käsittelevät vapaan sivistystyön digitalisaatiota. Luvun myötä lukija pystyy hahmottamaan kontekstia, johon tutkimus kiinnittyy.

3.1 Vapaan sivistystyön tarkoitus, tavoite ja oppilaitosrakenne

Vapaa sivistystyö on yksi aikuiskasvatustutkimuksen alue ja keskeinen toimintakenttä (Heikkinen & Teräsahde, 2011; Pantzar, 2007). Vapaata sivistystyötä säätelee Laki vapaasta sivistystyöstä (1998/632). Sen mukaan vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteeseen pohjautuen koulutusta, joka tukee yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta. Koulutuksen tavoitteeksi on nimetty ihmisten monipuolisen kehittymisen, moniarvoisuuden, kansanvaltaisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden, hyvinvoinnin ja kansainvälisyyden toteutumisen edistäminen. Toiminnassa korostuu omaehtoinen oppiminen, osallisuus ja yhteisöllisyys (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632).

Harju ym. (2019) kuvaavat vapaan sivistystyön historian juontavan juurensa järjestöllisestä kansansivistystyöstä. Vapaa sivistystyö ei ole kuitenkaan muodostunut yhtenä kokonaisuutena, vaan se on sisältänyt erilaisista tarpeista ja virtauksista muodostuneita työmuotoja. Tämänhetkistä kokonaisuutta

voidaankin pitää hajanaisena, mutta myös omaleimaisen monipuolisena (Harju ym., 2019). Vapaa sivistystyö kattaa tällä hetkellä viisi eri oppilaitosmuotoa: kansalaisopistot, kansanopistot, liikunnan koulutuskeskukset, kesäyliopistot ja opintokeskukset (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632).

Kansalaisopistot ovat vapaa sivistystyön suurin oppilaitosmuoto. Kansalaisopistojen toiminta pohjautuu paikallisiin ja alueellisiin tarpeisiin ja se tarjoaa kaikille ikäryhmille monipuolisten sivistys-, koulutus- ja kulttuuripalveluiden muodossa omaehtoisen oppimisen ja kansalaisvalmiuksien kehittämisen mahdollisuuksia (Harju ym., 2019; Opetushallitus, 2021). Kansanopistot ovat sekä pitkäkestoista koulutusta että lyhytkursseja järjestäviä oppilaitoksia ja ne tarjoavat huomattavan laaja-alaisia koulutuspalveluja erityisesti nuorille ja nuorille aikuisille. Niissä voi opiskella esimerkiksi lukuvuoden mittasilla kansanopistolinoilla, maahanmuuttajille ja erityistukea tarvitseville ryhmille suunnatuissa koulutuksissa, ammatilliseen valmentavissa ja lukiokoulutukseen valmistavissa opinnoissa ja joissakin kansanopistoissa on mahdollisuus myös suorittaa ammatillinen perustutkinto tai sen osia (Kansanopistot, 2021). Opintokeskukset järjestävät opinto- ja koulutustoimintaa sekä itsenäisesti, että yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa. Toiminnassa korostuu omaehtoisuus, aatteellisuus, arvopohjaisuus ja yhteiskunnallisuus (Harju ym., 2019; Opetushallitus, 2021). Opintokeskusten koulutukset eivät ole tutkintoon johtavia (Opintokeskukset, 2021). Kesäyliopistot ovat alueellisia oppilaitoksia, joiden toiminnassa painottuu koko väestölle suunnattu avoin korkeakouluopetus ja alueen muihin koulutustarpeisiin vastaaminen (Opetushallitus, 2021). Kesäyliopistot järjestävät muun muassa avointa yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetusta, ammatillista täydennyskoulutusta ja yliopistotoimintaa ikääntyville (Kesäyliopistot, 2021). Liikunnan koulutuskeskukset taas ovat kokopäiväistä opetusta tarjoavia valtakunnallisia sisäoppilaitoksia ja alueellisia liikuntaharrastusta, hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa, järjestö- ja seuratoimintaa palvelevaa koulutusta ja urheilijoiden valmennustoimintaa järjestäviä oppilaitoksia (Harju ym., 2019; Opetushallitus, 2021).

Vapaan sivistystyön oppilaitoksia on yhteensä yli 300 ympäri Suomen ja toiminta tavoittaa vuosittain noin miljoona osallistujaa (Pätäri ym., 2019). Poikela ym. (2009) kuvaavat, kuinka oppilaitokset tarjoavat niin lyhyitä intensiivikursseja

kuin koko lukuvuodenkin mittaisia opintoja hyvin monenlaisista aiheista ja monilta aloilta. Vapaa sivistystyö tarjoaakin toimintaan osallistujille monipuolisesti tilaisuuksia vapaille sivistysharrastuksille, joissa itseään voi kehittää. Oppilaitoksissa tarjottavan opetuksen perimmäiseksi tarkoitukseksi kuvataan sivistystehtävän toteuttaminen, josta vastaavat oppilaitoksissa työskentelevät opettajat. Sivistystehtävän määrittely on vaihdellut historian varrella, mutta vapaan sivistystyön lähtökohdiksi voidaan edelleen katsoa sopivan sivistyksen kolme arvoa, joita ovat ihmisyyden, tieteenomaisuuden ja puolueettomuuden (Poikela ym., 2009). Viime vuosina tehty tutkimus osoittaa, että vapaan sivistystyön opintoihin osallistumisella on välittömiä ja laajoja hyötyjä niin osallistujalle itselleen kuin laajemminkin (Manninen ym., 2019; Manninen, Teräsahde & Pätäri, 2019).

3.2 Vapaan sivistystyön tuntiopettajat

Vapaan sivistystyön opetushenkilöstöä voidaan kuvata hyvin heterogeeniseksi ryhmäksi. Langin ym. (2019) mukaan opetustyötä voidaan tehdä päätoimisena opettajana, suunnittelijaopettajana tai määräaikaisena/päätoimisena tuntiopettajana. Opetushenkilöstön rakenne myös vaihtelee oppilaitosmuotokohtaisesti. Esimerkiksi kesäyliopistoissa ei ole lainkaan päätoimisia opettajia, mutta opintokeskuksissa heitä on jopa yli 90 % (Lang ym., 2019). Kokonaisuudessaan voidaan kuitenkin kuvata, että vapaan sivistystyön opetukseen osallistuu pieni vakituinen henkilöstö ja suuri määrä tuntiopettajia (Pätäri ym., 2019). Tuntiopettajien rooli vapaassa sivistystyössä on siis suuri.

Tuntiopettajille ei ole virallista määritelmää ja usein tuntiopettajista puhutaankin määrittelemättä tarkemmin, mistä tuntiopettajuudessa on kyse. Tässä tutkimuksessa tuntiopettajilla tarkoitetaan Poikela ym. (2009) tapaan niitä vapaan sivistystyön opettajia, joilla ei ole vakituista ja päätoimista työsuhdetta, vaan joiden työsuhde on tilapäinen ja määräaikainen katketen aina viimeistään lukuvuoden lopussa. Tuntiopettajia on kaikissa oppilaitosmuodoissa ja tuntiopettajat ovat vapaan sivistystyön eniten opetusta antava henkilöstöryhmä. On arvioitu, että vapaan sivistystyön tuntiopettajien määrä liikkuisi 25 000 ja 30 000 välillä (Poikela ym., 2009). Eniten tuntiopettajia on kansalaisopistoissa,

joissa tuntiopettajat tekevät jopa kaksi kolmasosaa opetustyöstä (Lang ym., 2019; Sinisalo, 2014).

Tuntiopettajat tulevat työhönsä osaamisensa perusteella sovittuja kursseja pitämään. Kansalaisopiston tuntiopettajien työtehtävistä kerrotaan OVTES:n mukaan: ”Tuntiopettaja otetaan työsopimuksessa mainittua opetusta antamaan. Tuntiopettajan velvollisuuteen kuuluu oppitunnin valmistelu, oppitunnin pito, oppituntiin välittömästi liittyvät muut työt sekä osallistuminen työsopimuksen mukaisiin opettajankokouksiin.” (Kunta-alan opetushenkilöstön virka- ja työehtosopimus OVTES 2020-2021, 2021). Opettajina heidän keskeinen tarkoituksensa on tukea toisia oppimisessa (Selwyn, 2019). Vaikka vapaan sivistystyön opettajaksi on kelpoinen henkilö, jolla on soveltuva korkeakoulututkinto ja suoritettut opettajan pedagogiset opinnot, ei tuntiopettajilla kuitenkaan aina ole pedagogisia opintoja suoritettuna (Opetushallitus, 2020c). Päivi Majoinen (2016) teki aineistonsa perusteella kansalaisopiston tuntiopettajista havainnon, jonka mukaan heidän pedagoginen osaamisensa onkin osaltaan kokemuksen tuomaa luontaista osaamista, jolle ei välttämättä ole aina teoreettista perustaa.

Tuntiopettajana voi opettaa hyvin vaihtelevan määrän työtunteja yhdessä tai useammassakin oppilaitoksessa. Luonnollisesti tuntiopettaja voi myös työskennellä päätyökseen muualla ja tehdä opetustyötä oman varsinaisen työnsä ohella. Kestinen & Majuri (2012) ovatkin jakaneet kansalaisopiston tuntiopettajia tämän perusteella kolmeen ryhmään: 1) täyden toimeentulon työstä saavat 2) tuntiopettajat, joiden päätoimi on vapaan sivistystyön ulkopuolella ja opettavat kansalaisopistossa sivutoimisesti 3) pätkätyöläiset, joiden osittainen toimeentulo kertyy myös työttömyyskassasta. Tuntiopettaja voikin kokea toimivansa työssään ikään kuin päätoimisena tai sivutoimisena riippuen siitä, saako hän työstään täyden toimeentulon vai ei (Poikela ym., 2009). Käytännössä tuntiopettajuus päätyönä tarkoittaa usein samanaikaisia työsuhteita useisiin eri oppilaitoksiin (Lang ym., 2019).

Tuntiopettajiin liittyvä tutkimus on ollut vähäistä. Lisäksi tuntiopettajia koskevia tietoja ei juuri raportoida tilastoihin, vaan he jäävät usein niiden ulkopuolelle (Lang ym., 2019). Koko vapaan sivistystyön tuntiopettajia koskevia tutkimustuloksia näyttää löytyvän lähinnä Koulutuksen arviointikeskuksen raportista vuodelta 2009. Kyseinen tutkimus toi näkyväksi muiden

opetushenkilöstöryhmien ohella tuntiopettajien asemaa ja muun muassa osaamisen kehittämisen haasteita. Yksi harvoista pelkästään tuntiopettajiin keskittyneistä tutkimuksista liittyy kansalaisopistojen tuntiopettajien sitoutumiseen ja sitouttamiseen (Kestinen & Majuri, 2012). Lisäksi Päivi Majoinen (2016) ja Maija Sinisalo (2014) pyrkivät tutkimuksissaan tuomaan esiin kansalaisopiston tuntiopettajat vapaan sivistystyön käytännön toimijoina. Tuntiopettajien näkymättömyyttä voidaan pitää yllättävänä ottaen huomioon tuntiopettajien suuren määrän ja sen, että toimintaan osallistujille he ovat usein ainut kosketus oppilaitokseen. Haasteelliseksi tuntiopettajien näkökulman tutkimisen tekee mahdollisesti se, että tuntiopettajista käytettävä nimitys voi käytännössä hieman vaihdella oppilaitosmuodosta riippuen ja esimerkiksi liikunnan koulutuskeskuksissa saatetaankin käyttää nimitystä ohjaaja (Poikela ym., 2009).

3.2.1 Tuntiopettajien asemaan liitetyt haasteet

Tuntiopettajien kerrotaan kuvaavan työtään merkityksellisenä ja heidän kerrotaan saavan työstä elämää jäsentävän ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen väylän (Lang ym., 2019). Kuitenkin vapaan sivistystyön tuntiopettajiin keskittyvässä kirjallisuudessa on tuotu myös vahvasti esiin tuntiopettajien aseman erityisyyttä ja otettu kantaa muun muassa tuntiopettajien työoloihin epätyypillisen työn tekijöinä. Erityisesti Lang ym. (2019) ovat käsitelleet tuntiopettajuuteen liitettyjä haasteita tekstissään. Heidän mukaansa tuntiopettajat voivat olla samaan aikaan työsuhteessa useampaan eri oppilaitokseen tai tehdä työtä kokonaan muualla. Tuntiopettajan työtä kuvaakin hyvin epävarmat ja -tyypilliset työsuhteet ja suuri liikkuvuus. He myös kantavat riskin kurssin toteutumisesta, sillä jos kurssi ei toteudukaan, jää palkatta (Lang ym., 2019.), sillä palkka maksetaan vain toteutuneista opetustunneista (Poikela ym., 2009). Pahimmassa tapauksessa jopa kaikki opettajan suunnittelemaat kurssit voivat peruuntua (Kestinen & Majuri 2012). Kestisen ja Majurin (2012) mukaan tuntiopettajien palkkaus ei myöskään jatku kesätauon yli, vaan työsopimus tehdään lukukaudeksi kerrallaan. Lomakausina he ovat siis työttöminä, jos muuta työtä ei ole. Viikkotunteja voi silti olla vuodesta toiseen yli 30 (Kestinen & Majuri, 2012).

Anja Heikkisen mukaan tuntiopettajista onkin tullut yrittäjiä, jotka etsivät elantoaan sieltä täältä (Heikkinen, 2019). Langin ym. (2019) mukaan tällaisiin epävarmoihin työsuhteisiin palkatuilla tuntiopettajille voi nousta huoli organisaatioon kiinnittymisestä ja toimeentulon riittävydestä. Työsuhteiden katkonaisuus voi heijastua myös yhteiskunnalliseen kiinnittymiseen. Kirjoittajat peräänkuuluttavatkin tarvetta tuntiopettajien työehtojen parantamiseksi, ettei myös tulevaisuudessa tarvitse elää toimeentulon tai työn järjestämisongelmien paineissa. Tuntiopettajien kiinnittyminen, osallistuminen työyhteisöön ja siitä huolehtiminen ja edellytysten turvaaminen kuvataankin tärkeäksi (Lang ym., 2019).

3.2.2 Tuntiopettajien osaamisen kehittämisen haasteet

Osaava henkilöstö on oleellinen vapaan sivistystyön yhteiskunnallisen merkityksen toteuttajana (Pätäri ym., 2019) ja aikuisopettajan osaamisen merkitys on nähty laadun, vaikuttavuuden ja hyödyllisyyden näkökulmasta suureksi (mm. Marquard & Sørensen, 2011). Yksi erityinen huolenaihe liittyykin määräaikaista, epätyypillistä työtä tekevien tuntiopettajien osaamisen kehittämiseen.

Aiempien tutkimusten mukaan vapaan sivistystyön opettajat kehittävät osaamistaan kehittämällä opetustaan, osallistumalla koulutuksiin ja lukemalla kirjallisuutta (Poikela ym., 2009). Erityisesti tuntiopettajilla on Langin ym. (2019) ja Hämäläisen ja Kangasniemen (2013) mukaan ollut suhteellisen heikot mahdollisuudet osaamisen kehittämiseen työnantajan tarjoamana. Tilapäiset ja määräaikaiset työntekijät eivät ole päässeet esimerkiksi koulutuksiin kuten vakituinen henkilöstö (mm. Lang ym., 2019; Poikela ym., 2009). Aikanaan Poikelan ym. (2009) kyselytutkimuksissa havaittiin, että käytännössä vapaassa sivistystyössä työskentelevät tuntiopettajat eivät saa ollenkaan koulutusta työssään ja koulutustarvetta on huomattavasti enemmän kuin koulutusmahdollisuuksia. Vaikka koulutustarvetta on päätoimisilla vakituisillakin opettajilla, saavat päätoimiset opettajat tarpeilleen tuntiopettajia enemmän vastinetta (Poikela ym., 2009).

Toisaalta Kestinen ja Majuri (2012) kuvaavat, kuinka ainakin kansanopiston tuntiopettajat ovat saaneet osallistua opiston kursseille ilmaiseksi, jos niissä on

tilaa. Tuntiopettajat voivat heidän mukaansa myös hakea koulutuskorvaustukea lisä- ja täydennyskoulutuksen kustannusten kattamiseen. Kestisen ja Majurin mukaan koulutuskorvausta hakeneiden määrä ei ollut ainakaan vuonna 2012 suuri ja kirjoittajat mieltivät, ovatko tuntiopettajat tietoisia tästä mahdollisuudesta. Tuntiopettajat näkivät kaikkiaan koulutusmahdollisuuksien olemassaolon tärkeänä niin kollegoihin tutustumisen, ammatti-identiteetin kuin oman sitoutumisenkin kannalta.

Tuntiopettajien kohdalla haasteita on nähty koulutukseen osallistumisen lisäksi viime vuosina myös vertaisryhmämentorointiin osallistumisen suhteen: työsuhteiden katkaiseminen kesäksi tuo epävarmuuden pitkäkestoiseen toimintaan osallistumiselle ja opistot suhtautuivat hyvin vaihtelevasti vertaismentorointiryhmään osallistumisen palkkiosta (Simola, 2019). Lisäksi tuntiopettajilla ei ole ollut aina mahdollista osallistua kehityskeskusteluihin (Poikela ym., 2009). Lang ym. (2019) lisäävät, että esimerkiksi säännöllisiä vertaistapaamisia tuntiopettajille pystytään järjestämään vain suurissa oppilaitoksissa. Muita opettajia ei välttämättä juuri kohdata arjessa, vaikka tuntiopettajat kokevatkin tapaamiset tärkeäksi (Kestinen & Majuri, 2012). Poikelan ym. (2009) mukaan onkin aiheellista kysyä, miten vapaan sivistystyön opettajat huolehtivat osaamisensa jatkuvasta uudistamisesta ja huolehtivatko vapaan sivistystyön järjestäjät siitä, että opettajilla on tarjottavana ainutlaatuista osaamista ja tietotaitoa, että toimintaan halutaan yhä edelleen osallistua.

Viime vuosikymmeninä tuntiopettajien osaamista kohtaan on tullut myös lisääntyneitä vaatimuksia. Saloheimon ym. mukaan esimerkiksi opiskelijoiden aiempaa korkeampi pohjakoulutus on tuonut mukanaan lisääntyneitä vaatimuksia opettajien osaamista kohtaan vapaassa sivistystyössä (Saloheimo ym., 2019). Opiskelijat ovat myös selvillä oikeuksistaan ja osaavat vaatia palvelua ja laatua yhä enemmän. Vapaan sivistystyötä kohtaan on osoitettu myös uudenlaisia odotuksia ja tehtäviä, minkä vuoksi opetushenkilöstöltä edellytetään uudenlaisia valmiuksia (Poikela ym., 2009). Lisäksi on selvää, että digitalisoituneessa ajassa myös vapaan sivistystyön tuntiopettajien on osattava hyödyntää erilaisia digitaalisia välineitä ja opettamisen kanavia opetuksessaan. Vapaan sivistystyön tuntiopettajien suurimmat osaamisen haasteet ovatkin Karvin arvioinnin (Poikela ym., 2009) mukaan liittyneet juuri tietotekniisiin ja verkkopedagogisiin valmiuksiin. Vuoden 2009 arvioinnissa todettiin vapaan

sivistystyön opettajien verkkopedagogisten taitojen olevan niin heikot, että asiaan olisi puututtava välittömästi. Uhkana oli, että muutoin nuoret saattavat kokea vapaan sivistystyön jääneen ajastaan jälkeen ja jättäytyä toiminnan ulkopuolelle. (Poikela ym., 2009).

Vapaan sivistystyön opetushenkilöstön osaamista on sittemmin pyritty tukemaan muun muassa Osaava-ohjelman kautta. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen mukaan vapaassa sivistystyön opetushenkilöstön osaamisen päivittäminen on ollut vuonna 2015 vasta alkutekijöissään ja sen on pelätty vaarantuvan julkisen talouden säästöjen vaikutuksesta (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2015). Vapaassa sivistystyössä hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnustamista valmistelevalle työryhmän ehdotusten mukaan onkin ollut ensiarvoisen tärkeää panostaa henkilöstön ja erikseen mainittuna myös tuntiopettajien osaamiseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019).

Opettajat ja rehtorit Suomessa 2019- selvityksen mukaan vapaan sivistystyön opettajat osallistuvat täydennyskoulutuksiin selkeästi perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opettajia vähemmän. Selvityksessä esitetään, että merkittäviä esteitä koulutuksiin osallistumiselle voivat olla työnantajan mahdollisuudet ja toisaalta myös halu tarjota koulutusta opettajille, jotka työskentelevät myös toisille työnantajille. Vähäistä osallistumista voivat selittää myös tuntiopettajien työaikojen vaihtelevuus ja monissa toimipisteissä työskentely. Pidempikestoisiin täydennyskoulutuksiin ja eri työyhteisöjen koulutuksiin sitoutuminen kuvataankin haastavana (Opetushallitus, 2020).

3.3 Digitalisaatio vapaassa sivistystyössä

Yhteiskunnan digitalisaatiokehitys on luonut kansalaisten digitaitoihin liittyviä oppimistarpeita ja digitaidoista puhutaankin osana nykypäivän kansalaistaitoja (Valtiovarainministeriö, 2020b). Huolta on kannettu erityisesti vanhempien kansalaisten osallisuudesta digitalisoituvassa yhteiskunnassa. Vapaa sivistystyö on ollut osaltaan mukana tukemassa kansalaisten digitaitojen vahvistamista eriarvoisuuden lisääntymisen estämiseksi. Opetushallitus onkin myöntänyt viime vuosina vapaan sivistystyön oppilaitoksille avustusta aikuisten digitaalisten taitojen vahvistamiseen muun muassa Digi-ikäkauden-taidot- ohjelman kautta (Opetushallitus, 2018) ja digitalisaatioon liittyviä hankkeita on ollut vapaassa

sivistystyössä viime vuosina meneillään paljon. Hankkeista huolimatta vapaan sivistystyön digitalisaatioon liittyvä tutkimus on ollut kuitenkin toistaiseksi suhteellisen vähäistä. Julkaistuissa tutkimuksissa on keskitytty muun muassa vapaan sivistystyön opettajien tieto- ja viestintäteknologiseen osaamisen kartoittamiseen (Larjanko ym., 2013) sekä asiakasnäkökulman ja rehtorien mielipiteiden tutkimiseen (Sarja, 2017). Tieteellisiä, vertaisarvioituja lähteitä vapaan sivistystyön digitalisaatiosta oli haastavaa löytää.

Digitaalinen vapaa sivistystyö -hankkeessa kartoitettiin vapaan sivistystyön opettajien digitaalisia valmiuksia ja osaamista. Tutkimukseen osallistui kansan- ja kansalaisopiston opettajia. 66 % vastanneista opettajista käytti tuolloin tieto- ja viestintäteknikkaa opetuksessaan viikoittain, mutta käytön määrässä ja osaamisessa oli huomattavia eroja opettajien välillä. Tutkimuksessa vastaajat jaoteltiin neljään opettajaryhmään tieto- ja viestintäteknologisen osaamisen ja oppilaitosten tieto- ja viestintäteknologisten toimintatapojen suhteen. *Yksinäisillä osaajilla* osaaminen oli korkealla tasolla, mutta heillä ei ollut tukiverkkoa tieto- ja viestintäteknikan käyttöön. *Yhteisöllisillä osaajilla* oli niin osaamista, yhteisön tukea sekä keskiarvoa suurempi halu käyttää tieto- ja viestintäteknikkaa opetuksessaan. *Yksinäisten vasta-alkajien* ryhmässä niin osaamisessa kuin yhteisön tuessa oli puutteita, laitteisiin ei oltu tyytyväisiä ja käyttö jäi muihin ryhmiin verrattuna vähemmälle, eikä se ollut päivittäistä. *Yhteisöllisesti vasta-alkajilla* oli puutteita omassa osaamisessa, mutta käyttöä tukeva yhteisö löytyi ja ryhmä oli tyytyväinen saamiinsa laitteisiin. Kyselyn pohjalta luoduissa toimenpide-ehdotuksissa todetaan, että tieto- ja viestintäteknologian käytön kehittämisen olisi oltava merkittävässä roolissa myös vapaan sivistystyön tulevaisuudessa. Käytön lisäämiseksi olisi kuitenkin lisättävä henkilöstön osaamista ja motivaatiota sekä panostettava käyttöä tukevaan ympäristöön ja välineisiin (Larjanko ym., 2013).

Jari Sarjan (2017) selvityksessä taas keskityttiin vapaan sivistystyön digitalisaation näkymiseen opetustilanteen ulkopuolella tarkastelemalla oppilaitosten verkkosivuja asiakasnäkökulmasta. Lisäksi Sarja kartoitti oppilaitosten digitalisaation tilaa ja kehittämistarpeita vapaan sivistystyön rehtoreilta. Vastanneilla rehtoreilla oli tuolloin hyvin erilaisia käsityksiä vapaan sivistystyön tulevaisuudesta digitalisaation näkökulmasta. Osa epäili digitaalisuuden vaikutuksia, sillä vapaan sivistystyön toiminnan luonne ja

kohderyhmät huomioiden parhaana vaihtoehtona nähtiin vanhoissa toimintamalleissa pysyttelemisen. Osa epäilikin, ettei digitaaliset ratkaisut voi muuttaa toimintaa, tai ainakin rahoitus muodostuu esteeksi. Jotkut myös epäilivät digitalisaation junan jo menneen ja että kyytiin olisi mahdollisesti liian myöhäistä hypätä enää kyytiin. Erityisesti pienten kansalaisopistojen opetuksen osalta digitalisaation koettiin etenevän hitaasti ja digitaalisten toimintojen kehittämisen mahdollisuuksia epäiltiin vähäisen henkilökunnan, suuren tuntiopettajien määrän ja puutteellisten välineiden vuoksi. Toisaalta toinen ryhmä oletti myös vapaan sivistystyön seuraavan muun yhteiskunnan kehitystä ja muuttuvan yhteiskunnan mukana. Osa näki digitalisoinnin liittyvän tulevaisuudessa lähinnä verkko-opintojen määrän kasvuun, joka ei kuitenkaan välttämättä muuta vapaan sivistystyön perusrakenteita. Pieni osa vastanneista näki digitalisaation valtavan isona mahdollisuutena vapaan sivistystyön oppilaitoksille ja muutokset olivat toivottuja. Yhteenvedossa Sarja pohtii vapaan sivistystyön puutteita siinä, miten palveluita tarjotaan verkossa. Koulutuksia tarjottiin useimmiten oppilaitoksen tiloissa ja verkkokursseja oli vain vähän. Sarjan mukaan puuttuu yhteistä tahtotilaa hyödyntää täysmääräisesti digitalisaation mahdollisuuksia.

Erilaisissa vapaata sivistystyötä koskevissa kirjoituksissa on myös pohdittu ja otettu kantaa vapaan sivistystyön tulevaisuuteen digitalisaation näkökulmasta. Kirjoitusten pohjalta välittyy kuva siitä, että kyseessä ei ole vapaan sivistystyön tulevaisuuden suhteen vähäpätöinen asia. Lang ym. (2019) kuvaavat, kuinka monin tavoin kiihtyvät yhteiskunnalliset ja ympäristölliset muutokset haastavat vapaan sivistystyön perinteisiä toimintatapoja. Muutokset haastavat kehittämään koulutustarjontaa, uusia kurssisisältöjä ja haastavat henkilöstöä kehittämään erilaisia verkostomaisia toimintatapoja entisestään. Yksi keskeinen muutos liittyy digitalisaatioon ja sen johtamiseen. Langin ym. mukaan digitalisaatio vahvistaa vapaan sivistystyön tavoitettavuutta turvaamalla haja-asutusalueiden kurssitarjontaa ja mahdollistaa vapaan sivistystyön perinteisten toimintatapojen kehittämisen. Siihen ei kuitenkaan tulisi suhtautua kritiikittä koulutuksellisen tasa-arvon vahvistajana, sillä vaikka koulutuksen pariin pääsee paremmin fyysisestä etäisyydestä huolimatta, tuo koulutuksen siirtyminen verkkoon uusia haasteita koulutukselliselle tasa-arvolle (Lang ym., 2019). Heikki Silvennoinen taas on kirjoittanut, että se, miten opetusteknologiaa, virtuaalisuutta ja ihmisten tarvetta yhteisöllisyyteen osataan käyttää, tulee olemaan vapaan sivistystyön

kohtalonkysymys (Silvennoinen, 2013). Myös Anja Heikkinen esittää, että digitalisaatio kuuluu aikamme polttaviin kysymyksiin, joihin myös vapaan sivistystyön on reagoitava. Kasvokkaisten ja kokonaisvaltaisten kohtaamisten ei kuitenkaan olisi syytä sen myötä hävitä (Heikkinen, 2019).

Tämän tutkimus sijoittuu vapaan sivistystyön kontekstiin ja siellä työskentelevien tuntiopettajien näkemyksiin työn digitalisoitumisesta. Edellä onkin esitelty vapaata sivistystyötä, tuotu esiin tutkimuksen kannalta olennaisia taustoja vapaan sivistystyön tuntiopettajista, sekä esitelty tutkimuksen taustalla olevat vapaan sivistystyön digitalisaatioon liittyvät tutkimukset. Seuraavassa osiossa siirrytään teoriataustasta kohti tutkimuksen käytännön toteutusta.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esitetään tutkimuksen lähtökohdat, tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Sen jälkeen edetään tarkastelemaan lyhyesti tutkimuksen metodologisia lähtökohtia. Lopuksi perehdytään tutkimuksessa sovellettuihin aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiin ja kuvataan analyysin kulku.

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja kohderyhmä

Tutkimus on tehty yhteistyössä *Digitalisaation hyödyntäminen vapaassa sivistystyössä* –kehittämishankkeen kanssa. Hanke oli Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama ja sen toteuttaja oli Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus TIEKE. Hanke toimi vuosina 2017–2021 (Vapaa sivistystyö ry, 2021).

Hankkeen taustalla olivat aiemmat vapaan sivistystyön digitalisaatioon liittyvät selvitykset, joista nousi esiin muun muassa vapaan sivistystyön digitalisaatiokehityksen hajanaisuus ja yhteisen kehittämisen ja toimintamallien puuttuminen. Lisäksi henkilöstön digiosaaminen ja digitalisaatiokehitykseen liittyvät asenteet näyttäytyivät haasteena. Ajatus oli, että vapaan sivistystyön oppilaitokset eivät voi jäädä jälkeen digitalisaatiokehityksestä, vaan oppilaitosten on parannettava osaamista ja valmiutta hyödyntää uuden teknologian tarjoamia mahdollisuuksia niin opetuksessa, hallinnossa kuin markkinoinnissakin. Digitaalinen osaaminen nähtiin vapaan sivistystyön ja koko Suomen kriittisenä menestystekijänä ja kehitykseen olisi tärkeää päästä mukaan riittävän nopeasti. Hankkeen tavoitteeksi muodostuivat 1. vapaan sivistystyön toimintamallien uudistaminen hyödyntäen digitalisaation mahdollisuuksia 2. vapaan sivistystyön digipedagogiikan kehittäminen yhteistyössä oppilaitosten kesken 3. vapaan sivistystyön opetussisältöjen uudistaminen vastaamaan digitalisoituvan yhteiskunnan tarpeita (Hankesuunnitelma, 2018). Osana hanketta vapaassa sivistystyössä käynnistettiin muun muassa digitutor-toimintaa

ja luotiin erilaisia pilotteja, kuten osaamisen ja hyvien käytänteiden jakamiseen tähtäävä opintokeskusten digivertaisverkosto (Vapaa sivistystyö ry, 2021).

Hankkeeseen haettiin pro gradu -tutkielman tekijää alkuvuodesta 2020 ja yhteistyöstä työntekijöiden näkökulmaan keskittyvästä tutkimuksesta sovittiin vuoden 2020 alussa. Projektiin minut sai lähtemään vahva kiinnostukseni työelämän muutoksia ja työelämän kehittämistä kohtaan työntekijöiden näkökulmasta. Erityisesti kiinnostukseni on liittynyt siihen, miten digitalisaatiokehitys muuttaa työtä eri ammateissa ja miten se vaikuttaa ihmisiin, jotka työtä tekevät. Olenkin halunnut lisätä ymmärrystäni siitä, mitä digiaikaan liittyvät muutokset tarkoittavat työntekijän ja esimerkiksi hänen osaamisensa ja hyvinvointinsa näkökulmasta. Samaan aikaan olen halunnut saada vastauksia siihen, onko digitalisaatio todella jotakin väistämätöntä, johon työntekijöiden eri aloilla on vain sopeuduttava.

Yhteistyön sopimisen alkuvaiheessa vapaan sivistystyön kenttä oli kuitenkin itselleni vielä suhteellisen vieras ja lähestyinkin kenttää jokseenkin noviisiasemassa. Tutkimusprosessin alkuun kuuluikin vahvasti aiheeseen perehtyminen kirjallisuuden, internetsivustojen, webinaarien ja aiempien tutkimusten avulla. Lisäksi alkuvuodesta 2020 kävin seuraamassa opetusta eräässä vapaan sivistystyön oppilaitoksessa Tampereella. Toteutin tuolloin myös hankkeen työntekijöiden ja eri vapaan sivistystyön oppilaitosten henkilökunnan haastatteluja kasvotusten ja sähköpostitse. Esiymmärryksen lisäämiseksi yritin myös lähestyä tuntiopettajia, mutta heitä ei ollut mahdollista lähestyä suoraan. Tuntiopettajien yhteystietoja ei ollut mahdollisuutta saada, joten tutkimuksen osalta oli tukeuduttava kirjoitettuun tietoon sekä rehtorin ja hankkeen työntekijöiden haastatteluihin rakentaessani ymmärrystä kentästä ja tuntiopettajien työstä.

Yhdessä hankkeen kanssa tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin vapaassa sivistystyössä työskentelevät tuntiopettajat, koska tuntiopettajien näkökulmia digitalisaatiosta ei oltu juuri tutkittu. Aiempi vapaan sivistystyön digitalisaation liittyvä saatavilla oleva tutkimus on keskittynyt muun muassa henkilöstön tieto- ja viestintäteknologisen osaamisen kartoittamiseen (Larjanko ym., 2013) ja digitalisaation tilan tutkimiseen rehtoreille osoitetun kyselyn ja verkkosivujen tarkastelun avulla (Sarja, 2017). Aiempaan tutkimukseen nähden tutkimuksen ajateltiinkin tuovan uutta tietoa juuri tuntiopettajien ääneen kuulemisen kautta.

Lisäksi hankkeessa oli havaittu, etteivät tuntiopettajat juuri osallistu hankkeen tarjoamaan digiosaamista kehittävään toimintaan. Vastaavanlaisia havaintoja tuntiopettajien osallistumattomuudesta erilaisiin toimintoihin on tehty myös aiemmin (Poikela ym., 2009; Sinisalo, 2014). Suurena henkilöstöryhmänä tuntiopettajat ovat kuitenkin keskeisessä asemassa, kun tarkastellaan digitalisaatiota vapaassa sivistystyössä. Digitalisaatioon liittyvässä kehittämisessä muutenkin olisi aina oleellista ottaa huomioon työntekijöiden tarpeet (Harteis ym., 2020) ja on esitetty, että digitalisaatiokehityksessä tilaa tulisi antaa enemmän opettajien pedagogisille näkökulmille (Parviainen, 2015). Oletettavaa myös oli, että tuntiopettajilla olisi kaikkiaan vuosien varrella kertyneitä kallisarvoisia kokemuksia ja näkemyksiä esimerkiksi digitaaliteknologian hyödyntämisestä opetuksessa ja näitä voisi olla hedelmällistä ottaa huomioon tulevassa kehittämisessä.

Edellisten seikkojen lisäksi valintaa perusteli tuntiopettajien osaamisen kehittämiseen liittyvät haasteet. Digitalisaatioon liittyy keskeisesti uuden oppiminen ja uudenlaiset vaatimukset osaamisen kehittämiselle. Koko Suomen ymmärretään olevan tänä päivänä tietoyhteiskunta, jossa on vaikeaa pärjätä ja osallistua, jos ei ole digitaalisiin palveluihin ja työkaluihin liittyvää osaamista. Koska digitalisaation myötä digitaalisiin työvälineisiin liittyvä osaaminen on yhä tärkeämpää myös työssä, heijastuu myös vapaan sivistystyön tuntiopettajiin odotuksia riittävästä digitalisaatioon liittyvästä osaamisesta. Aiemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä on kuitenkin nostettu esiin, ettei vapaan sivistystyön tuntiopettajilla ole juuri mahdollisuuksia osaamisensa kehittämiseen työajalla (mm. Poikela ym., 2009; Lang ym., 2019), joten on myös tästä näkökulmasta mielenkiintoista tarkastella sitä, mitä mieltä tuntiopettajat digitalisaatiokehityksestä ovat. Lisäksi haastatteluihin ja kirjallisuuteen perehtymisen myötä tuntiopettajuus vaikutti kiehtovalta. Osa tekee tuntiopettajan työtä vuosikymmeniä suunnitellen tunnit mahdollisesti kokonaan omalla ajallaan, ilman koulutusmahdollisuuksia ja hyödyntäen opetuksessa mahdollisesti omia henkilökohtaisia välineitä, kantaen mukanaan jatkuvaa epävarmuutta työn jatkumisesta ja kurssien toteutumisesta.

4.2 Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset muodostuivat ottaen huomioon hankkeen toiveita, omaa kiinnostustani sekä aiemmissa tutkimuksissa ja kirjallisuudessa esitettyjä tutkimustarpeita. Tutkimuksen tarkoituksiksi muodostui vapaan sivistystyön tuntiopettajien näkökulmien kuvaaminen työn digitalisoitumisesta. Tavoitteena on tuottaa tietoa, jota voi hyödyntää vapaan sivistystyön digitalisaatioon liittyvässä kehittämisessä. Samaan aikaan sen on mahdollisuus tuoda laajemminkin esille vapaata sivistystyötä ja tuoda kuuluviin tuntiopettajien ääntä. Tutkimus on kasvatustieteen pro gradu, joten lisäksi sen on tarkoitus tuoda pohdittavaa kasvatustieteen kentälle vapaan sivistystyön digitalisaatiokehityksestä ja opettajuudesta muuttuvassa maailmassa.

Tutkimuksella pyrittiin lisäämään ymmärrystä siitä, miten digitalisaatio näkyy tuntiopettajien työn arjessa, miten siihen suhtaudutaan ja millaisia mahdollisuuksia, haasteita ja kehittämistarpeita siihen heidän näkökulmastaan liittyy. Nämä kysymykset liittyvät siis sekä työn tutkimukselliseen tarpeeseen tutkia Suomessa digitalisaation ilmenemistä työn arjessa ja työntekijäkokemuksia siitä (Alasoini, 2019; Sutela ym., 2019), että toimeksiantajan toiveisiin kartoittaa tuntiopettajien kokemia digitalisaatioon liittyviä haasteita ja kehittämistarpeita. Lisäksi on esitetty, että aiempien tutkimusten, erityisesti johtamis- ja organisaatiotutkimusten, on esitetty keskittyneen työn digitalisaation hyötyihin, eikä digitalisaation haittoihin ole juuri kiinnitetty huomiota (Trittin-Ulbrich ym., 2021).

Tutkimuskysymykset:

1. Miten tuntiopettajat suhtautuvat digitalisaatioon ja miten digitalisaatio näkyy tuntiopettajien työn arjessa?
2. Minkälaisia mahdollisuuksia ja haasteita liittyy tuntiopettajien työn digitalisoitumiseen?
3. Millaisia kehittämistarpeita tuntiopettajat näkevät vapaan sivistystyön digitalisaatiossa?

4.3 Laadullinen tutkimusote

Tutkimuskohdetta voidaan tarkastella hyvin monista eri lähtökohdista ja hyvin monenlaisin eri menetelmin (Puusa & Juuti, 2020b). Tämä tutkimus eteni tutkimuskysymykset edellä ja menetelmät valikoituivat niihin pohjautuen. Laadullisen tutkimusotteen ja siihen liittyvien menetelmien nähtiin soveltuvan parhaiten tähän tutkimukseen, sillä oleellisinta ei ollut saavuttaa luotettavaa tietoa jonkin ilmiön esiintymisen määrästä, vaan ennemminkin pyrittiin saamaan esiin erilaisia näkökulmia aiheen tarkasteluun (Juuti & Puusa, 2020a) käyttäen sanoja aineistona numeroiden sijaan (Braun & Clarke, 2013).

Laadullisia menetelmiä on kasvatustieteissä käytetty 1980-luvulta saakka (Juuti & Puusa, 2020a). Nykyään kasvatustieteissä tehdään runsaasti laadullista tutkimusta ja kvalitatiiviset menetelmät ovat hyväksytyt osaksi kasvatustieteiden tutkimuskäytäntöjä (Eskola & Suoranta, 2014). Myös tämän tutkimuksen voidaan kuvata olevan laadullinen tutkimus, jossa pyritään ymmärtämään tutkimuksessa tarkasteltavaa digitalisaation ilmiötä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden eli tuntiopettajien näkökulmasta (Juuti & Puusa, 2020a; Passer, 2021). Pyrkimyksenä on laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan äänen antaminen toimijoille, joiden ääni ei yleensä tule kuulluksi (Braun & Clarke, 2013). Laadullisen tutkimuksen on todettu sopivan hyvin tilanteisiin, joissa ilmiöstä tiedetään vain vähän (Auerbach & Silverstein, 2003), mikä myös perustelee valintaa tässä kyseisessä tutkimuksessa, sillä vastaavanlaista tutkimusta ei ole aiemmin tehty.

Tyypillisesti työn digitalisaatioon liittyvää tietoa on hankittu isoilta joukoilta kvantitatiivisella tutkimusotteella. Digitalisaatioon liittyvässä tutkimuksessa laadullista tutkimusotetta perustelee se, että sen avulla on mahdollista päästä syvällisemmin kiinni yksilöiden näkemyksiin digitalisaation vaikutuksista (Tuomivaara & Alasoini, 2020). Se mahdollistaakin rikkaamman ja syvemmän ymmärryksen ilmiöstä kuin numeroita tarkastelemalla olisi mahdollista (Braun & Clarke, 2013). Myös Digiajan peruskoulu II- selvityksessä todetaan, että digitalisaatiokehityksen osalta kaikkeen ei voi päästä käsiksi määrällisellä tutkimusotteella tai aineistolla. Sen vuoksi kyseisessä selvityksessä pyrittiin saamaan syvempää ja kokemuksellista tietoa muun muassa digitalisaation haasteista, mahdollisuuksista ja esteistä laadullisen osuuden avulla (Tanhua-

Piironen ym., 2020). Myös tässä tutkimuksessa pyrkimys oli tavoittaa syvempää ymmärrystä aiheesta hyödyntämällä laadullista tutkimusotetta.

Tutkijan omaksumat tieteenfilosofiset taustaoletukset ovat tutkimuksen perusta ja ne määrittävät niin sen tavoitteita, toteutusta kuin tuloksiakin (Juuti & Puusa 2020b). Laadullinen tutkimus voi kytkeytyä moniin erilaisiin tieteenfilosofisiin suuntauksiin (Eskola & Suoranta, 2014), eikä tässä tutkimuksessa sitoudutakaan vahvasti yhteen tiettyyn perinteeseen. Tutkijan on kuitenkin syytä avata omaa todellisuus- ja ihmiskäsitystään sekä tapaa ymmärtää menetelmiä ja tutkimuskohdetta (Eskola & Suoranta, 2014), joten kuvaan niitä seuraavaksi.

Ajattelen maailman olevan monimutkainen ja dynaaminen ja uskon, että erityisesti ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa asioille ei ole yksinkertaisia selityksiä. Ajattelen muun muassa Corbin ja Straussin (2008) tavoin, että jokainen ihminen kokee ja antaa merkityksiä tapahtumille omiin aiempiin kokemuksiin, aikaan ja paikkaan pohjautuen. Uskon vahvasti siihen, että ihmisten käyttäytyminen ja tulkinnat eri ilmiöistä elävät ajassa (vrt. Kekäle & Puusa, 2020). Kaikkiaan näen tiedon olevan paikallista ja moninäkökulmaista, kuten konstruktivistisessä lähestymistavassa (Kekäle & Puusa, 2020). Tavoitteena ei olekaan tällöin yhden tai universaalien selityksen esittäminen (Patton, 2015).

Laadullisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti en myöskään tutkijana ajattele tutkimuksen kohteen olevan teoriasta ja tutkijasta riippumaton (ks. Puusa & Juuti 2020a). Tiedon näen olevan tässä tapauksessa sidoksissa myös tiedonhankkijaan: tutkijan tekemät valinnat koko tutkimusprosessin aikana nähdäänkin ohjaavan sitä, millaisia tuloksia tutkimuksesta saadaan (Puusa & Juuti, 2020b). Ajattelen tutkimuksen tuottaman tiedon olevan vahvasti yhteydessä itseeni ja tekemiini valintoihin, vaikka pyrkimykseni onkin tavoittaa tutkittavien näkökulmaa. Esimerkiksi omat arvoni ja oletukseni vaikuttavat väistämättä tutkimuksessa (ks. Braun & Clarke, 2013). ”Tieto” syntyykin tutkittavien ja oman toimintani ja valintojeni vuorovaikutuksessa. Näkemykseni mukaan tutkimustulokset tuovatkin uusia näkökulmia todellisuuteen, eivätkä välttämättä kuvaa todellisuutta juuri sellaisena kuin se on. Todellisuudesta onkin olemassa erilaisia versioita, eikä vain yhtä oikeaa versiota, joka tulisi tavoittaa tai joka odottaisi löytämistään (Braun & Clarke, 2013). Kaikkiaan ajattelen Ekin (2022) tapaan tutkimuksen olevan aina juuri syntyhetkensä tuotos sillä

aineistolla, joka on ollut ja tutkijan subjektiivisella näkemyksellä tuotettu. Aineistoon ovat vaikuttaneet kyseisellä hetkellä vallinneet käsitykset ja yhteiskunnallisten todellisuudet.

4.4 Aineistonkeruu ja aineisto

Tutkimusaineisto kerättiin huhtikuussa 2020 laadullisena verkkokyselynä Webropol 3.0-ohjelmalla. Aineistonhankintamenetelmänä harkittiin myös muun muassa tutkimushaastattelua, jonka etuna olisi ollut jatkokysymysten esittämisen mahdollisuus (Teddlie & Tashakkori, 2009), joustavuus kysymysten esittämisen järjestyksessä (Tuomi & Sarajärvi, 2018), sekä mahdollisuus rikkaaseen dataan (Braun & Clarke, 2013). Haastattelu olisi siis mahdollistanut ymmärryksen muodostumisen keskustelussa tapahtuvan vuorovaikutuksen kautta. Toimeksiantajan toiveiden, tavoitettavuuden, käytännönjärjestelyiden ja COVID19-pandemian aiheuttamien muutosten vuoksi avoimiin kysymyksiin pohjautuva verkkokysely nähtiin kuitenkin parhaana aineistonkeruun menetelmänä vallitsevassa tilanteessa. Verkkokysely mahdollisti sen, että tutkimukseen pystyi osallistumaan kaikkialta Suomesta turvallisesti ja mahdollisimman monella tuntiopettajalla oli siten mahdollisuus osallistua tutkimukseen ja kuvata kokemuksiaan ja näkemyksiään. Braun & Clarke (2013) kuvaavatkin laadullisen verkkokyselyn hyviksi puoliksi muun muassa sen nopeuden, helppouden, korkean anonymiteetin tason ja sen hyvän soveltuvuuden silloin, kun vastaajat ovat maantieteellisesti eri alueilla. Kyselyn on todettu sopivan tutkittavien asenteiden, tunteiden ja uskomusten selvittämiseen (Teddlie & Tashakkori, 2009) ja sen on nähty tarjoavan laajuutta, kun kyseessä on uudehko tutkimusalue (Toerien & Wilkinson, 2004).

Kysely suunniteltiin tammi-maaliskuussa 2020. Kyselyn suunnittelussa hyödynnettiin muun muassa Braunin ja Clarken (2013), Teddlien ja Tashakkorin (2009), Tuomen ja Sarajärven (2018) ja Raine Vallin (2018) näkemyksiä aineistonkeruusta kyselylomakkeella. Kysely alkoi saatekirjeellä, jossa kuvattiin tutkimuksen tarkoitus, vastausten hyödyntäminen, ohjeet vastaamiseen ja tutkijan ja hankkeen työntekijän yhteystiedot. Varsinaiseen kyselyyn rakennettiin kolme osiota. Kyselyn ensimmäiseen osioon rakennettiin toimeksiantajan toiveesta viisi taustakysymystä (sukupuoli, ikä, oppilaitosmuoto, työvuodet

nykyisessä tehtävässä, henkilöstöryhmä). Tutkimuskysymysten kannalta oleellisin oli kyselyn toinen osio, johon pyrittiin suunnittelemaan toimivia avoimia kysymyksiä, jotka houkuttelisivat vastaajia kirjoittamaan avoimesti digitalisaatioon liittyvistä kokemuksista ja näkemyksistä. Avoimia kysymyksiä suunnitellessa pyrittiin siihen, että ne vastaavat alustavia tutkimuskysymyksiä, ovat selkeitä ja mahdollisimman vähän johdattelevia. Koska laadullisen tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena voidaan pitää mahdollisimman syvällisen ja rikkaan käsityksen syntymistä tutkittavana olevasta ilmiöstä (Puusa & Julkunen, 2020), kysymykset rakennettiin niin, että vastaajilla olisi mahdollisuus kirjoittaa kokemuksistaan ja näkemyksistään mahdollisimman avoimesti. Näin mielipiteet saataisiin siis selville mahdollisimman perusteellisesti (mm. Valli, 2018) ja saataisiin mahdollisimman rikasta aineistoa (Braun & Clarke, 2013). Tähän pyrittiin muun muassa tarjoamalla paljon vastaustilaa ja kehittämällä kysymyksissä vastaajia esimerkiksi muistelemaan ja pohtimaan. Kunnianhimoisena tavoitteena oli siis houkuttaa vastaajia pienimuotoisiin kirjoitelmiin oman digitalisaatioon liittyvistä aiheista. Osallistujia pyydettiin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Muistele työsi alkuaikoja. Miten työ on muuttunut vapaan sivistystyön työurasi aikana?
2. Mitä digitalisaatio mielestäsi tarkoittaa? Miten se näkyy työssäsi?
3. Miten itse suhtaudut digitalisaatiokehitykseen? Millaisia mahdollisuuksia ja haasteita se tuo työhösi?
4. Miten kuvailisit digiosaamistasi suhteessa omaan työhösi?
5. Millaista osaamista työssäsi ylipäättään tarvitaan lähitulevaisuudessa? Kerro vapaasti eri osaamisista, jotka koet tärkeiksi.
6. Pohdi työssäsi tarvitsemasi osaamisen kehittymistä. Miten ja missä osaamisesi kehittyi? Miten kehität osaamista? Miten kehittymistäsi tuetaan?
7. Millaisia digitalisaation kehittämistarpeita näet vapaan sivistystyön työkäytännöissä?
8. Kuvittele, että teet nykyistä työtäsi kymmenen vuoden päästä. Millaista työsi on? Mitkä asiat työssäsi ovat muuttuneet?

Kyselyn viimeisessä osiossa toimeksiantaja kartoitti neljällä monivalintakysymyksellä tutkittavien näkemyksiä hanketoiminnasta ja verkostoitumisesta. Näiden kysymysten vastauksia ei käsitellä tässä tutkimuksessa.

Vaikka jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa päädyttiin tuntiopettajien näkökulman tutkimiseen, kysely osoitettiin toimeksiantajan toiveesta koko vapaan sivistystyön henkilöstölle, jotta toimeksiantaja voisi hyödyntää tulevassa kehittämistyössä koko henkilöstön vastauksia. Tuntiopettajien näkökulmaan keskittyminen mahdollistui, kun kyselyyn rakennettiin taustakysymykseksi kysymys ensisijaisesta henkilöstöryhmästä, johon vastaaja kuuluu. Osallistumispyyntöä kyselyyn jaettiin hankkeen uutiskirjeessä, verkkosivuilla ja sosiaalisen median kanavissa (Facebook, Twitter, LinkedIn). Lisäksi hankkeen ohjausryhmän jäsenet (Vapaa sivistystyö ry, Snellman-kesäyliopisto, Kansalaisopistojen liitto KoL, Suomen Kansanopistoyhdistys, Kisakallion urheiluopisto, Bildningsalliansen r.f. ja Työväen Sivistysliitto TSL ry) jakoivat omissa kanavissaan tietoa kyselystä. Tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista.

Kyselyyn vastasi yhteensä 117 henkilöä. Tähän tutkimukseen mukaan otettiin 31 vastaajaa, jotka olivat itse määritelleet kuuluvansa sivutoimisiin/päätoimisiin tuntiopettajiin/ohjaajiin/ryhmänvetäjiin eli tuntiopettajien ryhmään niin kuin se tässä tutkimuksessa on määritelty. Lisäksi mukaan otettiin kolme ”jokin muu, mikä?”-kohdan valinnutta vastaajaa, jotka voitiin avoimeen tekstikenttään kirjoittamansa vastauksen perusteella selkeästi määritellä kuuluvaksi tuntiopettajien henkilöstöryhmään. Tutkittavan kriteeriksi määriteltiin se, että henkilö työskentelee vapaassa sivistystyössä tuntiopettajana eli ilman vakituista, yli kesän kestävästä työsopimusta. Työn muutosten tarkastelun vuoksi myös työskentelyajalla rajaamista harkittiin (esimerkiksi yli 10 vuotta työskennelleet). Mukana pidettiin kuitenkin kaikki tuntiopettajat, sillä myös vähän aikaa opettaneilla saattaisi olla kokemuksia ja näkemyksiä digitalisaatioon liittyvistä haasteista ja kehittämiskohdista työssä. Koska digitalisaatioon liittyvät muutokset ovat mahdollisesti tapahtuneet pitkän ajan kuluessa, olisi ollut haastavaa vetää rajaa työskentelyvuosien suhteen. Hankkeen toiveena myös oli, että tutkimukseen otetaan mukaan kaikkien oppilaitosmuotojen tuntiopettajat, eikä keskitytä vain yhteen oppilaitosmuotoon. Hankkeen puolesta ei myöskään

haluttu tutkia vain hankkeen toimintoihin osallistuneita tai osallistumattomia, vaan haluttiin tarjota yleisemmin tuntiopettajille mahdollisuutta kertoa työn digitalisaatiosta. Mukaan analyysiin otettiin siis kaikki tuntiopettajat, jotka tutkimukseen olivat halunneet osallistua.

Taustakysymysten perusteella vastanneista tuntiopettajista naisia oli 85 % (n=29) ja miehiä 15 % (n=5). Vastaaajista 9 % oli iältään 30–39 vuotta, 38 % 40–49 vuotta, 29 % 50–59 vuotta, 21 % 60–69 vuotta ja 3 % yli 69 vuotta. Tuntiopettajista 76 % työskenteli kansalaisopistossa, 26 % kesäyliopistossa ja 3 % kansanopistossa. 9 % vastaaajista oli työskennellyt nykyisessä tehtävässään alle vuoden, 26 % 1-5 vuotta, 21 % 5-10 vuotta ja 44 % yli kymmenen vuotta. Yksi vastaaja ei ollut vastannut ollenkaan tutkimuksen kannalta oleellisiin kysymyksiin, minkä vuoksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan 33:n tuntiopettajan vastauksia. Aineisto koostuu siis 33:n vapaan sivistystyön tuntiopettajan kirjoittamista vastauksista verkkokyselyn kysymyksiin. Yksittäisten kysymysten osalta vastausten laajuus vaihteli 2–300 sanan välillä.

4.5 Analyysimenetelmä

Analyysi toteutettiin laadullisen sisällönanalyysin avulla, sillä se nähtiin parhaana analyysimuotona tuomaan esiin toimeksiantajan kannalta hyödyllisiä tuntiopettajien kokemuksia ja näkemyksiä. Laadullista sisällönanalyysia esitellään kirjallisuudessa perusanalyysimenetelmänä, johon suurin osa laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä perustuu ja jota voi Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan hyödyntää missä vain laadullisen tutkimuksen perinteissä. Siihen voi myös suhteellisen vapaasti soveltaa erilaisia teoreettisia ja epistemologisia lähtökohtia (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Voidaankin sanoa, että sisällönanalyysi sopii käytettäväksi hyvin monenlaiseen laadulliseen tutkimukseen (Puusa, 2020). Sen avulla on mahdollista analysoida kirjallisessa muodossa olevaa materiaalia systemaattisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018) ja sen tavoitteena onkin järjestää aineisto tiiviiseen ja tutkittavaan muotoon tulkintaa varten (Puusa, 2020; Salo, 2015). Tässä tutkimuksessa analyysissa keskityttiin tuntiopettajien tekstien sisällön tutkimiseen (vrt. Alasuutari, 2014) tutkimustehtävän mukaisesti digitalisaationäkökulmiin keskittyen.

Laadullisesta sisällönanalyysistä on nähtävissä erilaisia perinteitä ja lähestymistapoja (Graneheim ym., 2017; Tuomi & Sarajärvi, 2018). Esimerkiksi Tuomi ja Sarajärvi (2018) kuvaavat erityisesti sisällönanalyysin yhdysvaltalaisesta perinnestä, jossa sisällönanalyysia kuvataan suhteellisen teknisenä menetelmänä, johon liittyy asteittainen korkeammalle käsitteelliselle tasolle nouseminen. Tässä tutkimuksessa haluttiin kuitenkin pysyä lähellä tutkittavia. Valinta on looginen, sillä tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tuoda esiin nimenomaan tuntiopettajien ääntä.

Tässä tutkimuksessa laadullisella sisällönanalyysilla tarkoitetaan aineiston systemaattista lukemista ja tutkimuskysymyksiin vastausten etsimistä useisiin lukukertoihin pohjautuvien havaintojen pohjalta aineistoa järjestäen. Aineisto analysoitiin lähtökohtaisesti aineistolähtöisesti, eli aineiston analyysia ei siis ohjannut mikään tietty yksittäinen teoria (vrt. Tuomi & Sarajärvi, 2018), enkä tukeutunut etukäteen määriteltyyn teorialähtöiseen luokittelurunkoon (ks. Laaksonen, 2016). Tunnistaen sen, että puhdas aineistolähtöisyys on oikeastaan mahdottomuus (Eskola & Suoranta, 2014; Tuomi & Sarajärvi, 2018) ja omaan ajatteluuni ovat luonnollisesti vaikuttaneet elämäni aikana erilaiset teoriat ja tutkimukset, on tutkimuksessa ollut pyrkimys mahdollisimman avoimeen aineiston tutkimiseen. Pyrin siis muodostamaan teemoja ja tekemään johtopäätöksiä aineistosta käsin (mm. Juuti & Puusa 2020a). Tämä on oleellista ottaen huomioon sen, että tutkimuksen tarkoituksena oli tuntiopettajien näkemysten ja kokemusten tavoittaminen. Voidaan kuitenkin todeta, että tutkimus lähentelee jossakin määrin myös teoriaohjaavaa analyysia, jossa hyväksytään kytkennät aiempiin tutkimuksiin. Uskonkin prosessin aikana lukemani kirjallisuuden ja aiempien tutkimusten jossakin määrin ohjanneen tekemiäni valintoja ja tuloksia pohditaan yhdessä aiempien tutkimusten kanssa.

Tutkimuksen analyysivaihe eteni karkeasti aineistolähtöisen laadullisen sisällönanalyysin yleisten periaatteiden mukaan. Tuomi ja Sarajärvi (2018) ovat kuvanneet aineistolähtöistä laadullista sisällönanalyysia monivaiheisena prosessina, johon kuuluu muun muassa redusointi, klusterointi ja abstrahointi. Redusoinnilla eli pelkistämällä tarkoitetaan alkuperäisdatan tiivistämistä tai pilkkomista niin, että epäolennainen karsitaan pois. Käytännössä se voidaan tehdä esimerkiksi etsimällä tutkimustehtävän kannalta olennaiset ilmaukset, jotka listataan allekkain ja pelkistetään ilmauksia. Klusteroinnissa eli ryhmittelyssä

aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ja niiden perusteella aineisto ryhmitellään alaluokiksi ja nimetään sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Alaluokkia yhdistelemällä voidaan muodostaa tämän jälkeen yläluokkia, pääluokkia ja yhdisteleviä luokkia. Abstrahoinnissa eli käsitteellistämässä erotetaan olennainen tieto ja edetään teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Analyysi toteutettiin mukailen edellä esitettyjä vaiheita tarkoituksenmukaisella tavalla. Tarkoituksena oli, ettei analyysistä muodostuisi ylistrukturoitua prosessia, vaan laadullisen tutkimuksen fluidinen ja dynaaminen luonne säilyisi (Corbin & Strauss, 2008). Käsitteellistämisen onnistuneesta laadullisen tutkimuksen analyysistä voidaankin kuvata Corbin ja Straussin (2008) tapaan tieteen ja taiteen tasapainona, jolloin analyysiin liittyvien menetelmien luova käyttö. Kuten Braun ja Clarkekin (2013) ehdottavat, analyysissä pyrittiin välttämään reseptinomaista ohjeiden seuraamista.

4.6 Analyysin kulku

Analyysi oli laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti hyvin dynaaminen prosessi (Corbin & Strauss, 2008) ja se sisälsi käytännössä monenlaisia vaiheita. Analyysin aluksi poimin kaikki tuntiopettajien vastaukset Webropol3.0-ohjelmasta ja siirsin ne Word-tiedostoon. Tämän jälkeen silmäilin ja luin aineistoa useaan kertaan yleiskuvan muodostamiseksi. Päätin järjestää aineiston aluksi sekä vastaajakohtaisesti että kysymyskohtaisesti ja kirjoitin ylös alustavia havaintoja ja oivalluksia, joita kirjoitelmista heräsi. Alustavan aineiston tarkastelun pohjalta näytti siltä, että tuntiopettajien osalta vapaan sivistystyön digitalisoitumisessa oli jotakin erityistä, johon olisi syytä tarttua. Tässä vaiheessa varmistui myös tutkimuksen osalta keskittyminen asiasisältöön, joten järjestin aineiston tutkimuskysymys kerrallaan ja tarkastelin aineistoa siis alustavien tutkimuskysymysten pohjalta. Käytännössä kävin läpi koko aineiston ja koodasin korostusvärillä kaikki ne kohdat vastauksista, joissa kerrottiin tutkimuskysymykseen liittyvästä asiasta. Aineistoa käsiteltiin siis varsinaisen analyysin ajan kokonaisuutena, ei kyselylomakkeen kysymyksittäin (ks. Braun & Clarke, 2013). Koko aineistoa käsiteltiin datana, josta on tarkoitus löytää toistuvia kaavoja (Braun & Clarke, 2013).

Jo analyysin alkuvaiheessa oli kuitenkin pohdittava uudelleen tutkimuskysymysten muotoilua, sillä mukana oli alkuvaiheessa laajoja kokonaisuuksia. Kaksi alkuperäistä, laajemmin työssä tapahtuneisiin muutoksiin ja osaamisen kehittämiseen liittyvää tutkimuskysymystä olikin syytä jättää jo tässä kohtaa pois tutkimuksesta ja keskittyä pelkästään digitalisaatioon liittyviin kokemuksiin ja näkemyksiin. Tätä valintaa perusteli myös se, että alustavan analyysin perusteella läpi aineiston tuntiopettajia näytti puhuttavan erityisesti digitalisaatioon liittyvät haasteet ja kehittämistoiveet, eikä niiden haluttu hukkuvan muun materiaalin joukkoon. Kaikkiaan laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkimuskysymykset siis muuttuivat ja tarkentuivat aineistoon perehtymisen vaiheessa (Braun & Clarke, 2013; Puusa & Juuti 2020a). Myös työn digitalisaatioon suhtautumiseen liittyvän tutkimuskysymyksen mukana pitämistä oli pohdittava. Siihen liittyvät vastaukset olivat suhteellisen lyhyitä ja oli harkittava, tuottaako kysymyksen mukana pitäminen arvoa tutkimuksen tilaajalle. Kysymys kuitenkin päätettiin pitää mukana, sillä vastausten sisällön huomattiin poikkeavan kiinnostavasti hankkeen lähtökohtien kanssa ja tuovan siten uusia näkökulmia tilaajalle.

Kun tutkimuskysymykset olivat selvät, aloitin varsinaisen systemaattisen analyysin toteutuksen. Analyysin aluksi kävin huolellisesti koko aineiston läpi tutkimuskysymys kerrallaan. Korostin aineistosta korostusvärillä kaikki ne kohdat, joissa tuotiin esiin tutkimuskysymyksen kannalta oleellista tietoa. Analyysiyksiköksi valikoitui ajatuskokonaisuus, jolla tarkoitetaan vastaajan mahdollisesti useistakin lauseista muodostuvaa ilmaisua (Elo ym., 2022). Aineistokatkelmat vaihtelivatkin yksittäisistä sanoista kokonaiseen kappaleisiin riippuen niiden sisältämästä informaatiosta suhteessa tutkimuskysymykseen. Käytyäni koko aineiston läpi, kopioin kaikki korostetut aineistokatkelmat omaan Word-tiedostoonsa allekkain. Pidemmät ajatuskokonaisuudet pelkistin yksinkertaisemmaksi ilmaisuksi alkuperäisen ilmaisun viereen, jotta aineiston sisällön hahmottaminen olisi helpompaa. Halusin kuitenkin pitää tuntiopettajien alkuperäiset ilmaukset mukana, jotta yhteys tuntiopettajien näkemyksiin pysyi vahvana. Tämän jälkeen tarkastelin aiempaa syvemmin poimittuja vastauksia ja niissä esiintyviä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia (ks. Graneheim ym., 2017). Samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien pohjalta ryhmittelin vastauksia aineistolähtöisesti ja nimesin alustavasti muodostettuja ryhmiä sisältöä

kuvaavalla nimellä. Ryhmittelin ilmaisut “yhtäläisten ilmaisujen joukoiksi”, kuten Tuomi & Sarajärvi (2018) asiaa kuvaavat. Erojen ja yhteneväisyyksien avulla ryhmittelin ja nimesin teemoja niiden sisältöä kuvaavilla nimillä.

Käytin myös väreillä koodaamista apuna teemojen hahmottelussa. Käytännössä suoritin koodaamista maalaamalla samalla värillä samasta teemasta kertovat aineistokatkemat. Lopulta yhdistin muodostettuja teemoja edelleen erojen ja yhteneväisyyksien pohjalta ja nimesin muodostetun teeman sisältöä kuvaavalla nimellä. Teemat muotoituivat siis analyysin tuloksena. Ennen lopullista raportin kirjoittamista toistin vaiheet vielä useamman kerran uudestaan kokonaan alusta, sillä halusin varmistaa, etten ole tehnyt vääränlaisia tulkintoja tai ettei oleellisia vastauksia ole jäänyt pois analyysistä. Teemat ja niiden nimet muokkautuivat tämän prosessin aikana alkuperäisestä, kuten laadullisessa tutkimuksessa on tyypillistä. Lopuksi vertasin muodostettuja teemoja toisiinsa ja tarkistin, että ne vastaavat tutkimuskysymykseen ja ovat toisistaan riittävän erillisiä. Kävin teemat läpi lopuksi myös yhdessä aineiston kanssa, jotta teemat vaikuttivat sopivan aineistoon. Prosessin aikaa halusin pitää teemat informatiivisina ja pysyä lähellä aineistoa ja tuntiopettajien omaa ääntä. Esimerkki teemojen muodostamisesta on esitetty alla taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Esimerkki teemojen muodostamisesta (värit poistettu)

Aineistokatkkelma	Tiivistys	Sisältöä kuvaava nimi/alustava teema	Pääteema/ yhdistetyt teemat
<i>Opetustiloissa ei ole laitteita tai mahdollisuutta käyttää niitä</i>	Ei laitteita/ käyttömahdollisuutta	Puutteet digitaalisissa työvälineissä	(Toimivien) digitaalisten työvälineiden puute
<i>Kun luokan välineenä on liitutaulu tai ei mitään, niin sehän [digiosaaminen] on aivan erinomainen</i>	Välineenä liitutaulu tai ei mitään	Puutteet digitaalisissa työvälineissä	
<i>opisto ei tarjoa käyttöön laitteita</i>	Ei ole laitteita	Puutteet digitaalisissa työvälineissä	
<i>Tällä hetkellä ei anneta edes organisaation sähköpostitiliä.</i>	Ei sähköpostitiliä	Puutteet digitaalisissa työvälineissä	
<i>olisi asiallista, että kaikilla tuntiopettajillakin olisi pääsy moodleen. Nyt näin ei ole.</i>	Tuntiopettajilla ei pääsyä Moodleen	Puutteet digitaalisissa työvälineissä	
<i>taistelu toimimattomien systeemien kanssa on aiheuttanut harmaita hiuksia</i>	Toimimattomat systeemit	Toimimattomat systeemit	
<i>Käytännössä homma kaatuu usein siihen, että omat laitteeni eivät "keskustele" kaupungin laitteiden kanssa</i>	Laitteet eivät keskustele keskenään	Toimimattomat systeemit	

Tuloksissa kutakin teemaa havainnollistetaan ja vahvistetaan valikoitujen aineisto-otteiden avulla väitteiden perustelun ja tulkintojen osuvuuden arvioinnin tueksi (Juuti & Puusa 2020a). Otteet ovat havainnollisia esimerkkejä, joilla tuodaan esiin tuntiopettajien ääni ja osoitetaan tulkinnan perustuminen aineistoon. Kuhunkin teemaan liittyvien vastausten määriä ei ole analysoitu, vaikka sekin olisi mahdollista laadullisessa tutkimusotteessa (Braun & Clarke, 2013). Määrien sijaan huomiota kiinnitetään vastausten laatuun (ks. Patton, 2015) ja kiinnostavuuteen suhteessa tutkimuskysymyksiin.

Kaikkiaan on syytä korostaa, että kokonaisuudessaan aineistoon tutustuminen ja teemojen muodostaminen tapahtuivat jossakin määrin kehämäisesti analyysiprosessin aikana. Teemat eivät muodostuneet lopullisiksi yhdellä kertaa, vaan aineistoon tutustuminen ja ryhmittely toteutettiin prosessina useamman kuukauden aikana. Tämänkin tutkimusprosessin voidaankin sanoa edenneen hermeneuttisesti, jolloin eri vaiheiden välillä voi olla päällekkäisyyttä ja aiemmin tehtyihin valintoihin voidaan tehdä muutoksia (Puusa & Juuti, 2020c). Aineiston vivahteikkuuden vuoksi teemojen muodostaminen ei ollut myöskään yksiselitteistä, vaan ne näyttivät jossakin määrin myös limittyvän keskenään. Niiden muodostamista voidaankin kuvata runsasta pohdintaa vaatineeksi prosessiksi. Kuten Ulla-Maija Salo on laadullisen sisällönanalyysin kritiikissään todennut, on kieli ja esimerkiksi inhimilliset todellisuudet usein sameita ja sotkuisia selkeyden sijaan (Salo, 2015). Analyysiprosessissa olikin tasapainoiltava säännönmukaisuuksien etsimisen ja aineistossa tulkittavissa olevan vivahteikkuuden kanssa. Tein myös prosessin aikana useita tarkistuksia oman tulkintani, kategorioiden ja alkuperäisilmausten välillä, jotta yhteys aineistoon pysyi. Prosessissa vahva pyrkimykseni oli välttää pikaisia päätelmiä, jotta omat kokemukseni ja näkemykseni eivät ikään kuin rajoittaisi näkemään aineistosta vain omia näkemyksiäni vahvistavia asioita. Teemat muodostuivat kuitenkin oman aktiivisen toimintani kautta.

Kaikkiaan analyysia toteutettiin lukuisien kuukausien ajan, mihin vaikutti se, että tutkimus toteutettiin hyvin poikkeukselliseen aikaan maaliskuussa 2020, jolloin pandemiakin saapui Suomeen. Analyysivaiheessa olikin pohdittava tutkimuksen mielekkyyttä, sillä työ muuttui tuolloin poikkeuksellisen radikaalisti, mutta alkuvuodesta suunnitellussa kyselyssä ei siitä vielä ollut tietoa. Poikkeusaika toi myös digitalisaation myös hyvin vahvasti otsikoihin, vahvemmin, kuin se tutkimuksen suunnitteluvaiheessa oli, mikä herätti kysymyksiä tutkimuksen ajankohtaisuuden menettämisestä. Tutkimusten alustavien tulosten esittäminen ja siihen liittyvä keskustelu hankkeen päätösseminaarissa Helsingin Oodi-kirjastossa marraskuussa 2020 kuitenkin korosti edelleen tutkimuksen tärkeyttä. Analyysin tuloksia tulkitessa on kuitenkin syytä ottaa huomioon sen olevan ikään kuin yhdenlainen kertomus ajastaan, keväästä 2020, vapaan sivistystyön tuntiopettajien näkökulmasta.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esitetään tutkimustulokset tutkimuskysymyksittäin alaluvuissa 5.1.–5.3. Numeroidut alakohdat (5.1.1. jne.) erottelevat tutkimuskysymysten osa-alueita ja niiden alakohdat (1 jne.) kuvailevat aineistosta tunnistettujen teemojen sisällöt. Teemat esitetään esiintyvyyden mukaisessa järjestyksessä niin, että teemaan 1 sisältyi eniten vastauksia.

5.1 Miten tuntiopettajat suhtautuvat digitalisaatioon ja miten digitalisaatio näkyy tuntiopettajien työn arjessa? (Tutkimuskysymys 1)

Tämä tutkimuskysymys oli kaksiosainen. Ensimmäisenä esitellään digitalisaatioon suhtautumista, minkä jälkeen tarkastellaan sitä, miten digitalisaatio näkyy tuntiopettajien työn arjessa.

5.1.1 Suhtautuminen

Suhtautumisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sitä, miten tuntiopettajat asennoituvat digitalisaatioon liittyviin muutoksiin ja mitä mieltä he muutoksista ovat. Sisällönanalyysin tuloksena löydettiin kolme erilaista suhtautumistapaa työn digitalisaatioon: 1. innostuneet 2. varaukselliset 3. kriittiset.

1. Innostuneet: ”Kehitys innostuttaa”

Ensimmäinen ryhmä muodostettiin runsaasta joukosta vastauksia, joissa suhtautumista kuvattiin myönteisenä ja kehitystä innostuttavana. Nämä vastaukset olivat tyypillisesti lyhyitä ilmaisuja ja niissä ilmaistiin oma asenne digitalisaatiota kohtaan yleensä varsin yksiselitteisesti, ilman varauksellisuutta tai vastustusta digitalisaatiokehitystä kohtaan. Osa kuvasi innostuneisuuttaan kuvaamalla, kuinka vapaa-ajallakin perehtyy mielellään uusiin välineisiin ja haluaa tehdä töitä nimenomaan digitaalisia välineitä hyödyntäen. Useammassa

vastauksessa korostui digitalisaation tarkastelu mahdollisuuksien näkökulmasta. Yksi tuntiopettaja kuvasi myös keräävänsä mielellään erilaisia digitaalisia osaamismerkkejä.

Erittäin myönteinen suhtautuminen (V16)

Ihastuin internetiin 1990-luvulla. 2000-luvun alusta alkaen olen etsinyt mahdollisuuksia tehdä työtä verkossa (V21)

2. Varaukselliset: “Hyvä renki, mutta huono isäntä”

Analyysiprosessissa aineistosta muodostettiin ryhmä, jossa digitalisaatiokehitykseen liittyvää suhtautumista kuvattiin lähtökohtaisesti myönteisenä ja kehitystä jokseenkin tervetulleena, mutta ilmennettiin kuitenkin jonkinlaista varauksellisuutta välineiden roolia kohtaan. Näissä vastauksissa korostui se, ettei digitalisaatiokehitys saisi olla itsetarkoitus, vaan teknologian käytön tulisi olla pedagogisesti tarkoituksenmukaista. Tärkeää teknologian käytössä näytti olevankin teknologian pedagoginen käytettävyys. Aineistossa ilmennettiin huolta välineiden roolin ylikorostumisesta ja digitalisaatiokehityksessä etenemisestä koneen tarpeet edellä. Kirjoittaessaan digitalisaatiosta moni toikin ilmi sitä, että oppimisen tulee olla ensisijaista-ei digitalisaation edistäminen. Lähiopetuksella nähtiin erityistä arvoa, jota ei voi korvata laitteilla. Digitalisaation kuvattiin myös olevan hyvä renki, mutta huono isäntä.

Kehitys on tervetullutta, mutta ei saa olla itsetarkoitus. Taidon oppiminen perustuu edelleen tekemiseen, harjoitteluun, demoihin ja kädestä pitäen näyttämiseen. Digitalisaatio tuo siihen lisäväriä, avaa maailman lähelle ja antaa vaihtoehtoja (V32)

Tämä on kuin sananlasku tulesta: "Hyvä renki, mutta huono isäntä." (V3)

3. Kriittiset: “Oppiminen ensisijaista, eivät koneet”

Kolmas ryhmä muodostui vastauksista, joissa tuntiopettajan tulkittiin ilmaisevan vastauksessaan selkeästi ja suorasti kriittistä suhtautumista digitalisaatiokehitykseen. Vastauksista puuttuivat kuvaukset kehityksestä innostajana tai tervetulleena lisänä. Kriitikki kohdistui erityisesti kokemuksiin, joissa kehittämistä ja työskentelyä on tehty teknologia edellä. Myös nämä tuntiopettajat perustelivat suhtautumistaan vahvasti sillä, etteivät välineet saa

muodostua sisältöä tärkeämmiksi, eikä kehityksen tulisi missään nimessä edetä väline edellä. Vastauksista välittyi selkeästi oppimisen ensisijaisuus. Yksi opettaja kuvasi rikkaasti ihmisen ja opetustyön puolustamisen tärkeyttä ja koki mielenkiintoisesti myös tämän tutkimuksen pitävän teknologiaa kritiikittä esillä.

Nyt on menty tietokone edellä, atk-tukihenkilöt ja muut osaajat menevät kokoajan koneen tarpeet edellä - digi-oppimisen tulee kehittyä oppiminen edellä!!! Oikeitten opettajien tulisi kehittää tätäkin opettamista ja oppimista, ei aina voida tehdä kompromissejä koneen ehdoilla!!!! (V11)

Ihmisen kohtaaminen on aina opetuksen ydin. Mikään sähköinen ei tule sitä korvaamaan tai sen tarvetta ja tärkeyttä poistamaan. Digi ei korvaa ihmistä.-- -- Johan tämäkin kysely osoittaa, että teknologiaa pidetään helposti ja kritiikittä esillä ja tärkeänä, ihmiset, oppiminen, kohtaaminen jäävät välineen taakse. Teknologiateollisuus pitää kyllä puolensa - toivoisin, että tulevaisuudessa myös opetustyö saisi näkyvyyttä ja kaivatut puolustajansa. Kummasti se vain tunnutaan kulueränä nähtävän. (V7)

Kaikkiaan voidaan todeta, että tuntiopettajat ilmensivät vastauksissaan erilaisia suhtautumistapoja digitalisaatiokehitykseen. Aineistossa esiintynyt varauksellisuus ja vahvempi kriittisyys tulkittiin liittyvän siihen, ettei kehitys saisi olla itsetarkoitus tai muodostua tarkoitusta tai sisältöä tärkeämmäksi. Näissä kuvauksissa digitalisoitumisen toivotaan tapahtuvan oppiminen ja ihminen edellä.

5.1.2 Digitalisaatio työn arjessa

Analyysiprosessin tuloksena tuntiopettajien kuvauksista digitalisaatiosta oman työn arjessa luotiin viisi teemaa, joiden mukaan digitalisaatio näkyy työssä: 1. digitaalitekniologian hyödyntämisenä opetuksessa ja sen ulkopuolisissa toimintatavoissa 2. etätöiden lisääntymisenä 3. yhteydenpidon lisääntymisenä ja nopeutumisena 4. kurssien sisältöjen muuttumisena 5. ei mitenkään. Ryhmät limittyvät jossakin määrin keskenään, mutta ovat silti sisällöllisesti eroavia.

1. Digitaalitekniologian hyödyntäminen opetuksessa ja sen ulkopuolella

Digitalisaation kuvattiin näkyvän opetuksessa työvälineiden kehittymisenä esimerkiksi oppikirjoista ja opettajanoppaista digitaalisessa muodossa oleviin kirjoihin ja erilaisten digitaalisten sovellusten käyttöön. Myös opetusmateriaalin laatiminen ja jakaminen on tuntiopettajien mukaan muuttunut

digitalisaatiokehityksen myötä. Itse opetuksessa digitalisaatio näkyikin aineistossa erilaisten laitteiden ja sovellusten käyttämisenä, vaikka työn sisältö ei muuttuisikaan. Erilaisten alustojen ja datan hyödyntämisestä on tullut osalle suorastaan merkittävä osa päivittäistä työskentelyä. Muutosta oli vauhdittanut erityisesti COVID19-pandemia, jonka vuoksi opetus oli saatettu siirtää nopealla aikataululla verkkovälitteiseksi. Osalle muutos kokonaisuudessaan oman työuran aikana on ollut hyvinkin huomattava, sillä he olivat työskennelleet tuntiopettajana vuosikymmeniä ja muistelivat käyttäneensä ennen työssään kirjoituskonetta tai näyttivät opetusmateriaalia esimerkiksi piirtoheittimen avulla, eikä esimerkiksi tietokonetta ollut työuran alussa käytössä.

Alkuaikoina oli oppikirja ja siihen ehkä jonkinlainen yksinkertainen opettajanopas. Sen lisäksi mm. kasetit tai cd-levyt, jotka usein ostin itse omilla rahoillani, kun silloin rehtori ei oikein ymmärtänyt, mitä niillä tehdään. Eikö muka kieltenopettaja osaa lausua ja lukea opiskelijoille mallia. Ei ollut myöskään netti niin laajasti käytössä kuin nykyisin eikä missään nimessä nettiyhteyttä luokassa. Piirtoheitin. Nykyisin tilanne aivan toinen. (V1)

Se näkyy työssäni digitaalisten työkalujen monipuolisena käyttönä tukemaan oppijoiden oppimista, kuten esim. laatimani Google Sites- verkkosivustot, ScreenCastOmaticilla laatimani videoklipit, Adobe Sparkilla laatimani älylaitteiden käytön ohjeistukset. (V4)

Käytetään nettiä, ohjelmia jne. lähiopetuksen tukena. Tykki ja tietokone, monisteet tietokoneella tehtynä. Muistan ajan myös kirjoituskoneella. (V32)

Aineisto sisälsi runsaasti kuvauksia myös siitä, kuinka digitalisaatiokehitys vaikuttaa opetustyön ulkopuolisiin työprosesseihin ja näkyy muun muassa suunnittelussa, kokouksissa ja kurssien markkinoinnissa. Tuntiopettajat kuvasivat digitalisaation näkyvän työssä paperin määrän vähentymisenä ja työprosessien hoitamisena digitaalisten työvälineiden avulla. Kirjoituksissa kuvataan, kuinka aiemman papereille kirjaamisen sijaan monia opetuksen ulkopuolisia tehtäviä hoidetaan nykyään digitaalisesti. Erikseen mainittiin muutos kurssiehdotusten ja kilometrikorvausten toimittamisessa. Myös kurssipäiväkirja on muuttunut sähköiseksi versioksi, minkä vuoksi päiväkirjoja ei tarvitse enää lukukauden lopussa tulostaa paperille. Tuntiopettajat kuvasivat digitalisoitumisen näkyvän myös siinä, että kokouksia saatetaan pitää verkkovälitteisesti. Digitalisoitumisen myötä tuntiopettajat ovat myös itse markkinoineet kursseja esimerkiksi sosiaalisessa mediassa.

Sähköisen viestinnän mahdollisuuksia ja toteutusta. Kokoontumiset, päiväkirjat yms. työhön liittyvä toiminta on siirtynyt sähköiseksi (V2)

Olen opettanut vuodesta 1985. Vasta 90-luvulla tulivat tietokoneet, mutta ne eivät koskettaneet minua. Kaikki hoidettiin manuaalisesti. Vasta 90-luvun lopulla sain tietokoneen ja enimmäkseen käytin sitä tekstinkäsittelyssä. Kirjoitin opetusmonisteeni wordilla. Jos tarvittiin piirroksia, piirsin ne käsin ja sitten opistolla kopioitiin. Työ on mullistunut 2000-luvulla merkittävästi. Nyt kurssiehdotukset voi tehdä sähköisesti, päiväkirja samoin. (V20)

2. Digitalisaatio ja etätöön lisääntyminen

Digitalisaatiokehityksen kuvattiin näkyvän työssä myös työpaikalla työskentelyn määrän vähentymisenä ja etätöön määrän lisääntymisenä. Vain opetushetki saattaa toteutua konkreettisesti työpaikalla, mutta muuten tuntiopettaja saattaa tehdä kaiken oppilaitoksen ulkopuolella etätöinä. Osalle digitalisaatio näkyy myös verkkokurssien ja webinaarien pitämisenä, jolloin opetuskin toteutetaan ilmantyöpaikalla oloa. Yksi tuntiopettaja kuvasikin, kuinka etäopetuksesta on tullut uusi normaali tapa osallistua opetukseen. Tähän liittyi myös vallitseva COVID19-pandemia: sen myötä opetusta on toteutettu esimerkiksi Zoomin kautta etäopetuksena oppilaitoksen ulkopuolella. Yksi vastaaja kuvasikin työn olevan kirjoitushetkellä täysin digitalisoitunutta, koska pandemian myötä opistojen opetus siirtyi verkkoon ja työ muuttui täysin etätöksi nopealla aikataululla.

Omassa työssäni näkyy siten, että vain kontaktiopetus on "lähityötä", muuten teen kaiken etänä. (V3)

Etäopetuksesta on tullut uusi normaali tapa osallistua opetukseen. (V16)

3. Yhteydenpidon lisääntyminen ja nopeutuminen

Digitalisaatiokehityksen koettiin näkyvän työssä myös lisääntyvänä ja jopa jatkuvana yhteydenpitona opettajien ja opiskelijoiden kesken. Aiemmin yhteydenpitoa oppilaisiin ei välttämättä juuri ollut. Se näkyy myös aiempaa nopeampana tiedonvälityksenä erilaisin välinein. Aineiston mukaan digitalisaation myötä etäisyydet ylittyvät ja tapaamisia saattaa olla myös verkon välityksellä.

Alkuaikoina piirrettiin paljon käsin ja kopioita käytettiin vähän. Yhteydenpitoa oppilaisiin ei oikeastaan ollut kurssikertojen välillä ollenkaan-- Verkostoitumista, jatkuvaa yhteydenpitoa opettajien ja opiskelijoiden kesken (V14)

4. Kurssien sisältöjen muuttuminen

Osassa vastauksia näkyi, kuinka kehityksen myötä vapaan sivistystyön opetukseen on tullut entistä enemmän mukaan esimerkiksi älylaitteita koskevaa opetusta. Tuntiopettaja saattaa myös itse pitää kursseja tieto- ja viestintäteknologiaan liittyvän osaamisen kasvattamiseen ja laatia työtään varten esimerkiksi älylaitteiden käytön ohjeistuksia. Aineistosta ilmeni, että myös asiakkaiden kiinnostus niitä kohtaan on kasvanut.

Opettamani älylaittekurssit ovat erittäin suosittuja (V3)

5. Digitalisaatio ei juuri näy työssä

Hyvin kiinnostavasti joidenkin tuntiopettajien kokemus oli, että digitalisaatio ei näy mitenkään heidän työssään. Tähän liittyivät kuvaukset, joissa työtä kuvattiin tehtävän niin, että esimerkiksi liitutaulu on ainut työväline. Useampi opettaja kuvasi, ettei usko tilanteen vapaassa sivistystyössä muuttuvan tulevaisuudessakaan.

En usko muutoksia edelleenkaan tulevan, 30 vuotta tätä on tehty melko samoilla peruselementeillä (V5)

Huonosti. Opetustiloissa ei ole laitteita tai mahdollisuutta käyttää niitä. --Kun luokan välineenä on liitutaulu tai ei mitään, niin sehän [digiosaaminen] on aivan erinomainen. --Kymmenen vuoden päästä olen eläkkeellä. Pahoin pelkään että käsityöopetuksessa digitalisaatio ei ole sittenkään vielä kovin pitkällä. (V6)

Tuntiopettajat kuvasivat digitalisoitumisen näkyvän omassa työssään siis niin, että työtehtävissä sekä opetuksessa kuin sen ulkopuolellakin käytetään yhä useammin digitaalisia välineitä, etätyö lisääntyy, yhteydenpito lisääntyy ja nopeutuu ja kurssien sisällöt muuttuvat. Tuntiopettajat kuvasivat erinäisten muutosten tuovan työhön monenlaisia mahdollisuuksia ja haasteita, joita käsitellään seuraavaksi.

5.2 Minkälaisia mahdollisuuksia ja haasteita liittyy tuntiopettajien työn digitalisoitumiseen? (Tutkimuskysymys 2)

5.2.1 Työn digitalisoitumisen mahdollisuudet

Tuntiopettajat kuvasivat digitalisaatiokehityksen tuovan monenlaisia mahdollisuuksia omaan työhön. Analyysiprosessissa työn digitalisoitumisen mahdollisuuksiksi luotiin 4 teemaa, jotka olivat: 1) opetuksen rikastuminen 2) ajan ja paikan merkityksen väheneminen opetukseen osallistumisen esteenä 3) työtehtävien helpottuminen ja nopeutuminen ja 4) lisääntyvät mahdollisuudet omalle oppimiselle.

1. Opetuksen rikastuminen

Tämä teema muodostui kuvauksista, johon liittyivät erilaiset mahdollisuudet rikastaa omaa opetusta. Vastaajat iloitsivat runsaasti siitä, kuinka digitalisaation myötä erilaiset lähdemateriaalit ovat itselle paremmin saavutettavissa ja he pystyvät digitaalisten työvälineiden avulla paljon paremmin havainnollistamaan asioita oppilaille. Samalla opetuksen mahdollisuudet ja muodot lisääntyvät ja tuntiopettajat pystyvät jakamaan materiaalia opiskelijoille aiempaa paremmin. Opetuksessa digitaaliset välineet lisäävät mahdollisuuksia myös vuorovaikutteisuudelle. Lisäksi viestintävälineiden kehittymisen kautta erilaisia opetukseen liittyviä ideoita ja osaamista on helpompi jakaa ja sitä kautta omaa työtään pystyy myös paremmin kehittämään ja opetuksen voidaan tulkita rikastuvan myös sitä kautta. Yksi opettaja kuvasi, että ei oikeastaan tulisi edes toimeen ilman internetin tarjoamia mahdollisuuksia.

Digitalisaatio on apuväline, joka visualisoi ajatuksia ja opetettavia asioita. Digitalisaation avulla näitä ajatuksia on helppo välittää eteenpäin. (V16)

Erilaisia lähdemateriaaleja on aikaisempaa enemmän saavutettavissa netin kautta: kirjastot, musiikkimateriaalit, elokuva- ja TV-sarjat. Opetan kieliä, joten on hienoa, että opiskelijoille voi vinkata mahdollisuuksia katsoa tai kuunnella kieltä netissä. (V24)

2. Ajan ja paikan merkityksen väheneminen opetukseen osallistumisen esteenä

Digitaalisten välineiden mahdollistamaa ajan ja paikan rajattomuutta ilmennettiin mahdollisuutena monin tavoin sekä oman työn että opiskelijoiden näkökulmasta.

Ajan ja paikan rajattomuuden mahdollisuuksia kuvattiin muun muassa niin, että opetusta kuvaamalla ja tallentamalla kursseille pääsevät nekin oppilaat, joille tietty aika ei sovi ja opintoryhmiä voidaan muodostaa yli alueellisten rajojen. Opistojen opetukseen voi osallistua myös esimerkiksi harvanevilta alueilta, joissa ei omaa oppilaitosta ole. Samalla myös tuntiopettajan itsensä kohdalla se mahdollistaa etätönteon ja sen, että liikkuminen työpisteeltä toiseen vähenee.

Mahdollisuuksina näen sen, että kurssille pääsee sekin, jolle tietty aika ei sovi, koska tallennan sessiot joka tapauksessa ja ne voi katsoa linkillä jälkeenpäin netistä. Myös maantieteellinen etäisyys on menettänyt merkityksensä digitalisaation myötä. (V10)

Mahdollisuuksiahan digi-opetus antaa - ryhmiä voidaan muodostaa yli kuntarajojen, opettaja voi sijaista fyysisesti kaukanakin (meidän portugalilais-kielikurssin opettaja oli lontoossa ja me oppilaat varsinais-suomessa) (V11)

Digitalisaatio mahdollistaa opetuksen tuomisen mm. harvaneville alueille Suomessa. (V22)

3. Työtehtävien helpottuminen ja nopeutuminen

Osa tuntiopettajista koki huomattavana mahdollisuutena sen, että digitalisaation myötä omat työtehtävät helpottuvat ja nopeutuvat. Helpottumista kuvattiin erityisesti siitä näkökulmasta, että erilaisia materiaaleja ja esimerkiksi cd-soittimia ei tarvitse enää kantaa luokista ja opistoista toiseen, koska materiaalin siirtämiseen on helpompiaakin vaihtoehtoja. Myös oppikirjojen tilaaminen oli ennen monimutkaisempaa ja vaati aikanaan esimerkiksi pankkivirkailijan kirjoittaman shekin, joka lähetettiin eteenpäin tilauslomakkeen kanssa. Osa tuntiopettajista työskentelee monessa oppilaitoksessa ja digitalisoitumisen nähtiin tuovan helpotusta myös siihen, ettei painavia kirja- ja kansiopinoja tarvitse enää siirrellä oppilaitoksesta toiseen. Yksi tuntiopettaja tosin kirjoitti kantavansa edelleen painavia kansioita eri opistoihin ja kuvasi sitä turhaksi, koska tiedot voisivat olla pilvipalveluissa. Erilaisia materiaaleja saa myös näppärästi siirrettyä ja muokattua, eikä esimerkiksi käsialojen ymmärtäminen tuota enää haasteita. Myös opetuksen ulkopuolista tuntisuunnittelua ja päiväkirjojen täyttämistä digitalisaatio on helpottanut. Vuosikymmenten aikana teknologinen kehitys on tuonut mukanaan myös helppokäyttöisyyttä, eikä laitteiden käyttö ole enää niin työlästä kuin aiemmin. Digitalisaation koettiin myös helpottaneen ja nopeuttaneen työhön liittyvää viestintää esimerkiksi opiskelijoiden kanssa.

Se on ollut oikein hyvä ja odotettu muutos, ettei enää tarvitse raahata cd-levyjä ja cd-soittimia joka paikkaan (V9)

Yksi tuntiopettaja kirjoitti erityisen yksityiskohtaisesti ja kuvaavasti teknologian kehittymisen tuomaa helpottumista ja nopeutumista oman uransa aikana, tässä lyhentämättömänä otteena:

Alussa oli spriiomonistuskoneita ja niistä vahaksista sai aika usein kädet sinertävän violetiksi. Monisteita ei voinut juuri paljoakaan jakaa niiden hankalan kopioimisen vuoksi. Luokissa on Tandbergin isot nauhurit avokelojen kanssa. Aina tunnin alussa tai tunnilla piti etsiä ja kelata oikea kohta tekstikappaleen tai kuuntelutehtävän kuuntelemiseksi. Oppikirjan laidassa oli kelanauhurin lukemat helpottamaan etsittävästä kohtaa. Joskus unohtui ottaa lukematkin ylös. Se oli työlästä ja kesti kauan että opiskelijat odottamisen sijasta tekevät tehtäviä ja kun olin valmis, he pääsivät kuuntelemaan. Äänen laatu oli todella hyvä myöhemmin tullessiin kasettinauhureihin verrattuna. Kelanauhureiden käytössä oli edistysaskel, kun Otava keksi, että molemmat kelat voi laittaa pitkänomaiseen muovirasiaan ja sitten seuraavalla kerralla oli helppo jatkaa siihen aiempaan kohtaan. Piirtoheittimiä ei ollut alkuaikoina, vaan opettaja käytti ”liitu ja leuka” –taksiikkaa puhuen ja taululle kirjoittaen. Vähitellen tuli kasettinauhureita ja ne olivat helppokäyttöisempiä, mutta äänen laatu ja taso ei ollut niin hyvä kuin kelanauhureissa. Vähitellen tuli käyttöön tasokkaampia ja kalliimpia kielinauhureita kasettien kanssa käytettäväksi. Piirtoheittimet alkoivat olla valovoimaisempia ja lamputkin alkoivat kestää paremmin sekä tuulettimen surina väheni. Piirtoheittimien aikana oli jo mahdollisuus käyttää kuvia ja esineitä heijastettavaksi ja sitten alkoi tulla dokumenttikameroita ja ne laajensivat heijastamista kirjoista lehdistä yms. Tietokoneen saaminen luokkaan pysyvästi oli seuraava askel ja sen kanssa yhdessä dokumenttikameran kautta voisi käyttää runsasta Internetin kielimaailmaa opiskelijoille, harjoituksia, äänitteitä, vieraskielisiä lehtiä sekä muuta autenttista materiaalia. Tietokoneen käytön yhteydessä myös nykyisin voi käyttää oppikirjojen esitysmateriaaleja, joissa on oppikirjan sivu ja sille opettaja voi tehdä merkintöjä, kirjoittaen alleviivaten, toistaa tekstin, sekä tekstin sanat yksitellen kuuntelun jälkeen. harjoitusten tarkastaminenkin sujuu nopeasti ja saa lisättyä merkintöjä. (V29)

4. Lisääntyvät mahdollisuudet omalle oppimiselle

Neljäs teema muodostui kuvauksista, joissa kuvattiin digitalisaatioon liittyvää uuden oppimista nimenomaan mahdollisuutena itselle uusien asioiden oppimiseen ja taitojen ylläpitämiseen. Näissä vastauksissa osaamisen nähtiin kasvavan digitalisoituvassa ympäristössä.

Digitalisaatio avaa mahdollisuuksia minullekin uusien asioiden oppimiseen ja omien taitojen ylläpitämiseen (V4)

5.2.2 Työn digitalisoitumiseen liittyvät haasteet

Tässä alaluvussa käsitellään haasteita, osittain myös esteitä, joita tuntiopettajat liittävät työn digitalisaatioon ja digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntämiseen

omien kokemustensa pohjalta. Analyysiprosessissa tuntiopettajien vastauksista muodostettiin 5 yläteemaa, jotka olivat: 1. (toimivien) digitaalisten työvälineiden puute, 2. opiskelijoiden erilaiset digitaidot, toiveet ja välineet, 3. osaamista on kehitettävä jatkuvasti eikä sitä välttämättä tueta tarpeeksi 4. psyykkisen kuormituksen lisääntyminen 5. työn jatkuvuus on uhattuna.

1. (Toimivien) digitaalisten työvälineiden puute

Aineistossa oli runsaasti kuvauksia, joissa tuntiopettajat eivät ole aina pystyneet toivomallaan tavalla hyödyntämään digitalisaation tarjoamia mahdollisuuksia työssään työvälineiden puutteiden vuoksi. Opettaja on saattanut opettaa hyvin varustellussa luokassa vain muutamia kertoja vuodessa tai kokemus on, että omat kyvyt ylittävät huomattavasti ne mahdollisuudet, joita laitteiden puolesta on tarjolla. Aineistossa ilmeni myös kokemuksia siitä, ettei oppilaitoksen johto ole tehnyt aina tarkoituksenmukaisia hankintoja välineiden suhteen. Osa opettajista esitti saaneensa kehoituksia hankkia omalla rahalla omia laitteita, jos niitä halusi käyttää. Haasteena nousi esiin myös toimimattomat verkkoyhteydet ja se, etteivät laitteet ”keskustele keskenään” ja arvokasta opetusaikaa oli mennyt yritykseen korjata tilanne.

Opetustiloissa ei ole laitteita tai mahdollisuutta käyttää niitä. Joskus käytämme opiskelijoiden älypuhelimia mutta kaikilla ikääntyvillä opiskelijoilla ei niitä ole. --Kun luokan välineenä on liitutaulu tai ei mitään, niin sehän [digiosaaminen] on aivan erinomainen. Hyvinvarustetussa luokassa saatan opettaa vain kolmena iltana vuodessa. (V6)

--Toisaalta minun pitäisi ilmeisesti nyt sitten omasta pussista alkaa ostaa ammattitason valaisimia, kameroita ja mikkejä, jotta voisin ohjata muuten kuin läppäriin kameralla ja mikrofoniin. Osaamista olisi, kalustoa ei ole, vielä ainakaan (V10)

Samalla taistelu toimimattomien systeemien kanssa on aiheuttanut harmaita hiuksia -- Käytännössä homma kaatuu usein siihen, että omat laitteeni eivät ”keskustele” kaupungin laitteiden kanssa ja opisto ei tarjoa käyttööni laitteita. Tai sitten opetustilan verkon salasana on vaihdettu, eikä tieto ole tullut minulle asti. (V18)

Aineistosta ilmeni, että myös opettamista tukevissa järjestelmissä/ohjelmistoissa koettiin olevan puutteita. Esimerkiksi Moodleen ei ole kaikilla tuntiopettajilla pääsyä tai organisaation sähköpostitili puuttui. Osa liitti haasteen nimenomaan tuntiopettajuuteen: aineiston mukaan syntyi ymmärrys, ettei heillä ole aina samanlaisia oikeuksia järjestelmiin, kuten muilla tilassa opettavilla opettajilla.

Myös opistojen välillä koettiin olevan eroja. Koska tuntiopettajat saattavat opettaa monessa oppilaitoksessa samaan aikaan, oli haasteeksi muodostunut myös se, että oppilaitoksissa saatetaan käyttää erilaisia järjestelmiä ja aineistoja pitää siirrellä erilaisten järjestelmien välillä. Aineistossa vapaan sivistystyön oppilaitosten laitteistojen erot kuvattiin myös suurina verrattuna peruskouluihin ja lukioihin, joissa on muun muassa älytauluja.

Työnantajan tulisi antaa tuntiopettajille työvälineet käyttöön sekä kouluttaa niiden käyttöön palkallisella työajalla eikä olettaa, että jokainen kustantaa välineensä itse ja opettelee käytön vapaa-ajallaan, kuten nyt tehdään. (Tällä hetkellä ei anneta edes organisaation sähköpostitiliä.) (V33)

Nyt kun esimerkiksi monisteita ei saa jakaa, olisi asiallista, että kaikilla tuntiopettajillakin olisi pääsy moodleen. Nyt näin ei ole. Moodlessa olisi helppo jakaa oppimateriaalia kurssilaisille. Toisessa paikassa on käytössä peda.net jota en koe yhtä hyväksi kuin moodlea. Olisi ihan mahtavaa, jos kaikilla vapaan sivistystyön toimijoilla olisi yhteinen digipalvelu, mikä sitten valittaisikaan - tällaiselle monen opiston opelle olisi helpottavaa, kun ei tarvitsisi latailla aineistoja milloin minnekin. (V10)

2. Opiskelijoiden erilaiset digitaidot, toiveet ja välineet

Tuntiopettajat kokivat opiskelijoiden erilaisten digitaalisten välineiden puuttumisen ja erilaisten digitaalisten välineiden käyttöön liittyvien toiveiden tuovan haasteen välineiden sujuvalle käytölle opetuksessa. Tuntiopettajat työskentelevät ihmisten kanssa, joilla voi olla hyvin erilaiset taidot hyödyntää digitaalisia välineitä. Osa koki heikkojen taitojen liittyvän ikään, mutta osa oli kokenut, että osa iäkkäämmistä ihmisistä saattaa olla kykeneväisempiä kuin nuoremmat. Joka tapauksessa työssä on otettava huomioon asiakkaiden erilaiset taidot laitteiden ja ohjelmien käyttämiseen, mikä taas voi teettää myös ylimääräistä työtä ja hankaloittaa opetusta. Vastauksissa tuotiinkin ilmi, että digitalisaation myötä omassa työssä ohjauksellisuus ja innostaminen erilaisten välineiden käyttöön lisääntyvät ja tuntiopettaja saattaa kokea siitä jonkinlaista vastuuta. Aineistosta nousi esiin myös laajemmin huolta siitä, että osa iäkkäistä jää digitaalisten välineiden puutteellisuuden vuoksi palveluiden ulkopuolelle. Eräänlainen haasteeksi koettiin myös se, miten oman työn avulla saisi pidettyä ihmisiä yhteiskunnassa mukana esimerkiksi luomalla rohkeutta ja rentoa ilmapiiriä.

Opiskelijoilla on myös erilaisia toiveita koskien digiteknologian hyödyntämistä opetuksessa. Aineistosta ilmeni, että osa oppilaista toivoi digiteknologian lisäämistä, osa taas odottaa vapaalta sivistystyöltä juuri

yhdessäoloa ja kasvokkaista tekemistä. Osa opiskelijoista vierastaa digitaalisia välineitä, eivätkä välttämättä ole valmiita oppimiseen uusilla tavoilla. Opettajat kuvasivat, kuinka verkkokoulutuskokonaisuudet eivät ole toteutuneet, koska ilmoittautuneita ei ole ollut tarpeeksi. Kaikilla opiskelijoilla ei ole myöskään itsellään tarvittavia laitteita, jotta opetuksessa voisi niitä mielekkäästi hyödyntää.

Haasteena se, että työkalut eivät ole kaikille tuttuja tai niitä kohtaan on negatiivisia asenteita. (V22)

--en voi hyödyntää sitä kaikkien oppilaiden kanssa. Etäopetus on mahdollista, mutta se ei tavoita kaikkia oppilaita, osalla ei ole välineitä ja osa vierastaa menetelmiä. Yllättävää kyllä iäkkäämmistä kurssilaista osa seuraa innolla etäopetusta. Sitten on alle 40-vuotiaita, joilla ei ole kotona nettiyhteyttä tai älypuhelin. (V14)

Koska suuri osa oppilaistani on yli 70-vuotiaita, tietokoneen käyttö valmiudet vaihtelevat. Osa karttaa kokonaan, osa tulee opistoon lähinnä sosiaalisten kontaktien vuoksi eivätkä siksi halua opiskella tietokoneen avulla (V11)

3. Osaamista on kehitettävä jatkuvasti, eikä sitä välttämättä tueta tarpeeksi

Opettajat toivat vastauksissaan esiin myös monenlaisia haasteita, jotka voidaan liittää osaamisen kehittämiseen. Vastauksista näkyy se, kuinka digitalisaation myötä työssä on oleellista pysyä ajan tasalla tavalla tai toisella ja tuntiopettajankin pitää olla valmis oppimaan jatkuvasti uutta työssä. Osa kuvasi digiosaamistaan omaan työhön nähden hyväksi, mutta samalla koki tarvetta päästä nykyistä paremmin täydennyskoulutuksiin. Aineistosta olikin tulkittavissa, että vaikka esimerkiksi digitaalisiin välineisiin liittyvä osaaminen olisikin tällä hetkellä hyvä, on osaamista ja tietoja syytä päivittää jatkuvasti. Aineistossa näkyikin digitalisaation myötä korostuva jatkuvan oppimisen ja uuden opettelu merkitys tässä ajassa. Se nähtiin tärkeäksi myös opiskelijoiden laadukkaiden oppimiskokemusten tuottamiseksi.

Suurin haaste on ajan tasalla pysyminen, vaikka tätä digiä päätyökseeni pyörittelen. (V19)

Opettelyn koko ajan käyttämään erilaisia sovelluksia ja ohjelmia. Muutoin on hankala pysyä ajassa mukana (V30)

--Palvelut ovat siirtyneet ja siirtymässä yhä enenevässä määrin nettiin, jolloin vaaditaan erityistä osaamista niiden hyödyntämiseksi.-- Koen vahvasti, että oppimiseen liittyvien digitaalisten taitojen kehittäminen on tärkeää, jotta oppijoille pystytään tuottamaan laadukkaita digitaalisia oppimiskokemuksia tuottamalla multimodaalisia oppimateriaaleja oppimisen tueksi (V4)

Tuntiopettajat kuvasivat vastauksissaan digitalisaatioon liittyvän osaamisen kehittymistä hyvin monenlaisin tavoin: työtä tekemällä, kokeilemalla, opiskelijoilta oppien ja toisaalta digiasioissa osaaminen on kehittynyt myös mm. omilta lapsilta saadun tuen kautta vapaa-ajalla. Osaavampien kollegojen kanssa tekeminen kuvattiin myönteisenä kokemuksena, mutta tilaisuuksia kollegojen tapaamiseen ei aina tuntiopettajilla ollut, mikä voidaan tulkita eräänlaiseksi osaamisen kehittämisenkin haasteeksi. Tekemällä oppiminen korostui keväällä 2020, kun COVID19-pandemian vuoksi opetusta siirrettiin etäopetukseksi.

Korona -karanteeni pakotti ottamaan netti-opettamisen haltuun hyvin vajavaisilla taitoilla. Nyt opin tekemällä, jokapäivä tulee suuria ahaa- elämyksiä kun löydän uusia tapoja käyttää nettiä yms. opetuksessa. Vertaistuki on korvaamattoman tärkeää!! Onneksi tyttäreni on myös opettaja ja enemmän sinut tietokoneen jms kanssa - eli noin 30-kollegat antavat suunnattomasti apua!!! Valitettavasti työnantaja vastaa kyllä kysymyksiin muttei ole muuten pystynyt auttamaan - koska kokemuksia digi-oppimisesta ei ole jaettavaksi! (V11)

Kaikkiaan aineistosta ilmeni, että tuntiopettajien mahdollisuudet osaamisen kehittämiseen työnantajan tarjoamana vaihtelivat. Yksi aineistosta nousut haaste liittyikin siihen, etteivät kaikki tuntiopettajat koe saavansa riittävästi tukea digiosaamisensa kehittymiselle. Vastauksissa näkyi, että esimerkiksi koulutuksiin ei juuri ole mahdollista osallistua työajalla ja osaamisen kehittäminen tapahtuu pääosin omalla rahalla ja ajalla. Lisäksi uudet ohjelmistot on voitu ottaa käyttöön ilman riittävästä tukea käytön aloittamiseen. Koska opetus tapahtuu ilta-aikaan, ei aina ole ollut myöskään mahdollisuutta saada apua, jos tulee ongelmia laitteiden/verkon kanssa.

Osa tuntiopettajista liitti osaamisen kehittämisen haasteet nimenomaan tuntiopettajuuteen. Voikin olla niin, että koulutuksia on tarjolla, mutta koulutuksissa käymisestä ei heidän kohdallaan makseta palkkaa. Oma vapaa-aikaa ei välttämättä haluta käyttää opiskeluun. Yksi tuntiopettaja myös kuvasi, kuinka hän ei näe muita opettajia tai tiedä muiden opetusmetodeista mitään, koska ei tuntiopettajana pääse opettajien kokouksiin.

Olen tuntiopettaja ja minulle maksetaan tuntipalkkaa +15minuuttia suunnittelusta/opetustunti. Eli per opetuskerta suunnitteluun on varattu aikaa 30 minuuttia. Sen puitteissa ei oikein hirveästi ole aikaa perehtyä kaikkiin uusiin alustoihin ja sovelluksiin, joita opetuksessa tarvittaisiin. Koulutuksia on tarjolla, mutta koulutuksissa käymisestä ei makseta mitään, koska sehän ei ole opetustyötä. Hyvä, jos edes saa matkarahat, jos koulutus järjestetään jossain muualla kuin

asuinpaikkakunnalla. Olisin todella kiinnostunut tekemään kaikenlaisia juttuja, joita uusi teknologia mahdollistaa, mutta koska palkallista aikaa sen käyttöönottoon ei ole, tukeudun perinteisiin menetelmiin ja lisään minulle tarjotun palkan puitteissa vähän uusia teknologioita opetukseen. --Haluaisin oppia hyödyntämään digiä, mutta kukaan ei minulle halua opiskeluun käytetystä ajasta maksaa palkkaa, joten olen jättänyt sen toistaiseksi vähemmälle. Päiväni täyttyvät useiden eri työnantajien tarjoamissa tuntiöissä puurtamisesta ja paikasta toiseen matkustamisesta. Työajan ulkopuolella en halua käyttää vähäistä vapaa-aikaani palkattomaan opiskelutyöhön. (V24)

Nyt huomaa, miltä tuntuu, kun koulutus tulee tehdä itsenäisesti omalla ajalla ja rahalla. Työnantaja ei maksa. Monesti ei pääse koulutukseen edes rahalla, kun on jollekin suunnattu. Pari pedanet-koulutusta ei riitä tähän kriisiin. Omat laitteet, ohjelmat, sähköpostiosoitteet jne. ei auta tekemään työnantajan työtä tuottavasti ja hyvin. (V32)

Toisaalta aineistosta ilmennettiin myös tyytyväisyyttä nykyiseen tilanteeseen. Yksi tuntiopettaja yleisesti osaamisen kehittämistä kirjoittaessaan kuvasi metaforin sitä, kuinka paljon opettajalla itsellään on mahdollisuuksia kasvaa ja kuinka hienosti omaa oppimista ja kasvua tuetaan työpaikalla, vaikka onkin joutunut työssään uuden eteen:

-- olen saanut kehittyä ja oppia, toteuttaa omia unelmia ja ideoita ja samalla oppia lisää. Haaste on se, että välillä hirvittää syöksyä johonkin, mitä ei ole ennen tehnyt eikä tiedä, selviytykö siitä kunnialla. Suuri mahdollisuus on se innostus, kannustus ja tuki, jota kesäyliopisto tarjoaa. Sen suojassa uskaltaa lentää kohti aurinkoa eivätkä siivet vielä ole sulaneet. --Vapaan sivistyksen koulutus on uusien ajatusten kehto ja inkubaattori, siellä tarjotaan lentolippuja tulevaisuuteen sekä henkilöstölle että kaikille asiakkaille (V21)

4. Psykkinen kuormitus lisääntyy

Neljänneksi aineistosta muodostettiin teema, jonka alla tuotiin esiin digitalisoitumisen tuomia haasteita hyvinvoinnille psykkinen kuormituksen kautta. Esimerkiksi digitalisaation myötä jatkuvan informaatiotulvan kuvattiin olevan neurologisesti katastrofi. Vastauksissa kuvattiin myös sitä, kuinka digitalisaation myötä työn ja vapaa-ajan sekoittuu yhä enemmän keskenään ja niitä pitäisi itse opetella erottamaan tarkemmin toisistaan. Myös COVID19-pandemian aiheuttama nopea muutos etätyöhön siirtymiseen ja kaiken uuden oppimiseen nopealla aikataululla kuvattiin raskaaksi ja jopa epätoivoiseksi. Tuntiopettajien kuvauksissa aikaa saattaa verkko-opetuksessa myös kulua enemmän suunnitteluun ja toteutukseen sekä toimimattomien laitteiden kanssa taisteluun, mikä taas voi lisätä tuntiopettajan kuormitusta.

Tällä hetkellä työni on täysin digitalisoitunutta koska koko työ tehdään etänä. Työn luonne on muuttunut täysin eikä tähän uuteen työhön ole saanut mitään koulutusta tai apua emo-organisaatiolta, koska digiloikka tuli kaikille täytenä yllätyksenä. Tästä johtuen koen työni tällä hetkellä hyvin epätoivoisena ja raskaana vaikka viikko viikolta alan olla enemmän sinut laitteistojen kanssa. (V10)

Pahimmillaan vaikuttaa siltä, että viestintätulva useita kanavia pitkin aiheuttaa informaation katkoksia, tiedon vääristymistä ja kuormittaa ihmisiä. Jatkuva valppaana olo on neurologisesti katastrofi. (V13)

5. Työn jatkuvuus on uhattuna

Aineiston analyysissä löydettiin myös vastauksia, joissa digitalisoitumisen nähtiin olevan haaste oman työn jatkuvuudelle. Koska digitalisaation myötä on mahdollistunut opetuksen kuvaaminen ja tarjoaminen rajattomalle joukolle, on myös asiakkailta mahdollisuus saada 24/7 tarjolla olevaa laadukasta opetusta edullisella kuukausihinnalla. Yksi tuntiopettaja koki tämän olevan uhka oman työnsä tulevaisuudelle, jos/kun asiakkaat siirtyvät käyttämään edullista, aina tarjolla olevaa verkkovälitteistä opetusta. Osa tuntiopettajista markkinoikin omia kursseja internetissä, jotta kurssit toteutuisivat.

Myös maantieteellinen etäisyys on menettänyt merkityksensä digitalisaation myötä. Tämä toki tuo mukanaan haasteen: saman alan paljon konkariimpien digi-opetusta on saatavilla verkossa paljon houkuttelevampaan hintaan, koska opistojen kautta teemme livestreamia ja nämä palvelut puolestaan ovat käytännössä videokirjastoja joihin ostetaan kuukauden anytime-kortti, jolla saa katsella satoja opetusvideoita. Ansaintalogiikka on näissä aivan eri, koska sama tunti voidaan myydä helposti vaikka 10 000 asiakkaalle. Opistotunneilla on nyt digiinkin loikkauksen jälkeen edelleen vanha formaatti, max 15-25 asiakasta tunti joten asiakkaan hinta on korkeampi. Saa nähdä, milloin opistot tajuavat, että zoomtunnille voidaan ottaa satakin oppilasta. Siinä vaiheessa opettajan työt kaventuvat nopeasti. Luultavasti nyt kun ihmiset tottuvat joogaamaan kotoa käsin, tämä syö meidän live-opettajien työmahdollisuuksia aika tavalla. Moni on antanut palautetta, että kotoa onkin paljon mukavampi tehdä kuin opistolla. -- opistoilla tuskin on enää asiakkaita oman aineeni ryhmässä, koska kaupalliset toimijat pystyvät tuottamaan digitunnit tehokkaammin. (V10)

Mielenkiintoisesti eräs toinen tuntiopettaja taas koki digitalisaatiokehityksen lisäävän mahdollisuuksia omalle erottumiselle, minkä taas voi tulkita tarkoittavan positiivisia mahdollisuuksia työn jatkuvuudelle:

Minulle se tuo paljon mahdollisuuksia, koska suurin osa kansalaisopistojen opettajista on jo tipahtanut kärryiltä, eikä halua tulla mukaan digikehitykseen. Mahdollisuus erottua ammattilaisena alalla, jossa on paljon harrastaja-opettajia. (V8)

5.3 Millaisia kehittämistarpeita tuntiopettajat näkevät vapaan sivistystyön digitalisaatiossa? (Tutkimuskysymys 3)

Analyysin tuloksena aineistosta muodostettiin 5 teemaa, jotka kuvaavat tuntiopettajien näkemyksiä vapaan sivistystyön digitalisaation kehittämistarpeista: 1. tuntiopettajat tarvitsevat toimivia digitaalisia työvälineitä ja toimintatapoja 2. osaamisen kehittämisen tukeen tulee panostaa 3. tarvitaan kohtaamisia, yhteistyön lisäämistä ja yhteisiä toimintatapoja 4. mitään ei tarvitse kehittää.

1. Tuntiopettajat tarvitsevat toimivia digitaalisia työvälineitä ja toimintatapoja

Aineistosta nousi vahvasti esiin toiveet digitaalisten työvälineiden parantamiselle. Luokkiin toivottiin ylipäänsä nykyaikaisia, toimivia ja tarkoituksenmukaisia laitteita sekä pilvipalveluiden, sähköpostitilin ja Moodleen pääsyn avaamista tuntiopettajillekin. Mielenkiintoisesti osa koki, ettei vapaan sivistystyön opettajilla ole useinkaan "mahdollisuuksia digitalisaatioon", koska ei ole siihen liittyviä välineitä ja palveluja. Myös kokouskäytäntöjä ja markkinointia toivottiin siirrettävän vahvemmin verkkoon. Markkinoinnin osalta koettiin tarpeelliseksi, että verkkokoulutukset löytyisivät yhdestä paikasta.

Usein vapaan sivistystyön opettajilla ei ole mahdollisuuksia digitalisaatioon. Pilvipalvelut ym. pitäisi avata myös tälle puolelle. (V1)

Kun vapaa sivistystyö toimii kouluverkon tiloissa ja laitteilla, olisi todella tärkeää, että myös opiston tuntiopettajilla olisi käytössään samat tiedot ja välineet. Kun jokaisella peruskoulun opettajalla ja oppilaalla on laite, joiden kanssa koko kaupungin verkko on tehty toimimaan, ei ole ihan yksinkertaista yrittää saada omia henkilökohtaisia laitteitaan toimimaan saumattomasti siinä verkossa. Opetus tapahtuu iltaisin, jolloin paikalla ei ole ketään auttamassa, kun tulee ongelmia. Tieto esim. verkon salasanan vaihdosta ei tule opiston opettajalle asti. Ja laitteisiin on saatettu tehdä muutoksia yllättäin niin, että kun menee pitämään tuntia, ei suunniteltu opetus onnistukaan. Kukaan ei ole muistanut kertoa opiston opelle, että systeemiä on muutettu. Hukkaan menee joskus tuntien työ ja jostain täytyy hetkessä keksiä varasuunnitelma. (V18)

Työnantajan tulisi antaa tuntiopettajille työvälineet käyttöön.. -- (tällä hetkellä ei anneta edes organisaation sähköpostitiliä)--Työnantajan tulisi antaa tuntiopettajille työvälineet käyttöön sekä kouluttaa niiden käyttöön palkallisella työajalla eikä olettaa, että jokainen kustantaa välineensä itse ja opettelee käytön vapaa-ajallaan, kuten nyt tehdään. (V33)

2. Osaamisen kehittämisen tukeen tulee panostaa

Läpi aineiston tuntiopettajat toivat vahvasti esiin kehittämistarpeina osaamisen kehittämisen tuen. Digiosaamisen kehittämiseen liittyvät kehittämistoiveet vaihtelivat käytännön säännöllisistä harjoitteista riittävään tukeen uusien järjestelmien käyttöönoton jälkeen. Yksi vastaaja kuvasi yksityiskohtaisemmin tarvetta esimerkiksi pilvipalveluiden tehokäyttöön ja videoneuvotteluohjelmiin ja korosti tarvetta opettajien tietoturvaosaamisen kasvattamiselle. Osa nimesi ylipäättään toiveen sille, että haluaisi tuntea enemmän esimerkiksi mobiililaitteisiin liittyviä mahdollisuuksia, koska osa esimerkiksi opiskelijoiden hallitsemista asioista on itselle vieraita. Aineistosta nousi esiin myös toive siitä, että työvälineiden käytön opettelu voisi tehdä palkallisella työajalla. Monet vastaajat olivat sitä mieltä, että osallistuisivat mielellään koulutuksiin ja kehittäisivät muun muassa digitaitojaan paremmiksi, mutta toivoisivat saavansa tehdä sitä työajalla. Kaikissa vastauksissa osaamisen kehittämisen tarpeet eivät liittyneet kuitenkaan itseän, vaan mielenkiintoisesti osa koki nimenomaan muun henkilökunnan tarvitsevan osaamistason nostamista.

--kansalaisopiston johdolta ei saa tukea osaamistason nostamiseen. Se vaatisi rahallista resurssointia (V4)

Aivan käytännön harjoitteita enemmän ja säännöllisesti. (V12)

Pilvipalveluiden tehokäyttö ja videoneuvotteluun tarkoitettujen ohjelmien oppiminen ovat tällä hetkellä tärkeimmät oppimisen kohteet. Lisäksi tietoturvaosaaminen on ikävästi retuperällä suurimmalla osalla. Perusasiat osataan, mutta niistä ei käytännössä pidetä kiinni. (V13)

3. Tarvitaan kohtaamisia, yhteistyön lisäämistä ja yhteisiä toimintatapoja

Aineistosta nousi esiin myös tarpeita ja toiveita yhteistyön lisäämisestä. Teeman alla nostettiin esiin tarve yhteisille toimintatavoille eri opistojen välillä. Näiden tuntiopettajien näkökulmasta esimerkiksi yhteinen digipalvelu/alusta toisi helpotusta työhön, jota tehdään monessa eri opistossa. Aineistossa nousi esiin myös toivetta työyhteisön yhteenkuuluvuudelle ja toisten opettajien kohtaamiselle esimerkiksi yhteisissä koulutuksissa ja kokouksissa. Mielenkiintoisesti aineistossa myös kuvattiin, että kehittämistarpeita on haastavaa tuoda esiin, koska muita opettajia ei käytännössä tavata työn ohessa ollenkaan.

En osaa sanoa, sillä en tiedä muiden opettajien metodeista mitään. En näe muita opettajia, sillä tuntiopettajana minulla ei ole pääsyä esim. opekokouksiin. Työtäni teen monella eri toimipisteellä, joissa ei käy muita opiston opettajia lainkaan. (V9)

--Olisi ihan mahtavaa, jos kaikilla vapaan sivistystyön toimijoilla olisi yhteinen digipalvelu, mikä sitten valittaisiin tällaiselle monen opiston opelle olisi helpottavaa, kun ei tarvitsisi latailla aineistoja milloin minnekin. Välillä olen käyttänyt vaan googlejakoja, jos minulla on ollut sama erikoiskurssi useammassa opistossa ja digialustat ovat olleet kovin erilaisia tai vain yhdessä saatavilla järjestelmällä tavalla. (V10)

Korona pandemian myötä löytyi kipukohtina yhteisien toimivien alustojen puute. Tätä työnantajat ovat jo lähteneet kehittämään. (V20)

4. Ei kehitettävää

Kiinnostavasti vastauksista oli muodostettavissa myös ryhmä vastauksia, jossa ilmeni, ettei ole tarvetta kehittää mitään eri tavalla. Vastauksissa tuotiin esiin, ettei ole välttämätöntä ylipäättäen kehittää mitään tai että vapaassa sivistystyössä kehitys on edennyt tuntiopettajien näkökulmasta hyvin ja tuntiopettajan käytössä on ollut kaikki tarpeellinen. Kehittämiskaskelia vapaassa sivistystyössä kuvattiin rohkeiksi, monipuoliseksi ja ennakkoluulottomiksi.

Minusta vapaassa sivistystyössä on otettu ainakin omalla alueellani varsin hyviä ja rohkeita askelia ennakkoluulottomasti ja toivon niiden jatkuvan myös lähitulevaisuudessa (V16)

Olen ollut mukana niin monipuolisessa kehittämisessä ja saanut kehittyä itse siinä mukana, että en osaa kuvitella, mitä vielä olisi voinut tehdä toisin. Kokonaisstrategia on olennaista, digitalisaatio ei voi olla mitään irrallista. --olen saanut kehittyä ja oppia, toteuttaa omia unelmia ja ideoita ja samalla oppia lisää. Haaste on se, että välillä hirvittää syöksyä johonkin, mitä ei ole ennen tehnyt eikä tiedä, selviytykö siitä kunnialla. Suuri mahdollisuus on se innostus, kannustus ja tuki, jota kesäyliopisto tarjoaa. Sen suojassa uskaltaa lentää kohti aurinkoa eivätkä siivet vielä ole sulaneet. --Vapaan sivistystyön koulutus on uusien ajatusten kehto ja inkubaattori, siellä tarjotaan lentolippuja tulevaisuuteen sekä henkilöstölle että kaikille asiakkaille (V21)

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu vapaan sivistystyön tuntiopettajien näkökulmia työn digitalisoitumisesta. Tutkimuksella haluttiin saada lisää tietoa siitä, miten tuntiopettajat suhtautuvat digitalisaatioon, miten se ilmenee tuntiopettajien työn arjessa, sekä millaisia mahdollisuuksia, haasteita ja kehittämistarpeita työn digitalisoitumiseen liittyy. Aineistona oli vuonna 2020 verkkokyselynä kerätty laadullinen aineisto. Tässä luvussa tuloksia suhteutetaan aiempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen pyrkimyksenä ikään kuin tutkimusta motivoineen arvoituksen ratkaiseminen (vrt. Alasuutari, 2011) ja samalla tulkinnan syventäminen (Juuti & Puusa 2020a). Pohdinnan lisäksi arvioidaan tutkimuksessa tehtyjä ratkaisuja ja esitetään jatkotutkimusehdotuksia tuleville tutkimuksille.

6.1 Tulokset suhteessa aiempiin tutkimuksiin

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkasteltiin tuntiopettajien suhtautumista digitalisaatioon ja vastauksia jäsenettiin innokkuuden, varauksellisuuden ja kriittisyyden käsitteiden kautta. *Digitalisaation hyödyntäminen vapaassa sivistystyössä* –hankkeessa oletus oli, että asenteet voivat olla digitalisaatiokehityksen haasteena ja aiemman tutkimuksen toimenpide-ehtotusten mukaan opetushenkilöstön motivaatiota käyttää tieto- ja viestintäteknologiaa olisi tarpeen lisätä (vrt. Larjanko ym., 2013). Näihin oletuksiin nähden oli kiinnostavaa, että tutkimukseen osallistuneiden tuntiopettajien vastauksissa oli tulkittavissa runsaasti myönteisyyttä ja innokkuutta kehitystä kohtaan. Tämän tutkimuksen löydös onkin siltä osin yhteneväinen muun muassa Tanhua-Piironen ym. (2016) sekä Hietikon ym. (2016) tutkimusten kanssa, joissa havaittiin suomalaisten opettajien suhtautuvan digitalisaatioon suurimmaksi osaksi myönteisesti. Tulos tukee myös Mäkinien ym. (2017) tutkimuksen päätelmiä, joiden mukaan suomalaiset opettajat kokevat opetusteknologian

käytön pääosin innostavana. Osa vastaajista voisikin luonnehtia Mäkinien ym. (2017) tavoin digi-innokkaiksi. On kuitenkin täysin mahdollista, että tutkimukseen on halunnut osallistua suurimmaksi osaksi digi-innokkaita opettajia. Voi myös olla, että aika on muuttanut laajemminkin asenteita, eikä suhtautumiskysymys ole enää niin ajankohtainen kuin esimerkiksi vuosikymmen sitten. Huomioitavaa on, ettei yleistettäviä johtopäätöksiä luonnollisestikaan tämän tutkimuksen perusteella voida tehdä, vaan niiden tekemiseksi asiaa tulisi tutkia kvantitatiivisella otteella ja huomattavasti laajemmalla aineistolla.

Aineistossa ilmennettiin kuitenkin myös varauksellisuutta ja kriittisyyttä kehitystä kohtaan. Varauksellisuutta perusteltiin sillä, ettei teknologian käyttö saisi muodostua itsetarkoitukseksi ja sen rooli ei saisi korostua liikaa. Kriittisyys oli tulkittavissa lähinnä kriittisyytenä koneiden ensisijaisuutta kohtaan ihmisen ja oppimisen yli. Kriittisyys liittyy siihen, ettei teknologian käytön lisääminen olisi pääasiallinen tarkoitus. Vastauksista näkyikin selvästi pyrkimystä teknologian pedagogisesti tarkoituksenmukaiseen käyttöön. Nämä vastaukset ovat yhteneväisiä muun muassa Kyllösen väitöskirjatutkimuksen näkemyksen kanssa, että suomalaiset opettajat haluavat nimenomaan hyödyntää teknologiaa pedagogisesti tarkoituksenmukaisesti, ei ilman oppimisen kannalta perusteltua syytä. Kyllösen tutkimuksessa teknologian käyttöä saatettiin kyseenalaistaa, ellei opettaja nähnyt sen tuovan hyötyä nimenomaan oppimisen näkökulmasta. (Kyllönen, 2020). Voikin olla, että opettajat saattavat asennoitua tästä näkökulmasta varauksellisesti tai kriittisesti ylhäältä päin tulevaan kehittämiseen.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen toisessa osassa tarkasteltiin digitalisaation ilmenemistä työn arjessa, sillä sille on esitetty olevan Suomessa tarvetta (Sutela ym., 2019). Digitalisaation koettiin näkyvän työssä digitaalisten työvälineiden lisääntyneenä käyttönä opetuksessa ja sen ulkopuolisissa työtehtävissä, etätöiden ja yhteydenpidon lisääntymisenä sekä kurssien sisällöissä. Kiinnostavasti aineistosta oli löydettävissä myös joukko vastauksia, joiden kuvauksissa digitalisaatio ei aineistonkeruun vaiheessa näkynyt toistaiseksi mitenkään. Näin ollen kokemukset digitalisaation vaikutuksista työssä vaihtelivat jokseenkin paljon. Osa koki koko työn olevan täysin digitalisoitunutta ja osa ei kokenut muutoksia olevan tai uskonut sellaisia tulevan tulevaisuudessakaan. Harmillisesti vastaavien vapaan sivistystyön tutkimusten puuttuessa tuloksille ei ole löydettävissä vertailukohtaa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että työn

digitalisoitumisen näkökulmasta ainakaan kaikkien vapaan sivistystyön tuntiopettajien työssä digitalisaatio ei siis välttämättä ollut vielä aineiston keruun vaiheessa näkynyt yhtä vahvasti kuin monilla muilla aloilla, joissa se on muuttanut hyvin merkittävästi työprosesseja ja toimintaympäristöä (vrt. Parkatti & Tammelin 2020). Tulos nostaakin esiin edelleen tuntiopettajia heterogeenisenä joukkona ja tutkimuksen perusteella näyttää olevan niin, että kokemukset digitalisaation vaikutuksista poikkeavat huomattavasti tuntiopettajien välillä.

Kuitenkin huomioitavaa on, että osa vastanneista on työskennellyt tuntiopettajana jo vuosikymmeniä ja osalle työvälineisiin ja opetusympäristöihin liittyvä muutos on ollut ajan saatossa huomattava. Aineiston kuvauksissa muutos ei ollut yhtäkkinen ennen COVID19-pandemiaa, vaan sitä on tapahtunut hiljakeseen laitteiden kehittyessä. Suurempi sysäys digitaalitekniologioiden hyödyntämiselle tapahtui pandemian johdosta, kun opetusta ei voitu järjestää enää lähiopetuksena. Pandemian vuoksi osa kuvasi työn muuttuneen muutamassa päivässä täysin digitalisoituneeksi. Ennen sitä “kaikki oli vähän jämähtänyt sinne vuosikymmenten taakse”, kuten eräs vastaaja kuvasi.

Kiinnostavaa oli myös se, ettei esimerkiksi tekoäly noussut esiin tuntiopettajien digitalisaatioon liittyvissä vastauksissa. Se ei siis näkynyt vastanneiden tuntiopettajien työn arjessa ainakaan vielä vuonna 2020. Keskustelu tekoälystä opetuksessa on kuitenkin ollut viime aikoina runsasta ja sen uskotaan muuttavan ja haastavan opetusta ja opiskelua eri oppilaitoksissa (Euroopan komissio, 2022; Tuomi ym., 2018). Tulevaisuudessa onkin kiinnostavaa nähdä, miten tekoäly muuttaa opetusta ja oppimista ja johtaako tekoälyn vahvempi esiintulo opetustyössä esimerkiksi oppimisvaatimusten vähenemiseen työssä, kuten Mauno ym. (2019) pohtivat.

Digitalisaatio luo erilaisia mahdollisuuksia ja haasteita työpaikoilla (Cijan ym., 2019). Toisessa tutkimuskysymyksessä tarkasteltiinkin tuntiopettajien näkökulmia digitalisaation mahdollisuuksista ja haasteista työssä. Vapaan sivistystyön tuntiopettajien kokemat digitalisaation tuomat mahdollisuudet näyttäytyivät osittain suhteellisen tyypillisinä työn tutkimuksen näkökulmasta: digitalisaatio mahdollistaa ajan ja paikan rajattomuuden kautta muun muassa kohtaamisen ja työn tekemisen mistä tahansa (Alasoini, 2015; Tritin-Ulbrich ym., 2021). Tällöin mahdollistuu myös vapaan sivistystyön parempi saavutettavuus. Opetuksen näkökulmasta runsaasti esitetty näkemys oli, että digitalisaatio

mahdollistaa opetuksen rikastumisen monin eri tavoin ja että se on opiskelijoiden oppimisen näkökulmasta hyvä asia. Teknologian käytön nähtiinkin siis tuovan lisäarvoa oppimiseen (ks. Kyllönen, 2020). Positiivisena muutoksena nähtiin myös työtehtävien helpottuminen ja nopeutuminen muun muassa sen vuoksi, ettei tuntiopettajan tarvitse enää kantaa painavia kirja- tai monistepinoja opistosta ja luokasta toiseen. Tätä voidaan pitää tuntiopettajuuteen liittyvänä erityisenä piirteenä. Mielenkiintoisena mahdollisuutena nähtiin myös hyvän digiosaamisen kautta muodostuva oma erottautuminen alalla. Digitalisaation myötä omat vahvat digitaidot saattavatkin nousta suureen arvoon tätä kautta.

Tuntiopettajien vastauksista välittyi myös monenlaisia haasteita digitalisaation mahdollisuuksien hyödyntämisen suhteen. Vastauksista löydettiin 5 pääteemaa, joita olivat (toimivien) digitaalisten työvälineiden puute, opiskelijoiden erilainen osaamisen taso, motivaatio ja laitteet, jatkuva osaamisen kehittämisen ja sen tuen tarve, psyykkisen kuormituksen lisääntyminen ja uhka työn jatkuvuudelle. Myös kehittämistarpeet olivat vahvasti sidoksissa koettuihin haasteisiin, minkä vuoksi niissä esiin nousseita teemoja käsitellään yhdessä haasteiden kanssa.

Digitaalisten työvälineiden osalta nousi vahvasti esiin, ettei luokissa ole tarkoituksenmukaisia tai toimivia laitteita eikä tuntiopettajilla ollut välttämättä pääsyä oleellisiksi kokemiinsa ohjelmistoihin. Oma sähköpostitiliä tai pääsyä esimerkiksi Moodleen ei välttämättä ollut kaikilla tuntiopettajilla käytössä kaikissa oppilaitoksissa. Osa ilmaisi, että ainoana vaihtoehtona laitteen käytön hyödyntämiseen opetuksessa olisi ollut se, että omalla rahalla olisi hankkinut tarvitsemiaan laitteita ja sen vuoksi pitäydytään perinteisissä opetustavoissa. Näin digitaalisten työvälineiden puutetta voi luonnehtia jopa esteeksi. Tuloksessa on viitteitä Kyllösen (2020) ja Mäkinien ym. (2017) havaintoihin, joiden mukaan teknologian saavutettavuuden, käytettävyyden ja toimivuuden ongelmat liittyvät opettajilla laitteiden käyttämättömyyteen. Esitettyjen kehittämistarpeiden perusteella on pääteltävissä, että myös vapaassa sivistystyössä tuntiopettajien näkökulmasta tähän tarvittaisiin lisää panostusta. Tuntiopettajat toivovat vahvasti parannusta laitteiden ja ohjelmistojen osalta. Kiinnostavaa on se, että perusopetuksessa opettajiin on kohdistunut painetta ottaa käyttöön erilaisia digilaitteita (Tanhua-Piironen ym., 2016). Tässä tutkimuksessa asetelma on ollut

pitkälti päinvastainen: vapaan sivistystyön tuntiopettajien lukuisissa vastauksissa opettajilla ei ole ollut välineitä, vaikka he itse olisivat niitä halunneet käyttää.

Mielenkiintoisesti myös opiskelijoiden erilainen osaaminen, toiveet ja välineet toivat haasteen digitaalisten välineiden hyödyntämiselle. Tuntiopettajat kantavat riskin kurssien toteutumisesta ja palkan saamisen kannalta tärkeää on, että omille kursseille halutaan tulla. Tästä näkökulmasta on mielenkiintoista, että aineistosta nousi esiin asiakkaiden erilaiset toiveet digitaalisten välineiden hyödyntämisen suhteen ja niiden välillä tuntiopettaja osaltaan tekee ratkaisujaan digivälineiden käytöstä. Toiset halusivat välineitä hyödyntää ja toiset taas odottavat nimenomaan kasvokkain tapahtuvaa kohtaamista. Näyttää myös siltä, että vaikka tuntiopettaja näkisi erilaisten välineiden käyttämisen oppimista edesauttavana asiana, saattavat asiakkaiden erilaiset toiveet, kyvyt ja laitteet tuoda haasteen välineiden mielekkäälle hyödyntämiselle omassa opetuksessa. Jos digitalisaation mahdollisuuksia pyritään opetuksessa hyödyntämään, voi se tarkoittaa tuntiopettajan työlle myös digitaaliteknologian käytön ohjausta. Sama havainto tehtiin myös Laaksosen (2016) aikuisopettajien tutkimuksessa. Osa tuntiopettajista kantoi laajemminkin huolta erityisesti ikäihmisten syrjäytymisestä yhteiskunnasta, ja osa oli ottanut asiakseen opiskelijoiden digitaalisen osaamisen vahvistamisen ja innostamisen digitaalisten välineiden ennakkoluulottomaan käyttöön. Näin he osaltaan pyrkivät vahvistamaan myös opiskelijoiden digitaitoja tässä ajassa ja ohjaavat opiskelijoita jatkuvasti muuttuvaan toimintaympäristöön (ks. Laaksonen, 2016). Digitaalista osallisuutta voidaan pitää merkittävänä ajankohtaisena haasteena niin yhteiskunnallisesti kuin kasvatustieteellisestikin ja on kiinnostavaa, kuinka vapaan sivistystyön opettajat omalta osaltaan työnsä ohessa pyrkivät myös lisäämään sitä.

Erityisen mielenkiintoinen esiin noussut haaste liittyi siihen, kuinka omat työt eivät välttämättä jatku, kun kaupalliset toimijat pystyvät tarjoamaan opetusta verkossa hyvin edulliseen hintaan. Tällöin tuntiopettajan kurssille ei välttämättä ole enää tulijoita ja hän jää ilman työtä ja palkkaa. Näin digitalisaatio voi olla uhka myös opettajan työn jatkumiselle. Tämän voidaan tulkita pitävän yllä tuntiopettajiin työhön liitettyä epävarmuutta (ks. Lang ym., 2019).

Aineiston perusteella digitaaliteknologiaa hyödynnetään tuntiopettajien työssä hallinnollisissa järjestelmissä, yhteydenpidossa sekä opetuksessa ja on selvää, että niihin liittyvää osaamista siis tarvitaan työssä. Tuntiopettajien

vastauksista näkyikin haasteena myös se, kuinka omassa työssä oleellista on pysyä ajan tasalla tavalla tai toisella. Vaikka digiosaaminen olisikin tällä hetkellä hyvä, on oltava valmis kehittämään osaamistaan jatkuvasti. Osaamisen kehittämisen osalta aineistossa esiintyi kokemuksia tuen puutteellisuudesta ja toivoi enemmän koulutusta ja tukea niin, ettei osaamisen kehittämisen tarvitsisi tapahtua pelkästään omalla vapaa-ajalla. Vaikuttaa vastausten mukaan siltä, että koulutustarpeen ja koulutusmahdollisuuksien välillä on edelleen jonkinlaista ristiriitaa (vrt. Poikela ym., 2009), mikä toki on määräaikaisissa töissä tyypillistä (Laine, 2017). Vastaavanlaisia havaintoja koulutustoiveista on tehty myös esimerkiksi perusopetuksen puolella: Kyllösen (2020) tutkimuksessa haastatellut opettajat pitivät työnantajan tarjoamaa teknologiaa käsittelevää kouluttautumista erittäin tarpeellisena ja toivottavana.

On kiinnostavaa, miten osaamisen kehittämisen haasteet kietoutuivat tuntiopettajien työsuhte-ehtojen haasteisiin: voi olla, että koulutuksiin voisi saada joissakin tilanteissa osallistuakin, mutta se täytyisi tehdä palkallisen työajan sijaan omalla vapaa-ajalla. Osa kuvasi sen jopa olevan syynä teknologisten välineiden vähäiseen hyödyntämiseen opetuksessa. Tämä on mielenkiintoista, sillä jopa 44 % tutkimukseen osallistuneista oli työskennellyt vapaassa sivistystyössä tuntiopettajana yli kymmenen vuotta ja osan kokemus oli, että he ovat tehneet työtä jopa vuosikymmeniä ilman tukea minkään osaamisensa kehittämiseksi. Tuntiopettajien osaamisen kehittämisen haasteista on kirjoitettu jo aiemminkin (mm. Poikela ym., 2009) ja opistojen välillä on ilmennyt eroja suhtautumisessa tuntiopettajien osaamisen kehittämisen mahdollisuuksiin esimerkiksi vertaismentoroinnin keinoin (mm. Simola, 2019). Nyt myös digiosaamisen osalta aineistossa esiintyi kuvauksia, joissa sen koettiin olevan pitkälti oman vapaa-ajan varassa ja sitä kehitettiin omatoimisesti erinäisin keinoin. Tämä voidaan tulkita siten, että osa koki osaamisen kehittämisen vastuun olevan liiaksi itsellä. Huolta työntekijöiden kuormittumisesta jatkuvista osaamisvaatimuksista tilanteessa, jossa yksilön odotetaan aktiivisesti itse huolehtivan osaamisen päivittämisestä omalla ajalla, on nostettukin jo esiin (Väänänen ym., 2020).

Poikela ym. totesivat jo vuonna 2009, että jos esimerkiksi verkkopedagogista osaamista vapaassa sivistystyössä halutaan kohentaa, ei sen kehittämistä voida jättää vain opettajien oman vapaa-ajan varaan (Poikela ym.,

2009). Osaamisen kehittämisellä täydennyskoulutuksissa on myös havaittu yhteys opettajien digivälineiden käytön määrään (Hietikko ym., 2016). Tukea vapaan sivistystyön henkilöstön digiosaamisen kehittämiseksi onkin pyritty tarjoamaan muun muassa *Digitalisaatio vapaassa sivistystyössä* –hankkeen kautta. Tämän tutkimuksen perusteella tarvetta näyttäisi edelleen olevan hankkeen kaltaiselle toiminnalle, joissa erilaisia digitalisaatioon liittyvän osaamisen kehittämisen muotoja kehitetään edelleen. Aineiston perusteella keskeistä olisi saada myös tuntiopettajat toimintaan aiempaa paremmin mukaan. Mielenkiintoista kyllä, tuntiopettajat eivät juuri maininneet vastauksissaan hanketta, eikä osaamisen kehittämisen tuesta hankkeen kautta.

Kehittämistarpeina tuntiopettajat nostivat esiin edellisten lisäksi myös toivetta yhteistyölle ja yhteisille toimintatavoille. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa on todettu, että vapaan sivistystyön opettajien henkilöstökoulutuksen tulisi edesauttaa kollegaverkostojen luomista (Hämäläinen & Kangasniemi, 2013). Myös tämän aineiston tuntiopettajien vastausten perusteella olisi edelleen perusteltua pyrkiä järjestämään sellaisia tilanteita ja esimerkiksi osaamisen kehittämisen tapoja, joissa myös tuntiopettajien kohdalla toisten opettajien tapaaminen mahdollistuisi. Aineistossa vertaisten kanssa oppiminen digiasioissa koettiin myönteisenä, mutta mahdollisuuksia tavata toisia opettajia ei välttämättä juuri ollut. Vertaisten tuen on havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa olevan merkittävä resurssi teknologian käytössä (Kyllönen, 2020). Hyviä kokemuksia ainakin perusopetuksen puolelta on tutoroinnista opettajien digitalisaatioon liittyvän osaamisen tukena (Tanhua- Piironen ym., 2020).

Kokonaisuudessaan tämä tutkimus tuo osaltaan esiin jo aiemmin havaittua haastetta tuntiopettajien erityisestä asemasta, mutta tuo siihen myös lisäväriä. Tuntiopettajat kuvasivat, kuinka tarvittavia laitteita ei ole tai pääsyä opettajien kokouksiin tai koulutuksiin. Osa vastaajista nosti myös esiin sen, ettei työyhteisön tukea juuri ole tai muita tuntiopettajia ei tunneta ollenkaan. Mielenkiintoista onkin, että Urpo Harva kirjoitti jo vuonna 1948, että sivutoimisilla kansansivistäjillä ei ole juuri aikaa tutustua opiston toimintaan, he eivät juuri tapaa muita opettajia ja heidän kohdallaan valmennus on vaikeasti aikaansaataavissa. Hänen mukaansa sivutoimisille opettajille olisi kustannettava kursseja, joissa käsiteltäisiin muun muassa oman aineen opetusmenetelmiä (Harva, 1948). Harvan kirjoitukset näyttäytyvätkin edelleen ajankohtaisina.

6.2 Digitalisaation kokemusten ja vaikutusten moninaisuus

Digitalisaation vaikutukset eivät ole aina selkeitä, vaan ne limittyvät muihin meneillä oleviin muutoksiin (Alasoini, 2015; Alasoini, 2019). Työn digitalisaatioon liittyvät muutokset eivät myöskään ole aina yksiselitteisiä ja ne voidaan kokea eri tavoin riippuen niin toimialasta, työorganisaatiosta ja ammatista (Tuomivaara & Alasoini, 2020) kuin työntekijästäkin (Keyriläinen & Sutela, 2018; Sutela ym., 2019; Okkonen ym., 2019). Myös tämä tutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että digitalisaation vaikutuksia voidaan nähdä niin mahdollisuutena kuin haasteenakin riippuen työntekijästä. Olikin kiinnostavaa, että tutkimuksen tuntiopettajien vastauksissa toistui esimerkiksi digitalisaation myötä jatkuvan oppimisen teema niin vaatimuksena, jota ei aina jaksaisi toteuttaa, kuin toisaalta innostavana mahdollisuutena uuden oppimiseen. Tuntiopettajat voivatkin olla Laihon ja Vähämäen (2021) tutkimuksessa kuvattuun tapaan hieman erilaisissa oppimisen kierteissä. Jatkuvan oppiminen voi toisaalta innostaa ja toisaalta myös tuoda lisää kuormitusta työhön. Tätä on toki tuotu esiin jo aiemminkin (mm. Collin, 2007).

Toinen, erilaisia kokemuksia sisältänyt keskeisesti jatkuvaan oppimiseen liittyvä teema oli osaamisen kehittämisen tuki. Moni tuntiopettaja toi esiin osaamisen kehittämisen tuen olevan kaikkiaan puutteellista ja toivoi enemmän koulutusta ja tukea osaamisensa kehittämiseksi työajalla. Toisaalta eräs vastaaja kuvasi metaforin siitä, kuinka upeaa tukea osaamiselleen on oppilaitoksestaan saanut. Osa ilmaisi myös päässeensä tuntiopettajana kohtaamaan hyvin erilaisia käytäntöjä eri oppilaitoksissa työskennellessään. Joissakin oppilaitoksissa osaamisen kehittämiseksi oli tarjottu moninaisia mahdollisuuksia, mutta toisissa ei. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että tuntiopettajilla on oppilaitoksesta riippuen erilaisia mahdollisuuksia osaamisensa kehittämiseen, kuten myös Simolan (2019) tutkimuksessa ilmeni.

Myös digitalisaation mahdollistama ajan ja paikan rajattomuuden teema nähtiin mahdollisuutena etätyöskentelyyn, opetukseen osallistumiseen mistä tahansa ja muun muassa asiantuntijoiden hyödyntämiseen verkkovälitteisesti opetuksessa. Kuitenkin pieni osa vastaajista mainitsi etätyön teon myös haasteellisena työn ja vapaa-ajan erottamisen suhteen ja pohti tarvetta tehdä tarkempaa rajanvetoa niiden välille. Digitalisaation työn ja vapaa-ajan

hälvemisen haasteita on laajalti tuotu esiin myös aiemmissa tutkimuksissa (Harteis, 2017; Okkonen, 2019). Lisäksi opetuksen ajan ja paikan rajattomuuteen liittyy tuntiopettajien näkökulmasta kiinnostavasti myös uhka omien töiden kaventumisesta. Opetuksen järjestäminen helposti asiakkaille edullisin ympäri vuorokauden tarjolla olevin palveluin voi kaventaa tuntiopettajien töitä. Vaikka ihmistyön tarpeen odotetaan teknologisen voimakkaassakin kehityksessä pysyvän (Kauhanen ym., 2015), on mahdollisuus sille, että digitalisaatio tuo uhkaa työn jatkuvuudelle tällä tavoin. Näin ollen digitalisaation mahdollistama ajan ja paikan rajattomuus voi tuoda tuntiopettajan työhön niin mahdollisuuksia kuin haasteita ja uhkiakin. Toisaalta töiden jatkuvuuden näkökulmasta digitalisaatiokehitys voi myös tuoda mahdollisuuden erottautua positiivisesti omien digitaitojen avulla, kuten eräs tuntiopettaja vastauksissaan kuvasi.

6.3 Tutkimuksen arviointi

Tutkijan on syytä tuoda tutkimuksessaan esiin tulosten kannalta oleellisia tekijöitä, jotka ovat voineet vaikuttaa tuloksiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tässä alaluvussa käsitelläänkin kriittisesti tutkimusprosessiin liittyviä valintoja, jotka ovat mahdollisesti tuloksiin vaikuttaneet. Lisäksi alaluvussa pohditaan tutkimuksen eettisyyttä.

Tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusotteella, mitä voidaan pitää tarkoituksenmukaisena tutkimustehtävään nähden. Esimerkiksi tilastollinen tarkastelu ei olisi tavoittanut tuntiopettajien näkemysten ja kokemusten moninaisuutta. Aineiston keruu toteutettiin laadullisella verkkokyselyllä. Sopiva aineiston keruutapa olisi voinut olla myös esimerkiksi tutkimushaastattelu, jonka etuna olisi ollut se, että vastauksia olisi pystynyt tarkistamaan ja esittämään jatkokysymyksiä. Verkkokyselyn etuna oli kuitenkin se, että se mahdollisti osallistumisen maantieteellisesti mistä vain, enkä itse tutkijana sanoillani, ilmeilläni ja eleilläni ole voinut johdatella vastaamaan tietyllä tavalla (Teddlie & Tashakkori, 2009) tai toisaalta vähentänyt luotettavuutta esimerkiksi syöttö- tai litterointivaiheessa tehdyillä virheillä (Valli & Perkkilä, 2018). Yleinen kyselyihin liittyvä huoli on lyhyet tai pinnalliset vastaukset (mm. Tuomi & Sarajärvi, 2018) ja sitä yritettiin väistää kehottamalla osallistujia muistelemaan, pohtimaan ja kirjoittamaan kokonaisilla lauseilla. Tuntiopettajat vastasivat kysymyksiin pääosin

pyynnön mukaisesti kokonaisilla lauseilla ja niin, että ajatuksesta oli suurimmaksi osaksi mahdollista saada kiinni. Ulkopuolisena tutkijana olikin erittäin kiinnostavaa saada lukea vastaajien metaforia ja jopa yli sivun mittaisia kuvauksia työstään vapaassa sivistystyössä. Kuitenkin kyselylle tyypillisesti myös tämä tutkimus sisälsi jonkin verran myös lyhyitä vastauksia, minkä voidaan olettaa johtuvan osittain kyselylomakkeen suuresta kysymysten määrästä. Onkin todettava, että haastattelu olisi voinut tuottaa joissakin kohdin kirjoitelmia vieläkin rikkaampaa dataa (Braun & Clarke, 2013), syvällisempää ymmärrystä ja mahdollisuuden kohdata tutkittavat humanilla tasolla (Corbin & Strauss, 2008). Olosuhteet huomioon ottaen aineiston keruumenetelmän valintaa voidaan pitää onnistuneena. Verkkokysely mahdollisti myös anonymiteetin vuoksi ehkä rohkeammin kehittämistarpeiden esiin nostamisen.

Aineisto analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla. Tutkimuksen uskottavuutta pyrittiin lisäämään perustamalla analyysin eteneminen aiempiin tutkimuksiin ja metodikirjallisuuteen, toteuttamalla analyysia systemaattisesti aineistoa läpikäyden ja kirjoittamalla analyysivaiheiden kuvaus auki mahdollisimman tarkasti. Analyysissa edettiin lähtökohtaisesti aineistolähtöisesti ja onkin todettava, että hyvin avoimen ja systemaattisen aineiston tarkastelun tuoneen esiin yllättäviäkin näkökohtia, joita ei ollut tullut vastaan aiemmissä tutkimuksissa, mitä voidaan pitää kiinnostavana.

Laadulliselle aineistolle ominaista on sen monitasoisuus, rikkaus ja kompleksisuus (Alasuutari, 2014). Aineistosta voisikin halutessaan korostaa hyvin monenlaisia teemoja ja tuloksia. Tätä voi pitää laadulliselle tutkimukselle ominaisena piirteenä. Kuten Ulla-Maija Salo on todennut: jos tutkijan pitää löytää jokin teema, se löytyy varmasti (Salo, 2015). Onkin huomioitava, että tutkimuksen tekijänä olen löytänyt teemat oman ymmärrykseni avulla ja toisen tutkijan tulkinnat olisivat voineet jokseenkin poiketa omistani (ks. Tuomi & Sarajarvi, 2018). Tätä tuovat myös esiin Eskola & Suoranta (2014) kirjoittaessaan laadullisen aineiston koodauksen lähes loputtomista mahdollisuuksista. Mahdollisimman vakuuttavaa analyysia on pyritty kuitenkin toteuttamaan käyttämällä analyysiin runsaasti aikaa ja pohdintaa ja lopettamaan se vasta kun sen osalta ei enää ollut tarvetta muuttaa mitään. Teemojen osalta on käyty keskustelua aiempien tutkimusten valossa ja tuloksia on pohdittu laajemmankin sosiaaliseen kontekstin näkökulmasta (Braun & Clarke, 2013). Analyysissa on

otettu huomioon erilaiset tarinat ja kompleksisuus, analyysi vastaa tutkimuskysymyksiin ja aineiston merkitys ja kiinnostavat seikat on tuotu esiin (Braun & Clarke, 2013). Tutkimuksen arvioinnissa on kuitenkin otettava huomioon vapaan sivistystyön kentän vieraus itselleni prosessin alussa. Ymmärryksen muodostumista tuntiopettajien työstä olisi auttanut huomattavasti prosessin alussa mahdollisuus tuntiopettajienkin haastatteluihin. Kokonaisuudessaan prosessi avasi itselleni kuitenkin mahdollisuuden tutkia ulkopuolisen silmin kiehtovaa kenttää ja oppia uutta.

Eettisestä näkökulmasta tutkimuksessa on pyritty noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) ohjeita ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista. Tutkimuksessa pyrittiin varmistamaan huolellisesti tutkimukseen osallistuneiden informointi ja yksityisyyden suojaaminen. Kyselylomakkeen alussa kerrottiin, mikä tutkimuksen tarkoitus on ja mihin vastauksia käytetään. Tutkittavilla oli myös mahdollisuus ottaa yhteyttä tutkijaan ja hankkeen yhteyshenkilöön saatetekstin yhteystietojen avulla ja esimerkiksi perua osallistumisensa tutkimukseen. Tutkimuksen tuloksia esitettäessä ja aineistokatkelmien valinnassa pyrittiin huomioimaan se, ettei tuntiopettajan henkilöllisyys voi niiden perusteella paljastua. Kaikkiaan prosessissa on pyritty noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä esimerkiksi kunnioittamalla aiempia tutkimuksia ja tutkijoita asianmukaisin lähdeviittein sekä pyrkimällä muun muassa rehellisyyteen ja avoimuuteen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019).

Tuntiopettajien näkökulman tutkiminen nähtiin hankkeessa oleellisena. Tässä tutkimuksessa ääni haluttiinkin antaa nimenomaan tuntiopettajille, joiden ääni ei tutkimuksissa ole juuri tullut kuulluksi, mutta jotka ovat hyvin merkittävä henkilöstöryhmä vapaassa sivistystyössä ja oleellisessa asemassa vapaan sivistystyön digitalisaatiokehityksessä. Kaikkien oppilaitosmuotojen tuntiopettajien tutkiminen osoittautui kuitenkin haasteelliseksi tehtäväksi. Vaikka tuntiopettajia on kaikissa oppilaitosmuodoissa (Poikela ym., 2009), ei kaikkien oppilaitosten käytännöissä välttämättä tunnusteta tuntiopettajan nimikettä. Vapaassa sivistystyössä työskennellään huomattavan moninaisilla nimikkeillä ja Langin ym. (2019) mielestä olisikin syytä pohtia, miksi näin on. Tämän tutkimuksen osalta on huomioitava myös se, että vastaajat toimivat hyvinkin erilaisissa toimintaympäristöissä, eri opetusaloilla ja eri oppilaitosmuodoissa eri

puolilla Suomea. Yhdistävänä tekijänä on siten vain vapaan sivistystyön tuntiopettajana työskenteleminen. Jatkossa voikin olla syytä pohtia eri oppilaitosmuotojen tuntiopettajien tutkimisen mielekkyyttä samassa tutkimuksessa. Toisaalta tällaista tutkimusta voidaan pitää samaan aikaan arvokkaana sen suhteen, että se tuo keskusteluun juuri tuntiopettajien joukon ja työolojen heterogeenisyyden. Pohdittavaksi jää, olisiko käytäntöjä tai oikeuksia tarvetta jossakin määrin yhtenäistää vapaan sivistystyön tai oppilaitosmuotojen sisällä.

Kuten aiemmin todettiin, myös työn digitalisaation tutkimista voidaan pitää haastavana siksi, että digitalisaatio on ulottunut niin olennaiseksi osaksi työtä, että juuri digitalisaatioon liittyviä muutoksen vaikutuksia voi olla vaikeaa hahmottaa (Keyriläinen & Sutela, 2018; Sutela, Pärnänen & Keyriläinen, 2019). Haastetta lisää se, että digitalisaation vaikutukset kytkeytyvät myös moniin samaan aikaan vaikuttaviin muutoksiin (Alasoini, 2015; Oinas ym., 2023). Lisäksi prosessin aikana tuli selväksi, että digitalisaatioon liittyvä käsitteistö on hyvin monimuotoista ja vakiintumatonta. Erilaisia käsitteitä, kuten tieto- ja viestintäteknologia ja -tekniikka, digitaalitekhnologia ja -tekniikka, teknologia ja tekniikka käytetään kirjallisuudessa toisinaan synonyymeina ja määrittelemättä tarkemmin, mitä niillä tarkoitetaan. Samalla tavalla kirjoitetaan myös digitaaloista, digiosaamisesta, tieto- ja viestintäteknologisesta osaamisesta tarkoittaen välillä samaa ja välillä eri asioita. Käsitteiden vakiintumattomuus ja monitulkintaisuus tuovatkin haasteen asian tutkimiselle ja keskustelulle (Vuorio, 2020). Digitalisaatioon liittyvien käsitteiden moninaisuus ja vakiintumattomuus sekä vapaan sivistystyön laaja kenttä toivat suuren haasteen myös relevanttien aiempien tutkimusten löytämiselle. Jälkikäteen on selvää, että käsitteiden tämänhetkinen epäselvyys ja vakiintumattomuus lisäävät haastetta tutkia ja kirjoittaa ilmiöstä.

On myös huomioitava, että tutkimukseen osallistuneiden tuntiopettajien määrä on hyvin pieni suhteessa vapaan sivistystyön tuntiopettajien määrään koko Suomessa. Tutkimuksen tuloksia ei jo senkään vuoksi voi suoraan yleistää koskemaan kaikkia tuntiopettajia, eikä laadullisessa tutkimuksessa tällaiseen yleistykseen pyritä (mm. Tuomi & Sarajärvi, 2018). Kuten Varto on todennut, laadullisessa tutkimuksessa kohteena on yksittäinen ja ainutkertainen ja se tuleekin ottaa myös juuri sellaisena (Varto, 2005). Esiin nousseet teemat

kuitenkin toistuivat vastauksissa, ja on oletettavaa, että samat teemat esiintyisivät vastauksissa jollakin tasolla myös vapaan sivistystyön tuntiopettajille osoitetuissa uusissa tutkimuksissa. Lisäksi esimerkiksi luokkahuoneiden varustelun puutteiden osalta on oletettavaa, että saman tyyppisiä kokemuksia on myös päätoimisilla vapaan sivistystyön opettajilla. Kuitenkaan muissa työelämän konteksteissa digitalisaation mahdollisuudet, haasteet ja kehittämiskohteet eivät välttämättä näyttäytyä kuitenkaan samalla tavalla.

Tulosten osalta on otettava huomioon oma roolini tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Olen itse esimerkiksi kysymysvalinnoillani ja muotoiluillani luonnollisesti ohjannut vastaajia kirjoittamaan tietyistä asioista, mikä näkyy väistämättä tuloksissa. On myös huomioitava, että tutkimukseen liittyy tulkintaa kolmella tasolla. Ensimmäisellä tasolla, kirjoitelmissa, tutkimuksen osallistujat ovat kuvanneet omaa tulkintaansa ilmiöstä. Toisella tasolla, tässä raportissa, minä tutkijana olen esittänyt oman tulkintani heidän tulkinnoistaan ja kolmannella tasolla raportin lukija tulkitsee minun tulkintojani. Laadullisen tutkimuksen datan analysointi kertoo ikään kuin yhden kertomuksen datasta monien mahdollisuuksien joukosta (Alasuutari, 2011; Braun & Clarke, 2013). Kuitenkaan se ei estä sitä, etteikö tutkimus voisi kertoa jotakin kiinnostavaa myös toimeksiantajalle ja tulevalle kasvatustieteiden tutkimukselle.

Tutkimuksen tuloksissa näkyy luonnollisesti myös aika, jolloin tutkimus on tehty. Tutkimus suunniteltiin ennen COVID19-pandemiaa, mutta tulosten osalta on huomioitava, että aineisto kerättiin hyvin poikkeukselliseen aikaan huhtikuussa 2020, jolloin COVID19-pandemia oli alkanut juuri muuttamaan työnteon tapoja radikaalisti ja monet vapaan sivistystyön oppilaitokset olivat suljettuina. Tutkimus siis suunniteltiin ennen kuin oli tietoa siitä, miten radikaalilla tavalla ja pitkäkestoisesti COVID19-pandemia tulisi vaikuttamaan työhön. Moni on ehkä vastannut tutkimukseen epäselvässä tilanteessa, jossa oppilaitokset ovat juuri laitettu kiinni, eikä tulevista käänteistä ollut tietoa. On luultavaa, että jos kysely olisi ehtinyt kentälle ennen pandemiaa, olisivat myös vastaukset olleet joltakin osin erilaisia. Tutkimusta luettaessa onkin hyvä pitää mielessä sen olevan yksi mahdollinen kertomus keväältä 2020, vapaan sivistystyön kontekstissa.

Edellä arvioiduista haasteista huolimatta katson, että tuloksia voi käyttää hyödyllisenä apuna suunniteltaessa tulevia kehittämishankkeita, jotka koskevat

vapaan sivistystyön digitalisaatiota. Lisäksi tulokset voivat toimia pohjana tuleville vapaan sivistystyön digitalisaatioon liittyville tutkimuksille. Tutkimus tuo näkyväksi tuntiopettajien arvokkaita kokemuksia ja näkemyksiä erityisesti tuntiopettajien haasteista ja huolenaiheista liittyen digitaalisten työvälineiden käyttöön opetuksessa ja osaamisen kehittämisestä. Tutkimuksen voidaankin sanoa tuovan uutta tietoa digitalisaatioon liittyvistä mahdollisista haasteista ja kehittämistarpeista heidän näkökulmastaan. Tutkimus lisää ymmärrystä vapaan sivistystyön tuntiopettajien työstä, jota digitalisaatiokehitys osaltaan muuttaa. Se kytkeytyy myös aikuiskasvatustieteelle ominaisesti oppimisen ja osaamisen kysymyksiin muuttuvassa työelämässä ja herättää pohtimaan muun muassa nykyajan opettajien osaamiseen ja pedagogiseen autonomiaan liittyviä kysymyksiä. Usein kasvatustieteissä digitalisaatioon liittyvä tutkimus keskittyy teknologian hyödyntämiseen opetuksessa ja oppimisessa. Tässä tutkimuksessa näkökulma on ollut opetushetkeä laajempi ja ottaa huomioon työssä tapahtuvia muutoksia myös opetuksen ulkopuolella. Tutkimus tuokin näkyviin myös hyvin sitä, että digitalisaatio liittyy opettajan työhön muutenkin kuin vain opetuksen osalta. Digitalisoituminen voi vaikuttaa myös esimerkiksi yhteydenpidon lisääntymiseen oppilaiden kanssa, fyysisen kuormituksen vähenemiseen ja pelkoon oman työn jatkumisesta, mitkä taas ovat mielenkiintoisia teemoja työn tutkimuksen näkökulmasta.

Tutkimuksella voidaan ajatella olevan myös laajempaa merkitystä. Vapaa sivistystyön opettajiin liittyvä tutkimus on ollut vähäistä verrattuna muihin opettajaryhmiin ja erityisesti tuntiopettajat ovat jääneet usein niin tilastointien kuin muidenkin tutkimusten ulkopuolelle (Poikela ym., 2009; Lang ym., 2019). Tämä tutkimus tuokin osaltaan näkyväksi tuntiopettajien arvokasta työtä aikuiskasvatuksen kentällä. Lisäksi Suomessa on ollut tarve digitalisaatioon liittyvien työn muutosten laadun ja mullistavuuden tutkimukselle moninaisin tavoin (Alasoini, 2019; Parkatti & Tammelin, 2020). Tutkimus voikin hyödyttää laajemminkin tulevia digitalisaatiota työntekijän näkökulmasta tarkastelevia tutkimuksia myös muilla aloilla. Tutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että digitalisaation vaikutukset ja siihen liittyvät kokemukset voivat olla hyvin moninaisia ja keskenään ristiriitaisiakin myös samaan henkilöstöryhmään kuuluvilla. Tutkimuksen perusteella muodostunut käsitykseni on, että ilmiöön liittyy monenlaisia kokemuksia, näkemyksiä, suhtautumistapoja ja toiveita. Kuten

Trittin-Ulbich ym. (2021) ovat todenneet, digitalisaatiolla on kauaskantoisia vaikutuksia niin yksilöiden, organisaatioiden kuin yhteiskuntienkin tasolla, eikä vaikutukset useinkaan ole pelkästään positiivisia tai negatiivisia millään näistä tasoista. Digitalisaatiota ei olekaan hedelmällistä ymmärtää jatkossakaan pelkästään positiivisessa tai negatiivisessa valossa.

Vapaan sivistystyön tuntiopettajien digitalisaatioon liittyviä kokemuksia ja näkemyksiä ei ollut tällä tavoin aiemmin tutkittu. Työn digitalisoituessa tuntiopettajan työhön voi tulla helpotusta, havainnollisuutta ja uudenlaisia työnteon mahdollisuuksia, mutta myös lisää vaateita omalle osaamiselle. Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että suhtautuminen digitalisaatioon voi olla hyvinkin myönteinen ja kiinnostus digitaalisten työvälineiden käyttöön voi olla suurtakin, mutta käytännön opetustyössä digitaalisten työvälineiden käyttöön liittyy monenlaisia haasteita, jotka tulisi ratkaista, jotta digitaalisia työvälineitä voisi käyttää työssä mielekkäästi ja tarkoituksenmukaisesti. Tästä näkökulmasta olisi syytä varmistaa, että tuntiopettajilla olisi mahdollisuus nykyaikaisten laitteiden, työssä tarvittavien järjestelmien ja sähköpostitilin käyttöön. Tämä tutkimus sekä vahvistaa aiempaa käsitystä, että tuo uutta ymmärrystä myös vapaan sivistystyön tuntiopettajien osaamisen kehittämisen haasteista- nyt digitalisaation näkökulmasta. Tuntiopettajilla voi olla vahvaakin kiinnostusta hyödyntää opetuksessaan digitaalisia työvälineitä, mutta sitä ei välttämättä tehdä myöskään siitä syystä, että niiden käyttö pitäisi opetella omalla vapaa-ajalla. Tulos korostaa siis edelleen tarvetta myös digitalisaatioon liittyvän osaamisen lisäämiseen ja tukeen. Parhaassa tapauksessa osaamisen kehittämisen tavat olisivat sellaisia, jossa voisi mahdollistua myös toisten opettajien kohtaaminen. Ensisijaista kuitenkin tuntiopettajien näkökulmasta on se, että he voivat itse vaikuttaa, millaisilla välineillä työtä tekevät ja millaisia välineitä työssä hyödyntävät.

Kokonaisuudessaan tutkimus lisää ymmärrystä digitalisaation vaikutuksista vapaan sivistystyön tuntiopettajien työssä ja valaisee muun muassa syitä sille, miksi tuntiopettajat eivät aina hyödynnä opetuksessaan digitaalisia työvälineitä tai osallistu digiosaamista kehittävään toimintaan. Koska tuntiopettajat ovat merkittävä joukko vapaan sivistystyön opetushenkilöstöstä, näkisin hyödyllisenä heidän näkemystensä ja kokemustensa huomioonottamisen kehittämistyössä. Jos vapaassa sivistystyön opetuksessa halutaan tulevaisuudessa hyödyntää

vahvemmin digitalisaation tarjoamia mahdollisuuksia, on tässä tutkimuksessa esiin nousseet opettajien kokemat haasteet ja kehittämissuhteet tärkeää ottaa huomioon.

6.4 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimus nosti esiin myös jatkotutkimusehdotuksia. Tutkimusprosessin aikana tutkimuskysymyksiä oli rajattava ja aineisto olisi mahdollistanut myös kasvatustieteellisesti kiinnostavasti esimerkiksi digitalisaatioon liittyvän työssä oppimisen tarkastelua. Kiinnostava mahdollisuus olisi aineiston pohjalta ollut myös tuntiopettajien osalta laajempi työn muutosten ja tulevaisuuden skenaarioiden tarkastelu.

COVID19-pandemia korosti vapaassa sivistystyössä toimivien opettajien digitalisaatioon liittyvää osaamisen merkitystä, sillä lähiopetusta ei pystytty normaaliin tapaan järjestämään. Pandemian aiheuttamien muutosten vuoksi digitaaliseen teknologiaan liittyvä osaaminen osoittautui monilla työpaikoilla entistäkin oleellisemmaksi. Työnteko ja palkansaanti keskeytyi ainakin osalla epävarmuutta kantavista tuntiopettajista ja osalla etätyöhön siirtyminen nopealla aikataululla vaati mahdollisesti paljon lisätyötä omalla ajalla. Kasvatustieteellisestä näkökulmasta olisikin kiinnostavaa kuulla, millaisia erilaisia vaikutuksia pandemialla oli tuntiopettajien työhön, minkälaisia digitalisaatioon liittyvät näkemykset ovat nyt pandemian jälkeen ja näkykö esimerkiksi tekoälyn tuomat mahdollisuudet ja haasteet jo tuntiopettajien vastauksissa. Tässä tutkimuksessa tuntiopettajat eivät nostaneet esiin tekoälyä, minkä vuoksi sen osuus tässä tutkimuksessa jäi pieneksi. Tekoälyn mahdollisuuksia ja haasteita ei esimerkiksi vapaassa sivistystyössä ole toistaiseksi juuri tarkasteltu, mutta sen roolin kasvaessa laajalti yhteiskunnassa on syytä toivoa tekoälyä tarkastelevien tutkimusten määrän kasvavan myös kasvatuksen ja koulutuksen alueella. Vuorion (2020) selvityksen mukaan digitaalisen oppimisen tutkijat uskovatkin tekoälyyn liittyvän tutkimuksen lisääntyvän tulevaisuudessa.

Tutkimus herätti myös tuntiopettajien kirjoitelmien pohjalta ajatuksia digitaalisesta osallisuudesta ja digitaalisista kuiluista, jotka ovat ajankohtaisia teemoja yhteiskunnallisesti. Koska digitalisaatio vaikuttaa osallisuuteen ja

aktiiviseen kansalaisuuteen merkittävästi, olisikin mielenkiintoista tarkastella sitä vapaassa sivistystyössä tehtävän työn näkökulmasta. Osa tuntiopettajista kuvasikin, kuinka kantaa huolta erityisesti ikääntyneiden mahdollisuuksista osallistua digitalisoituneeseen yhteiskuntaan ja oman opetustyön ohella koki tehtäväkseen innostuttaa ja opettaa laitteiden käyttöä.

Lisäksi tutkimuksen perusteella tuntiopettajilla näyttää olevan myös paljon sanottavaa vapaan sivistystyön ja oman aseman kehittämisestä. Huomioitavaa on, ettei kyselyssä kysytty missään kohtaa suoraan tuntiopettajuudesta tai sen haasteista, mutta tuntiopettajana eri opistoissa toimisen haasteet nousivat esiin monissa vastauksissa. Tulevaisuudessa olisikin erittäin kiinnostavaa toteuttaa tuntiopettajien haastattelututkimus, jolloin olisi mahdollisuus luoda vieläkin syvempää ymmärrystä tuntiopettajien työstä ja esimerkiksi ammatillisista identiteeteistä.

LÄHTEET

- Abbott, C. (2007). *E-inclusion: Learning Difficulties and Digital Technologies*. Futurelab.
- Ahola, S., Eskelinen, J., Heikkilä-Tammi, K., Kuula, M., Larjovuori, R-L., & Nuutinen, S. (2018). Digisti työn imuun? Tutkimus työhyvinvoinnin ja tuottavuuden yhteydestä finanssialan palveluyrityksessä. Aalto-yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-8262-2>
- Alasoini, T. (2015). Digitalisaatio muuttaa työtä – millaista työelämää uudistavaa innovaatiopolitiikkaa tarvitaan? *Työpoliittinen Aikakauskirja*, 58(2), 26–37.
- Alasoini, T. (2019). Digitalisaatiolla työn uudelleenajatteluun: Millaista tutkimusta ja kehittämistä tarvitaan? Työterveyslaitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:9789522618429>
- Alasuutari, P. (2014). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino.
- Andersson, C., Haavisto, I., Kangasniemi, M., Kauhanen, A., Tikka, T. Tähtinen, L. & Törmänen, A. (2016). *Robotit töihin: Koneet tulivat - mitä tapahtuu työpaikoilla?* Taloustieto Oy.
- Anttila, J., Eranti, V., Jousilahti, J., Koponen, J., Koskinen, M., Leppänen, J., Neuvonen, A., Dufva, M., Halonen, M., Myllyoja, J., Pulkka, V-V., Annala, M., Hiilamo, H., Honkatukia, J., Järvensivu, A., Kari, M., Kuosmanen, J., Malho, M., & Malkamäki, M. (2018). Pitkän aikavälin politiikalla läpi murroksen – tahtotiloja työn tulevaisuudesta. Valtioneuvosto.
- Auerbach, C. F & Silverstein, L. B. (2003). *Qualitative data. An Introduction to Coding and Analysis*. New York University Press.
- Braun, V. & Clarke, V. (2013). *Successful Qualitative Research. A Practical Guide for Beginners*. SAGE.
- Brynjolfsson, E. & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress and Prosperity in a Time of a Brilliant Technologies*. W.W Norton & Company.

- Cijan, A., Jenič, L., Lamovšek & Stemberger, J. (2019). How Digitalization Changes the Workplace. *Dynamic Relationships Management Journal*, 8(1), 3-12.
- Collin, K. (2007). Työssä oppiminen. Teoksessa K. Collin & S. Paloniemi (toim.), *Aikuiskasvatus tieteenä ja toimintakenttinä* (s.123–154). PS-kustannus.
- Corbin, J. M., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage.
- Elo, S., Kajula, O., Tohmola, A. & Kääriäinen, M. (2022). Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede* 34(4), 215–225.
- Ek, T. (2022). Eettisestä osaamisesta yhteiskunnalliseen ymmärrykseen. Varhaiskasvatuksen arjen hiljainen tieto ja hiljaisen tiedon siirtäminen. [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9014-5>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- European Agency for Safety and Health at Work. (2023). Digitalisation of work. Haettu 29.11.2023 osoitteesta <https://osha.europa.eu/en/themes/digitalisation-work>
- Euroopan komissio. (2022). *Tekoälyn ja datan käyttö opetuksessa ja oppimisessa – eettiset ohjeet opettajille*. Euroopan unionin julkaisu- ja tiedustelu- ja viestintävirasto. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/560>
- Frolova, E.V., Rogach, O.V & Ryabova, T.M. (2020). Digitalization of Education in Modern Scientific Discourse: New Trends and Risks Analysis. *European Journal of Contemporary Education*, 9(2), 331-336. <https://doi.org/10.13187/ejced.2020.2.313>
- Glover, I., Hepplestone, S., Parkin, H. J., Rodger, H., & Irwin, B. (2016). Pedagogy first: Realising technology enhanced learning by focusing on teaching practice. *British journal of educational technology*, 47(5), 993–1002. <https://doi.org/10.1111/bjet.12425>
- Graneheim, U. H., Lindgren, B., & Lundman, B. (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse education today*, 56, 29-34. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002>

- Hankesuunnitelma. (2018). *Digitalisaation hyödyntäminen vapaassa sivistystyössä* -kehittämishankkeen hankesuunnitelma. Vapaa sivistystyö ry. Julkaisematon.
- Harju, A. Pätäri, J., Saviniemi, S. & Teräsahde, S. (2019). Vapaan sivistystyön oppilaitosmuodot ja ohjaus. Teoksessa J. Pätäri, S. Teräsahde, A. Harju, J. Manninen & A. Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä* (s. 31–83). Vapaa sivistystyö ry.
- Harteis, C. (2017). *The Impact of Digitalization in the Workplace: An Educational View*. Springer International Publishing.
<https://doi.org/10.1007/978-3-319-63257-5>
- Harteis, C., Goller, M. & Caruso, C. (2020). Conceptual Change in the Face of Digitalization: Challenges for Workplaces and Workplace Learning. *Frontiers in Education*, 5, 1-10. <https://doi.org/10.3389/educ.2020.00001>
- Harva, U. (1948). *Kansansivistäjä*. Otava.
- Hauge, T. E. (2014). Uptake and use of technology: Bridging design for teaching and learning. *Technology, pedagogy and education*, 23(3), 311-323. <https://doi.org/10.1080/1475939X.2014.942750>
- Heikkinen, A. (2019). Vapaan sivistystyön aatteet ja ideologiat. Teoksessa J. Pätäri, S. Teräsahde, A. Harju, J. Manninen & A. Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä* (s. 85–139). Vapaa sivistystyö ry.
- Heikkinen, A. & Teräsahde, S. (2011). Aikuiskasvatus on tutkimisen ja asiantuntemuksen arvoinen. Aikuiskasvatuksen tutkimusyhteistyön rakenteelliset innovaatiot (AITURI)- hankkeen loppuraportti. Tampereen yliopisto.
- Hietikko, P., Ilves, V. & Salo, J. (2016). Askelmerkit digiloikkaan. OAJ.
- Huttula, T. (2018). Työn muuttuessa oppimisesta tulee työtä. Teoksessa A. Suoranta & S. Leinikki (toim.), *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta. Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?* (s.62–73). Vastapaino.
- Hämäläinen, K. & Kangasniemi, J. (2013). Systemaattista suunnitelmallisuutta. Opetustoimen henkilöstökoulutuksen tila, haasteet ja kehittämistarpeet. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-227-2>

- Hämäläinen, K., Hämäläinen, K. & Kangasniemi, J. (2015). Osaamisen kehittämisen poluille. Valtion rahoittaman opetustoimen henkilöstökoulutuksen haasteet ja tulevaisuus. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-343-9>
- Ilmarinen, V. & Koskela, K. (2015). *Digitalisaatio: yritysjohton käsikirja*. Talentum.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020a). Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 9–20). Gaudeamus.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020b). Tieteenfilosofia ja laadullisen tutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.21–24). Gaudeamus.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020c). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.57–60). Gaudeamus.
- Kalliala, E. (2014). Verkko-opetus TAOsta MOOCeihin - miten digitaalisuus vaikuttaa opetusmenetelmiin? *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 16(4), 68–76.
- Kangasoja, M. (2017). Osaava-ohjelman hyviä käytänteitä. Opetustoimen henkilöstön osaamisen kehittämisen toimintamalleista ja niiden mahdollisuuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-523-5>
- Kansanopistot. (2021). Haettu 8.8.2021 osoitteesta <https://www.kansanopistot.fi/>
- Kauhanen, A., Maliranta, M., Rouvinen, P. & Vihriälä, V. (2015). *Työn murros. Riittääkö dynamiikka?* Taloustieto Oy.
- Kekäle, J. & Puusa, A. (2020). Tiedesodat. Realistinen ja konstruktivistinen maailmankäsitys. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 41–56). Gaudeamus.
- Kestinen, K. & Majuri, M. (2012). Tuntiopettajien asema ja sitoutuminen. Teoksessa S. Keskinen, P. Salo & L. Saloheimo. *Vapaus ja vastuu. Vapaan sivistystyön kehittämisen edellytykset* (s. 191–219). Kansanvalistusseura.
- Kesäyliopistot. (2021). Haettu 8.8.2021 osoitteesta <https://kesayliopistot.fi/>

- Keyriläinen, M. & Sutela, H. (2018). Suomalaisten palkansaajien kokemuksia työn digitalisaatiosta. *Työelämän tutkimus* 16(4), 275–288.
- Kinnunen, P. & Tervo, T. (2012). Sosiaalinen media järjestöllisenä oppimisympäristönä. Teoksessa S. Keskinen, P. Salo & L. Saloheimo, *Vapaus ja vastuu. Vapaan sivistystyön kehittämisen edellytykset* (s. 293–317).
- Koistinen-Jokiniemi, P., Koskiniemi, T., Lehtinen, I., Lindroos, V., Martikainen, J., Montonen, S., Savela, O. & Tuomaala, E. (2017). Digitalisaatio ja BKT- Miten digitalisaatio näkyy taloustilastoissa. Tilastokeskus.
- Koramo, M., Brauer, S. & Jauhola, L. (2018). Digitalisaatio ammatillisessa koulutuksessa. Opetushallitus.
- Koski, L. (2020). Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.157–172). Gaudeamus.
- Kovalainen, A., Poutanen, S. & von Bonsdorff, M. (2018). Digitalisaatio ja alustatyö- iskusanoista monitasoisten ilmiöiden tutkimukseen. *Työelämän tutkimus* 16(4), 233–235.
- Kumpulainen, K. & Mikkola, A. (2015). Oppiminen ja koulutus digitaalisella aikakaudella. Teoksessa M. Kuuskorpi (toim.), *Digitaalinen oppiminen ja oppimisympäristöt* (s. 9–45). Opetushallitus.
- Kunta-alan opetushenkilöstö virka- ja työehtosopimus OVTES 2020-2021. (2021). Haettu 8.8.2021 osoitteesta <https://www.kt.fi/sopimukset/ovtes/2020-2021>
- Kyllönen, M. (2020). Teknologian pedagoginen käyttö ja hyväksyminen: opettajien digipedagoginen osaaminen. [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. JYX Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8057-3>
- Laaksonen, I. (2016). Avaimia huomiseen? Aikuisopettajien käsityksiä ilmiöstä opettajuus ja teknologia. [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo Tampereen yliopiston julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0230-6>
- Laiho, M. & Vähämäki, M. (2021). Miksi en opi riittävän nopeasti? Myönteiset ja kielteiset oppimisspiraalit ja työpaikan oppimisen tilat digitalisoituvassa toimistotyössä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 23 (3), 28–51.

Laki vapaasta sivistystyöstä, 632 (1998).

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632>

Lang, T., Leinikki, S. & Majoinen, P. (2019). Henkilöstö ja johtaminen vapaassa sivistystyössä. Teoksessa J. Pätäri, S. Teräsahde, A. Harju, J. Manninen & A. Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä* (s. 177–193). Vapaa sivistystyö ry.

Larjanko, J., Nuottanen, J., Pantsar, T., Sairanen, H., Vuorinen, M. & Viteli, J. (2013). Tieto- ja viestintäteknikka vapaassa sivistystyössä 2013. Digitaalinen vapaa sivistystyö-kyselyn raportti.

Leppisaari, I. (2020). Digimentorointi osana työelämäläheistä jatkuvan oppimisen ekosysteemiä. *Aikuiskasvatus* 40(1), 22–35.

<https://doi.org/10.33336/aik.91045>

Manninen, J., Karttunen, A., Meriläinen, M., Jeltsu, A. & Vartiainen, A-K. (2019). Hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa- kansalaisopiston hyödyt osallistujille, kaupungille ja alueelle. KAKS-Kunnallisalan kehittämissäätiö.

Manninen, J., Teräsahde, S., Pätäri, J. (2019). Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa J. Pätäri, S. Teräsahde, A. Harju, J. Manninen & A. Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä* (s. 236–273). Vapaa sivistystyö ry.

Marquard, M. & S.H. Sørensen. (2011). Pohjoismainen aikuisopettaja. Kartoitus pohjoismaisten aikuisopettajien pätevyysvaatimuksista ja aikuispedagogiikan alan koulutusmahdollisuuksista. Nationalt Center for Competenceudvikling (NCK).

Mauno, S., Minkkinen, J. & Auvinen, E. (2019). Nakertaako työn intensiivisyyden lisääntyminen työssä suoriutumista ja työn merkityksellisyyttä? – Vertaileva tutkimus eri ammattialoilla. *Hallinnon Tutkimus* 38 (4), 271–288. <https://doi.org/10.37450/ht.98052>

Mertala, P. (2019). (Vasta)kertomuksia koulutuksen digitalisaatiosta. *Kasvatus & Aika (Verkkolehti)*, 13(3), 26–45. <https://doi.org/10.33350/ka.76593>

- Mikkilä-Erdmann, M. (2017). Digitaalisen oppimateriaalin mahdollisuudet. Teoksessa H. Savolainen, R. Viikko & L. Vähäkylä. *Oppimisen tulevaisuus* (s.17–26). Gaudeamus.
- Mutka, U., Laitinen-Väänänen, S., Maunonen-Eskelinen, I. & Laakso, H. (2015). ”Se ei ole tietotekniikan opetusta koulussa, vaan se on tietotekniikan hyödyntämistä elämässä. Verkko-oppimisen strateginen johtaminen ja kehittäminen 2015. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Mäkinen, J-P., Ahola, S., Syvänen, A., Heikkilä-Tammi, K. & Viteli, J. (2017). Digitalisoituvaa koulua -hyvinvoivat opettajat? Miten edistää digitalisoitumista ja työhyvinvointia. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0542-0>
- OAJ. (2019). Toimivaa digitalisaatiota! OAJ:n kysely digityövälineistä perusopetuksen ja lukion opettajien sekä rehtoreiden työssä. https://www.oaj.fi/globalassets/julkaisut/2019/toimivaa-digitalisaatiota_3_2019.pdf
- Oinas, S., Vainikainen, M.-P., Asikainen, M., Gustavson, N., Halinen, J., Hienonen, N., Kiili, C., Kilpi, N., Koivuhovi, S., Kortesoja, L., Kupiainen, R., Lintuvuori, M., Mergianian, C., Merikanto, I., Mäkihonko, M., Nazeri, F., Nyman, L., Polso, K.-M., Schöning, O., Hotulainen, R. (2023). Digitalisaation vaikutus oppimistilanteisiin, oppimiseen ja oppimistuloksiin yläkouluissa: Kansallisen tutkimushankkeen ensituloksia suosituksineen. Tampereen yliopisto
- Okkonen, J., Vuori, V. & Palvalin, M. (2019). Digitalization Changing Work: Employees' View on the Benefits and Hindrances. Teoksessa A. Rocha, C. Ferrás & M. Paredes (toim.), *Information Technology and Systems: Proceedings of ICITS 2019* (s.165-176). Springer.
- Opetushallitus. (2018). Digiaikakauden taidot- ohjelma käynnistyy 80 toimijan voimin. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2018/digiaikakauden-taidot-ohjelma-kaynnistyy-80-toimijan-voimin>
- Opetushallitus. (2020a). 14.5.2020 alkaen: Vapaan sivistystyön koulutuksen toteuttaminen. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vapaan-sivistystyon-koulutuksen-toteuttaminen-1452020-alkaen>.

- Opetushallitus. (2020b). Digitutor-malli hyödyntää opiskelijoiden digiosaamisen. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2020/digitutor-malli-hyodyntaa-opiskelijoiden-digiosaamisen>
- Opetushallitus. (2020c). Opettajat ja rehtorit Suomessa 2019. Vapaa sivistystyö. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/opettajat_ja_rehtorit_suomessa_2019_vapaa_sivistystyo.pdf
- Opetushallitus. (2021). Vapaan sivistystyön oppilaitokset. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vapaan-sivistystyon-oppilaitokset#fa852dc7>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2014). Osaamisella ja luovuudella hyvinvointia. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus 2014. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-308-8>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2019). Vapaan sivistystyön kautta hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen. Osaamisen tunnistamista ja tunnustamista valmistelevan työryhmän muistio. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-695-9>
- Opintokeskukset. (2021). Haettu 6.5.2021 osoitteesta <https://www.opintokeskukset.fi/>
- Pantzar, E. 2007. Aikuiskasvatuksen toimintakentät. Teoksessa K. Collin & S. Paloniemi (toim.) *Aikuiskasvatus tieteenä ja toimintakenttänä* (s.17–54). PS-kustannus.
- Parkatti, A. & Tammelin, M. (2020). Digitalisoitunut työ- Systemaattinen kirjallisuuskatsaus finanssialan työn digitalisoitumisesta. *Työelämän tutkimus* 18(2), 154–178. <https://doi.org/10.37455/tt.94888>
- Parviainen, J. (2015). Teknologisoituva koulu oppimisen elämyspuistona: valtion opetusteknologiasta strategian jalkauttaminen kouluihin 2010-luvulla. *Kulttuurintutkimus* 32(2), 3–14.
- Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J. & Teppola, S. (2017a). Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 5(1), 62-77. <https://doi.org/10.12821/ijispm050104>
- Parviainen, P., Federley, M., Grenman, J. & Seisto, A. (2017b). Osaaminen ja työllisyys digimurroksessa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-357-6>

- Passer, M. W. (2021). *Research Methods. Concepts and Connections*. Worth Publishers.
- Patton, M.Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods. Integrating Theory and Practice*. SAGE.
- Paul, S. & Lal, K. (2018). Adoption of Digital Technologies In Tertiary Education: Evidence From India. *Journal of Educational Technology Systems*, 47(1), 128–147. <https://doi.org/10.1177/0047239518768513>
- Pettersson, F. (2021). Understanding Digitalization and Educational Change in School by Means of Activity Theory and the Levels of Learning Concept. *Education and Information Technologies*, 26(1), 187–204. <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10239-8>
- Poikela, E., Granö, M., Keurulainen, H., Kuusipalo, P., Silvennoinen, P., Jokinen, J., Knubb-Manninen, G. & Silvennoinen, H. (2009). Vapaan sivistystyön opetushenkilöstön kelpoisuus, osaaminen ja työolot. Koulutuksen arviointineuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3787-4>
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.145–156). Gaudeamus.
- Puusa, A. & Julkunen. (2020). Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.189–202). Gaudeamus.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020a). Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s.75–85). Gaudeamus.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020b). Laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 25–40). Gaudeamus.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020c). Organisaatiokulttuurinäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleistymisestä. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 61–74). Gaudeamus.
- Pätäri, J. Teräsahde, S., Harju, A., Manninen, J. & Heikkinen, A. (2019). Ajankohtaisia näkökulmia vapaan sivistystyön rooliin, asemaan ja merkitykseen. Teoksessa J. Pätäri, S. Teräsahde, A. Harju, J. Manninen &

- A. Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä* (s.18–29). Vapaa sivistystyö ry.
- Ruohonen, M., Mäkipää, M. & Ingalsuo, T. (2017). Ketterä digitalisaatio: Strateginen ketteryys verkostoissa ja ICT:n älykäs hyväksikäyttö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0455-3>
- Salo, U-M. (2015). Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa S. Aaltonen, R. Högbäck (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa* (s.166–190). Tampere University Press.
- Saloheimo, L., Fields, M., Saviniemi, S. & Manninen, J. (2019) Vapaan sivistystyön opetustarjonta ja osallistujat. Teoksessa J. Pätäri, S. Teräsahde, A. Harju, J. Manninen & A. Heikkinen (toim.), *Vapaa sivistystyö eilen, tänään ja huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä* (s. 140–175). Vapaa sivistystyö ry.
- Sarja, J. (2017). Selvitys vapaan sivistystyön digitalisaatiosta. Vapaa sivistystyö ry.
- Savolainen, H., Vilkkö, R. & Vähäkylä, L. (2017). Johdanto. Teoksessa H. Savolainen, R. Vilkkö & L. Vähäkylä (toim.), *Oppimisen tulevaisuus* (s. 7–14). Gaudeamus.
- Schmidt, J.T. & Tang, M. (2020). Digitalization in Education: Challenges, Trends and Transformative Potential. Teoksessa M. Harwardt, P.F.-J. Niemann, A. M. Schmutte & A. Steuernagel (toim.), *Führen und Managen in der digitalen Transformation. Trends, Best Practices und Herausforderungen* (s. 287–312). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-658-28670-5_16
- Selander, K. & Alasoini, T. (2022). Digitalisaation hyödyntäminen ja vaikutukset työnantajien ja työntekijöiden kokemana: MEADOW-kyselyn tuloksia. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-391-059-1>
- Selwyn, N. (2019). *Should Robots Replace Teachers? AI and the future of Education*. Polity Press.
- Simola, E. (2019). Vertaisryhmämentorointi vapaassa sivistystyössä. Tutkimus Verme2-hankkeen pilotista. [Pro gradu- tutkielma, Tampereen yliopisto].

- Trepo Tampereen yliopiston julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201904081483>
- Sinisalo, M. (2014). Lähikuvassa kansalaisopiston tuntiopettaja. [Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo Tampereen yliopiston julkaisuarkisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406191826>
- Strekalova, N.B. (2019). Risks of Implementation of Digital Technologies into Education. *Vestnik of Samara University. History, Pedagogics, Philology* 25(2), 84–88. <https://doi.org/10.18287/2542-0445-2019-25-2-84-88>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Työolot. (2019). Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tyoolot/2018/tyoolot_2018_2019-12-11_tie_001_fi.html
- Sutela, H., Pärnänen, A. & Keyriläinen, M. (2019). Digiajan työelämä- Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Tilastokeskus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-244-634-3>
- Tanhua-Piironen, E., Viteli, J., Syvänen, A., Vuorio, J. Hintikka, K.A., Sairanen, H. (2016). Perusopetuksen oppimisympäristöjen digitalisaation nykytilanne ja opettajien valmiudet hyödyntää digitaalisia oppimisympäristöjä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-252-4>
- Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of Mixed Methods Research. Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. SAGE.
- Tervasmäki, T. & Tomperi, T. (2018). Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa. Trepo. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201902111224>
- Teräs, M. (2020). Koulutuksen digitalisaation potentiaali- tarve kriittiselle soveltavalle tutkimukselle. Tampereen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020120899922>
- Tilson, D., Lyytinen, K. & Sorensen, C. (2010). Digital Infrastructures: The Missing IS Research Agenda. *Information Systems Research* 21(4), 748–759.
- Toerien, M. & Wilkinson, S. (2004). Exploring the depilation norm: a qualitative questionnaire study of women’s body hair removal. *Qualitative Research in Psychology*1(1), 69–92. <https://doi.org/10.1191/1478088704qp006oa>

- Trittin-Ulbrich, H., Scherer, A. G., Munro, I., & Whelan, G. (2021). Exploring the dark and unexpected sides of digitalization: Toward a critical agenda. *Organization (London, England)*, 28(1), 8-25.
<https://doi.org/10.1177/1350508420968184>
- Tuomi, I., Punie, Y., Vuorikari, R. (2018). The impact of Artificial Intelligence on learning, teaching, and education. Publications Office.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Tuomivaara, S. & Alasoini, T. (2020). Digitaaliset kuilut ja digivälineiden erilaiset käyttäjät Suomen työelämässä. Työterveyslaitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:9789522619488>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019.
https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Valli, R. (2018). Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa R.Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (s. 92–116). PS-kustannus.
- Valli, R. & Perkkilä, P. (2018). Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa R.Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (s.117–128). PS-kustannus.
- Valtiokonttori. (2015). Valmiina digikiriin. Valtiokonttorin selvitys. Digitalisaatio ja virastojen tuottavuuspotentiaali. Loppuraportti 18.12.2015. Valtiokonttori.
- Valtioneuvosto. (2020). Digitalisaatio, kokeilut ja normien purkaminen. Haettu 6.5.2021 osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelman-toteutus/digitalisaatio>
- Valtiovarainministeriö. (2020). Digitaidot ovat uusi kansalaistaito- laaja kysely selvittää suomalaisten digitaitojen tason. Haettu 6.5.2021 osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/-/10623/digitaidot-ovat-uusi-kansalaistaito-laaja-kysely-selvittaa-suomalaisten-digitaitojen-tason>
- Valtiovarainministeriö. (2023). Digitalisaation edistäminen. Haettu 22.3.2023 osoitteesta <https://vm.fi/digitalisaation-edistamisen-ohjelma>

- Vapaa sivistystyö ry. (2021). Digitalisaation hyödyntäminen vapaassa sivistystyössä. <https://peda.net/yhdistykset/vst/hankkeet/VS-digi>
- Varto, J. (2005). Laadullisen tutkimuksen metodologia. Elan Vital.
- Vuorio, J. (2020). Digitaalisen oppimisen ja koulutuksen tutkimus Suomessa. Digikilta-selvitys. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1476-7>
- Väänänen, A., Smedlund, A., Törnroos, K., Kurki, A-L., Soikkanen, A., Panganniemi, N. & Toppinen-Tanner, S. (2020). Ajattelu- ja toimintatapojen muutos. Teoksessa L. Kokkinen (toim.), *Hyvinvointia työstä 2030-luvulla. Skenaarioita suomalaisen työelämän kehityksestä* (s.11–32). Työterveyslaitos.
- Wallin, A. & Kujala, T. (2016). ”Et siinä ois joku pointti” – Opettajaopiskelijoiden suhtautuminen teknologian käyttöön liikunnanopetuksessa. *Liikunta & Tiede* 53 (6), 42–48.
- Westerman, G., Bonnet, D. & McAfee, A. (2014). *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. Harvard Business Review Press.
- Wildemeersch, D. & Jütte, W. (2017). Editorial: Digital the New Normal- Multiple Challenges for the Education and Learning of Adults. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 8(1), 7–20. <https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.relae13>
- World Economic Forum. (2016). The Future of Jobs. Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf
- Zierer, K. (2019). *Putting Learning Before Technology! The Possibilities and Limits of Digitalization*. Routledge.